

Разпознаване и насочване на жертви на домашно насилие

Наръчник за обучение на специалисти в сферата на човешките ресурси към публичната администрация

Разпознаване и насочване на жертви на домашно насилие

Наръчник за обучение на специалисти в
сферата на човешките ресурси към
публичната администрация

Настоящата публикация има за цел да събере на едно място необходимите знания и напътствия за идентифициране и насока на потенциални жертви на домашно насилие сред персонала, с който специалистите в сферата на човешките ресурси работят ежедневно. Наръчникът не е инструмент за превенция на домашното насилие – неговото предназначение е да бъде отправна точка за служителите на публичната администрация при случаи на домашно насилие.

Автори:

Дияна Видева, Асоциация „Деметра“

Ана Буриева, Асоциация „Деметра“

Илиана Балабанова, Асоциация „Деметра“

Илиана Бойчева, Център за изследване на демокрацията

Съфинансирано от
Европейския съюз

Този наръчник е финансиран от Европейския съюз. Съдържанието на наръчника представя гледната точка на неговите автори, които единствени носят отговорност за него, и не отразява непременно мнението на ЕС или ГД „Правосъдие и потребители“. ЕС не отговаря за начина, по който може да бъде използвана съдържащата се в него информация.

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

ИНСТИТУТ
ПО ПУБЛИЧНА
АДМИНИСТРАЦИЯ

Снимка на корицата: Canva

ISBN: 978-954-477-459-2

Център за изследване на демокрацията, 2022.

Съдържание

Въведение.....	1
Модул 1.	
Концепции за насилието – домашно насилие и насилие основано на пола: определения, дефиниции, митове за насилието.....	2
Част 1. Биологичен и социален пол.....	3
Патриархат и феминизъм.....	4
Жените в България.....	8
Мъжественост и женственост.....	8
Стереотипи, основани на пола.....	9
Сексизъм.....	10
Част 2. Насилие над жени и момичета и домашно насилие: Дефиниции и форми на насилие над жените.....	13
Общи положения.....	13
Форми на насилие над жените.....	16
Част 3. Митове и реалност за насилието над жените.....	19
Модул 2.	
Медицински, психологически и социални показатели за идентифициране на жертвите на домашно насилие.....	26
Част 1. Теоретична рамка на феномена „домашно насилие“.....	27
Причини и фактори за възникване на домашното насилие и насилието, основано на пола.....	27
Разбиране динамиката на насилието в интимните партньорски отношения.....	32
Част 2. Последици от преживяно насилие и индикатори за разпознаване.....	38
Въздействието на насилието, основано на пола, върху здравето на жените.....	38
Травматологични процеси и динамика.....	40
Показатели за идентифициране на жертвите на домашно насилие.....	42

Модул 3.

Законова уредба на домашното насилие..... 49

Част 1. Обща правна рамка..... 50

Домашното насилие според българското законодателство..... 51

Домашно насилие между хомосексуални двойки..... 54

Мерки за защита от домашното насилие и
производство по тяхното прилагане..... 54

Изпълнение на заповедта за защита..... 57

Специализирани услуги по защита..... 57

Домашното насилие като престъпление..... 58

Част 2.

**Възможности за включване на специалистите в
сферата на човешките ресурси в борбата на
пострадалите от домашно насилие служители..... 61**

Докладване на случаи на домашно насилие..... 61

Роля, правомощия и задължения на ангажираните институции при
защита от домашното насилие..... 62

Роля на неправителствените организации в
борбата с домашното насилие..... 64

Закони от значение за жертвите на домашно насилие..... 65

Модул 4.

Междуинституционална подкрепа и насочване на потенциални жертви към полицията..... 66

Част 1.

Теоретична рамка на междуинституционалната подкрепа..... 67

Същност на подхода на Координиран отговор на общността..... 68

Стандарти на основни услуги и дейности в
случаите на домашно насилие и насилие, основано на пола..... 71

Отговор на здравната система..... 72

Действия на полицейските органи..... 75

Социални услуги в отговор на домашното насилие..... 80

Част 2.

**Възможности за включване на специалистите в
сферата на човешките ресурси в оказването на
помощ и подкрепа на жертвите на домашно насилие..... 84**

Емпатично слушане, оценка на риска, план за безопасност..... 84

Информирание за възможностите за помощ и
защита по ЗЗДН, рефериране към специалисти и служби..... 87

Модул 5.

Домашното насилие като насилие над деца	88
Част 1.	
Определения за насилието над деца и видове насилие	89
Данни за насилието над деца.....	90
Фактори за насилието над деца.....	91
Част 2. Последици за децата в случай на домашно насилие	93
Част 3. Насилието над деца, като домашно насилие в българското законодателство	96
Част 4. Ролята на институциите при случаи на деца жертви на домашно насилие	98
Действия на полицейските служители.....	98
Действия на съда.....	98
Действия на социалните служби.....	99
Заклучение	101
Приложение 1: Образци на документи	102
Приложение 2: Образци за специалисти от помагащите професии	108
Карта за оценка на риска за специалисти от помагащите професии	110
Формуляр на план за безопасност	114

Въведение

Откъслечни статистики на национално ниво сочат, че всяка трета жена в България е претърпяла насилие под някаква форма.¹ Всяка трета жена. Настоящият Наръчник е разработен в рамките на инициативата SNE, чиято цел е да подпомогне борбата с домашното насилие в България, допринасяйки за по-качествената и по-ефективната защита на правата на жертвите. Той е предназначен за обучение, насочено към повишаване капацитета на специалистите в сферата на човешките ресурси към публичната администрация чрез изграждането на умения за разпознаване, насочване и подкрепа на жертви на насилие. Именно тези специалисти имат възможността пряко и най-успешно да идентифицират и предоставят ресурси на жертви на насилие, с които биха могли да се сблъскат в ежедневието си работа, като така се включат в противодействието на този сериозен социален проблем на обществено ниво.

Наръчникът съдържа практически насоки как специалистите да разпознаят всяка трета жена, как да разговарят с нея, към коя институция да я насочат, как да ѝ помогнат да се интегрира обратно в живот без насилие и др. Публикацията предоставя както теоретична информация за домашното насилие и насилието, основано на пола, така и практически насоки за комуникация с потенциални жертви, реални ресурси за получаване на помощ и препоръки за успешна идентификация, насочване и оказване на подкрепа.

Наръчникът е разделен в пет тематични секции, наречени „модули“. Първите четири от тях представят процеса на интервенция и закрила на потенциални жертви на домашно насилие в неговите четири основни стъпки – поетапно и хронологично. Модул 1 разглежда историческите и теоретичните причини за домашното насилие – защо, откога и как съществува то. Основната цел на този модул е да даде конкретна представа кои действия и поведения представляват домашно насилие – диагностика. Модул 2 се фокусира върху основните признаци, по които жертвите на домашно насилие могат да бъдат разпознати – идентификация. Модул 3 представя юридическата страна на насилието: защо и как то остава заключено зад институционалната завеса на българското законодателство и дава инструментите за навигирането на тази комплексна ситуация – институционализация. Модул 4 обръща поглед към вече изградената гражданска инфраструктура, на която жертвите могат да разчитат – закрила. Модул 5 разглежда особено уязвимото положение на децата на жени, които живеят в условията на домашно насилие.

---

¹ По данни на гражданския сектор, който има достъп до горещи телефонни линии за защита от домашно насилие, всяка трета българка е жертва на някаква форма на насилие, основано на пола.

ЛНЕ

МОДУЛ 1

Концепции за насилието –
домашно насилие и насилие,
основано на пола:

определения, дефиниции,
митове за насилието

С цел получаване на основни знания, умения и нагласи, свързани с проблематиката, модулът предоставя информация за социокултурния контекст при формирането на възприятията за пол (биологичен и социален), предлага основни дефиниции за патриархат и феминизъм, основни познания за връзката между стереотипи, основани на пола, сексизъм и насилие над жените, митове и реалност за насилието над жени и домашното насилие.

Биологичен и социален пол

БИОЛОГИЧЕН ПОЛ – генетично определени биологични дадености

СОЦИАЛЕН ПОЛ – социално установените роли, поведения, дейности и характеристики, които в дадено общество се считат за подобаващи за мъжете или съответно на жените. Понятието се характеризира с многостранност и динамичност, т.е. съществуват различия по отношение на ролята на жените и мъжете в различните култури, социалните роли зависят от различното географско положение, от климатичните условия, и т.н.

Например в България професията „детски учител“ е женска професия. Въпреки че формално няма пречки и мъж да е учител в детска градина, всъщност тази професия не се възприема като характерна за мъжете, просто защото в нашата култура традиционно свързваме възпитанието и образованието на децата в ранна детска възраст с ролята на жената. Докато ролята на мъжа като пилот е напълно приемлива, то ролята му като медицински брат поражда най-малкото недоумение и провокира нашата представа за медицинската сестра.

На английски език се използва терминът „gender“. В българския език е възприето понятието „социален пол“ или „полът като социална конструкция“.² Терминът „gender“ е въведен през шестдесетте години на 20. век, за да отграничи биологичната природа на различията между мъжа и жената от специфичния набор от социални и културни характеристики, които обуславят (детерминират) тяхното поведение, т.е. да открие различието между биологичния и социалния пол.

Полът като социална конструкция е надграждане над физиологичните дадености (биологичен пол). Концепцията за социалния пол включва очакванията относно способностите и вероятното поведение както на жените, така и на мъжете (женственост и мъжественост). Тези роли се променят с времето и варират в зависимост от различните културни контексти. Концепцията за социалния пол е полезна за разбирането на това как често споделяните практики узаконяват неравенството между половете.

² Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие определя джандър като: „gender“ shall mean the socially constructed roles, behaviours, activities and attributes that a given society considers appropriate for women and men (Art.3, c). Българският превод на този текст звучи по следния начин: „пол“ означава социално изградени роли, поведения, дейности и характеристики, които определено общество смята за подходящи за жените и за мъжете.

Патриархат и феминизъм

ПАТРИАРХАТ – социална система, която е изградена на базата на привилегированата позиция на мъжете в обществото в икономически, социален и материален план.

В исторически план патриархатът се проявява в социалната, правната, политическата, религиозната и икономическата организация на редица различни култури. В патриархалната система мъжете вземат всички решения както в семейството, така и в обществото; те заемат управленски позиции, притежават власт; мъжете контролират финансите и образованието; на жените не е позволено да демонстрират независимост.

Някои патриархални общества също са патрилинейни, което означава, че собствеността и титлата се наследяват по мъжката линия.

Повечето съвременни общества на практика продължават да са патриархални, въпреки развитието на социално-икономическите, културните, правните и политическите системи. Българското общество също се променя през вековете. До началото на 20. век българското патриархално семейство у нас най-често представлява три поколения, които живеят в общ фамилен дом, членовете му спазват помежду си строга йерархия и споделят сложна система от взаимовръзки, наследени от българското обичайно право. Главата на фамилията, обикновено най-възрастният мъж, стои най-високо в тази йерархия и неговата дума е закон. Той определя стопанските дейности и на практика носи главна отговорност за прехраната на семейството. С напредване на възрастта, той бива заменен от най-големия му син или от по-млад брат на стария. Синовете участват в семейния съвет, като по-голяма тежест има думата на женените. Съпругата на главата на фамилията е домакиня, тя е отговорна за къщната работа, а снахите ѝ се подчиняват.

В днешно време, разбира се, трудно можем да намерим съществуването на такава йерархия в семейството у нас, но патриархалната конструкция е оставила своя отпечатък. Ние все още вярваме, че ролята на мъжа е да изхранва семейството, а жената да чисти къщата. (Нека си признаем, че миенето на прозорци, все пак е работа, извършвана от жените, нали?) И макар че се случва от време на време да имаме около 60 жени в Народното събрание, все пак политиката остава място за мъжете. Думата „политик“ всъщност съществува единствено в мъжки род.

Патриархат е термин, използван в антропологията, социалната психология и във феминизма, като те разглеждат патриархалните социални отношения през призмата на господството на мъжа като социален, а не като биологичен феномен. Проф. Силвия Уолби дава следното определение на патриархата:

„система от социални структури и практики, в които мъжете доминират, потискат и експлоатират жени“.³

Без значение дали сме съгласни или не с определението, дадено от проф. Уолби, не само нашите нагласи, но самите факти говорят: мъжът е политик, а жената е детска учителка. Според проучване на Евробарометър от юни 2017 г., в ЕС най-много са българите, които смятат категорично, че най-важната роля на жената е да се грижи за дома и семейството (81%), а тази на мъжа – да изкарва пари (също 81%).

ФЕМИНИЗЪМ – социално-политическо движение, което е в защита на гражданските, социалните и човешките права на жените.

Терминът „феминизъм“ влиза в общия речник в началото на 20. век. Въпреки това няма установена дата за зората на феминистката чувствителност, но има различни виждания колко отдавна съществува. Някои виждат феминизма в древните митове – за Амазонките например, или в предхристиянството, като правят връзка с матриархата като социална организация и култа към богини. Други смятат, че се е появил благодарение на ранни европейски писателки като Кристин дьо Пизан (1364–1430), която е защитавала женския морал и интелектуално естество. Широко разпространеното преследване срещу вещици през 16. и 17. век може също да бъде посочено като ранна феминистка съпротива.

Модерният западен феминизъм се развива покрай бързата индустриализация, икономически промени и промени в семейната структура и социална организация. Основно философско влияние върху феминизма оказва Просвещенската концепция за свободната личност, притежаваща неотчуждаеми права (тоест права, които се полагат на всеки човешки индивид и не могат да му бъдат отнети). Съвременната научна феминистката литература приема, че феминизъм означава *съзнателна защита* на правата на жените, но историческите промени и културните вариации правят феминизма невъзможен за дефиниране в по-монолитна представа.⁴ Феминизмът включва широк спектър от колективни и индивидуални виждания, засягащи ситуацията на жените в обществото. Според Хелър, феминизмът е политическа стратегия, философска ориентация, теоретичен анализ, персонален ангажимент за обобщаване на органични теории и практики, революционна борба за човешка свобода, модел за идеална социална държава и цялостна гледна точка за света, обхващаща всичко от труда до икономиката, от езика до психологията, от религията до духовността.

³ Силвия Уолби. *Теоретизиране на патриархата*, Оксфорд, Великобритания; Кеймбридж, Масачузетс, САЩ; Б. Блекуел, 1990.

⁴ Вж. Дана Хелър, *Феминизъм*, превод Станимир Панайотов, LiterNet, 2002. Дана Хелър е професор и директор на Института по хуманитаристика към Old Dominion University, Вирджиния, САЩ, автор на редица изследвания, сред които: *The Selling of 9/11: How a National Tragedy Became a Commodity*. 2005; *The Great American Makeover: Television, History, and Nation*. 2006; *Reading Makeover Television: Realities Remodeled*. 2007.

Феминизмът е движение, което в исторически план се бори за реалното равенство между мъжете и жените. Традиционно жените заемат роля, подчинена на мъжете, както в обществения, така и в личния живот. Международни институции сочат, че всяка трета жена в света е жертва на насилие, а според ООН към септември 2022 г. жените в националните парламенти в света са едва 26%. Феминисткото движение, или като цяло феминизмът, се бори за изкореняване на неравенството и дискриминацията между мъжете и жените, както и срещу насилието, което е обусловено от неравенството между половете. Благодарение на феминизма и социалния напредък е постигнато относително равенство, но не във всички области и не във всички държави. Различните етапи от развитието на феминизма се борят срещу различни форми на дискриминация срещу жените както по отношение на промяната на законодателството, така и за промяна на начина на мислене по отношение на ролята на жените в обществото. Така се очертават различни етапи от историята на феминизма, които са известни като „феминистки вълни“.

Първа вълна на феминизма – от Френската революция до средата на 19. век. Основните искания през този период са достъпът до образование и изборното право на жените. *Втора вълна на феминизма* – от средата на 19. век до средата на 20. век, тази вълна се нарича още суфражизъм. Това е периодът на двете световни войни, когато жените заемат много работни места, които са били типични за мъжете и този факт създава условия за еманципация на жените. В този период се постига изборно право на жените. Нова Зеландия е първата държава, която го одобрява през 1893 г., по-късно тя е последвана от страни като САЩ и Обединеното кралство. Последната държава в Европа, която дава право на жените да гласуват, е Швейцария, през 1971г., но в някои кантони жените получават възможност да упражняват това право едва през 1977г.

В България през 1937 г. за първи път се дава право на „жените майки от законен брак“ да гласуват, но само в местните избори и без да бъдат избирани. През 1938 г. това право се разширява за гласуване в парламентарни избори за жените над 21 години, които са „омъжени, разведени или вдовици“. Това не важи за неомъжените жени. През 1944 г. жените в България придобиват равни изборни права, а през 1945 г. в 26-о обикновено Народно Събрание са избрани първите 16 жени за депутати – 5,7% женско участие. От тогава до сега най-високият процент женско участие у нас е 26,2%, в периода 2001 – 2005 г. по време на 39-тото НС на РБ.

Трета вълна на феминизма – през 60-те години на 20. век.⁵ В този период вече не се говори само за изборното право или достъпа до образование, но и за сексуалност, насилие над жени и защита на правата на жените от други

⁵ Изходна точка на тази трета вълна са публикациите на Бети Фридан, „Мистиката на женствеността“, и на Симон дьо Бовоар - „Вторият пол“.

раси, етноси и култури, далеч от западните страни. В много държави, след 70-80-те години, се приема законодателство в полза на истинско равенство между мъжете и жените, в т.ч. *правна защита по отношение на аборти, изнасилвания и насилие и защита срещу уволнение поради бременност.*

Четвърта вълна на феминизма – много феминистки и учени от движението смятат, че съвременният феминизъм е в периода на своята четвърта вълна. Някои поставят началото си през 90-те години на 20. век, а други през 21. век. Според тях, централните теми на феминизма днес са насилието над жените, физическо и вербално, но и новите форми на онлайн насилие, сурогатното майчинство, насилствената проституция и трафика на хора.

В световен мащаб движението “me too” е срещу сексуалното насилие над жени. Движението е създадено в САЩ след обвинението срещу режисьора Харви Уайнстийн в сексуален тормоз, последвано от многобройни демонстрации в подкрепа за засегнатите в цял свят. Един от успехите, приписвани на тази нова вълна, е феминистката видимост дори в онези страни, където жените са тотално репресирани.

МИЗОГИНИЯ – обратното на феминизъм.

Мизогинията е омраза или презрение към жени или момичета. Мизогинията, като дума, произхожда от гръцкото *misos* (μῖσος, „омраза“) и *gynē* (γυνή, „жена“). Мизогинията обикновено се свързва с екстремни актове на насилие над жените, но тя се разпознава и в други действия, като например отказ да се разговаря с жена, просто защото е жена. Мизогинията е антоним на мизандрията – омразата към мъже или момчета (друг термин е мизантропията, което е омраза или презрение към човечеството като цяло).⁶

На 8 март 2017 г. в белгийския град Завентем за пръв път е наложена глоба за публична проява на сексизъм. Осъденият е 23-годишен младеж, повишил тон на полицайка след опит да бъде задържан при пресичане на улица в нерегламентиран участък. „Затвори си устата, аз с жени не говоря. Да си полицай не е женска работа“, заявява нарушителят и прави неуспешен опит за бягство. Задържан е и му е наложена глоба в размер на 3000 евро.

⁶ Изходна точка на тази трета вълна са публикациите на Бети Фридан, „Мистиката на женствеността“, и на Симон дьо Бовоар - „Вторият пол“.

Жените в България

Женското движение в България води началото си още от времето на Османската империя, когато през 50-те години на 19. век се заражда идеята как да се промени статутът на жените. По това време мъже (най-вече учители) започват да мислят по този въпрос, повлияни от вестниците и списанията, разпространяващи се в Османската империя. Първото женско дружество е създадено от мъж – от учителя Кръстю Пишурка, онзи, когото Ботев иронизира в стихотворението си: „Защо не съм поет, поет като Пишурката...“. Създадено през 1857 г. Дружеството си поставя за цел образованието на жените. До Освобождението в цялата страна се появяват около 60 подобни дружества, чиято цел е да помагат на жените в България да получават образование, като например раздават стипендии за обучение дори в чужбина. В края на 90-те години на 19. век започва движение за подаване на петиции, чиято цел е да се позволи на жените да следват в Софийския университет. По това време Софийският университет не допуска жени като студентки и едва благодарение на тази акция е обърнато внимание на тази голяма несправедливост. През 19. век, дори и след като завършват висше образование, жените срещат трудности с професионалната си реализацията. Лекарките доста дълго време имат проблеми, докато се утвърдят професионално, а до 1945 г. юристките нямат право да упражняват своята професия. Причината за забрана за упражняването на юридическата професия от жени е, че според разбиранията на българското общество, тези професии не са женски.

Мъжественост и женственост

Мъжествеността и женствеността са динамични социокултурни категории, използвани в ежедневието, които се отнасят до определено поведение и практики, признати в рамките на една култура като „женски“ или „мъжки“, независимо от това кой биологичен пол ги изразява. Тези понятия са научени, т.е. се предават от поколение на поколение чрез възпитанието, и не описват сексуална ориентация или биологична същност. Те са променливи в зависимост от култура, религия, класа, с течение на времето и други фактори. Например един мъж може да участва в това, което често се стереотипизира като „женски“ дейности, като грижа за болен родител или отглеждане на деца.

Стереотипи, основани на пола

Понятие за стереотипи – най-общо и кратко „стереотипите са вярвания за групи от хора.

„Стереотипът е обобщен възглед или предубеждение за атрибути или характеристики, притежавани от членовете на определена група, или родите, които се (или трябва да се) изпълняват от членовете на определена група“.⁷

Стереотипите са част от човешката природа. Това е начин, по който категоризираме индивидите, често несъзнателно, в определени групи или типове, отчасти за да опростим света около нас. Стереотипът на поведението определя очакванията на другите спрямо нас, от една страна, но също така коригира нашето поведение в съответствие с тези очаквания. Стереотипът на поведение ни коригира така, че да не се открояваме, да не излизаме от общата норма, да бъдем такива, каквито „трябва“ да бъдем. С други думи, да бъдем или да играем онази роля, която обществото ни налага.

Традиционни стереотипи, основани на пола

Заобикалящата ни култура ни учи какво означава да си момче или момиче още от най-ранна детска възраст, започвайки с цвета на дрехите и играчките, с които децата играят. По-късно, в съзнателния си живот, всички ние сме повлияни от ежедневните послания, които ни карат да се съобразяваме с различните очаквания спрямо жените и мъжете.

Половите стереотипи съществуват откакто съществува човечеството. Дори философите от Древна Гърция пишат за разликите между мъжете и жените, като им придават диаметрално противоположни черти. Още оттогава, мъжът (доста често наричан „човек“) е описван като силен, активен, разумен, логичен, властен, а жената като слаба, пасивна, емоционална, импулсивна, покорна. И тези идеи за психологията на половете се оказват изненадващо стабилни. Минават векове, една държавна система последва друга, променят се традиции, правила, етикет, религия, но стереотипите, основани на пола, остават непроменени. По думите на психолога Елиът Арънсон (Elliot Aronson) „възприемането на жените като биологически по-предразположени към работа всъщност е достатъчно удобно в общество, в което доминиращата роля принадлежи на мъжете и желае и по-нататък да държи жените вързани към прахосмукачката“.⁸

⁷ Cook, R. J., and Cusack, S., *Gender Stereotyping, Transnational Legal Perspectives*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2010.

⁸ Aronson, E., *The Social animal*, USA, 1972.

Дори и днес, когато никой не е изненадан нито от правото на жената да работи, нито от правото ѝ да избира и да бъде избирана в управителни органи или в политиката, традиционната формула „Мъжът е главата, жената – вратът“ все още функционира на културно ниво.

Сексизъм

Препоръката за предотвратяване и борба със сексизма CM/Rec(2019)11⁹ (приета от Комитета на министрите на 27 март 2019 г. на 1342-то заседание на заместник-министрите) въвежда определение на понятието „сексизъм“:

„Всяко действие, жест, визуално представяне, устна или писмена реч, практика или поведение, основани на идеята, че дадено лице или група лица се смятат за по-малоценни поради техния пол, което се проявява в публичната или частната сфера, независимо дали онлайн, или офлайн, и което има за цел или резултат:

- *нарушаването на присъщото достойнство или права на дадено лице или група лица; или*
- *причиняването на физическа, сексуална, психологическа или социалноикономическа вреда или страдание на дадено лице или група лица; или*
- *създаването на заплашителна, враждебна, унижителна или обидна среда; или*
- *създаването на пречки пред независимата и пълна реализация на човешките права от дадено лице или група лица; или*
- *поддържането и засилването на стереотипите по пол.“*

В научната литература¹⁰ се говори за два вида сексизъм.

Враждебен сексизъм (Hostile Sexism)

Враждебният сексизъм изразява антипатия/антагонизъм. Той обективизира жените, отрича тяхното човешко действие и ги свежда до действащи обекти, а не до автономни актьори.¹¹

Примери: „Жените не оценяват това, което мъжете правят за тях“; „Жените използват секса, за да получат власт над мъжете“, и т.н.

⁹ Съвет на Европа, [Препоръка за предотвратяване и борба със сексизма CM/Rec\(2019\)11](#), 27 март 19.

¹⁰ Glick, P., and Fiske, S., *Hostile and benevolent sexism: Measuring ambivalent sexist attitudes toward women*, 1997; Glick, P., and Fiske, S., *Ambivalent sexism revisited*, 2011.

¹¹ Glick, P., and Fiske, S., *Ambivalent sexism revisited*, 2011.

Доброжелателен сексизъм (Benevolent Sexism)

Доброжелателният сексизъм на пръв поглед сякаш изразява положително мнение, но всъщност е снизходително отношение. Той е „набор от взаимосвързани нагласи към жените, които са сексистки от гледна точка на отношението към жените, поставяйки ги в стереотипни роли, но които са субективно положителни като усещане и също са склонни да предизвикват поведение, обикновено категоризирано като просоциално (напр. помагане)“.¹² Той често не се разпознава като форма на сексизъм, тъй като е под формата на шеги и комплименти.

Примери: „Скъпа, тази кола е много голяма за теб, няма да можеш да паркираш!“, „Жените трябва да бъдат защитавани от мъжете“.

Враждебният и доброжелателният сексизъм са обединени от една обща идея, а именно, че мъжете и жените живеят в различни светове и обитават различни сфери, където жените са по-слабият пол. И двата вида сексизъм поддържат и оправдават статуквото на неравнопоставеност, затвърждават структурната власт на мъжете и допринасят за продължаващото неравенство между половете. Особено проблематичен е доброжелателният сексизъм, тъй като често не се разпознава като сексизъм.

Сексизмът засяга и мъжете, и той е точно толкова ограничаващ техните способности, колкото и по отношение на жените.

Примери: „Бъди силно момче и спри да плачеш“; „Тази рецепта е толкова лесна, дори и мъж може да я стотви“; „Мъжът не може да сменя памперси“.

Европа срещу сексизма

Сексизмът е вреден за цялото общество, а неговото разпознаване е необходима стъпка към преодоляване на насилието над жените. Именно заради това, в посочената по-горе Препоръка CM/Rec(2019)11 на Съвета на Европа се казва, че правителствата на държавите членки трябва да предприемат мерки за предотвратяване и борба със сексизма и неговите прояви в публичната и частната сфера, да наблюдават напредъка и да гарантират, че Препоръката и Приложението към нея са преведени и разпространени (в достъпна форма)

¹² Glick, P., and Fiske, S., Hostile and benevolent sexism: Measuring ambivalent sexist attitudes toward women, 1997

Приложението към Препоръката съдържа списък от мерки за предотвратяване и осъждане на сексизма и призовава за конкретни действия в конкретни области: езици комуникации; интернет и социални медии; медии, реклама и други комуникационни методи; работно място, обществен сектор; правосъдие, образователни институции, култура и спорт; и частната сфера. Държавите се насърчават да приемат законодателство, което осъжда сексизма и криминализира сексистката реч на омразата. Препоръката също изисква държавите да наблюдават прилагането на антисексистки политики на национално ниво и да докладват периодично на Съвета на Европа.

С цел да повиши осведомеността относно сексизма, Съветът на Европа реализира специална кампания „Сексизъм: Виж го. Назови го. Спри го.“¹³

Кампанията предлага информация на различни езици, включително и на български език. На страницата на кампанията е предложен и тест, който може да бъде направен анонимно и всеки може да тества доколко сексистки нагласи има спрямо другия пол. Повече за Препоръката и за конкретните действия, както и за събитията и мерките, които се предприемат в България срещу сексизма, можете да намерите на страницата на Българска платформа към Европейско женско лоби.¹⁴

Благодарение на усилията на неправителствения сектор България в своята *Национална стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за 2021 – 2030 г.* прие преодоляването на стереотипите по пол в различни сфери на обществения живот и борбата със сексизма като приоритетна област за действие.¹⁵ Стратегията предвижда дейности, насочени към повишаване на информираността относно ползите за обществото и икономиката от равнопоставеността на жените и мъжете, както и провеждане на фокусирани наблюдения на аудио- и аудиовизуално съдържание от гледна точка на прояви на сексизъм и негативни стереотипи по пол.

¹³ Съвет на Европа, [Кампания срещу сексизма](#).

¹⁴ Българска платформа към Европейско женско лоби, [Кампания срещу сексизма в България](#).

¹⁵ Приоритетна област 5, [Национална стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за 2021-2030 г.](#)

Част 2.

Насилие над жени и момичета и домашно насилие: Дефиниции и форми на насилие над жените

Общи положения

Насилието над жени и момичета е нарушение на човешките права, форма на дискриминация и сериозна пречка за постигане на равенство между жените и мъжете. Насилието над жени няма географски граници, то се случва навсякъде по света. Международните инструменти признават различни видове насилие над жени (физическо, сексуално, психологическо, икономическо, фемицид) и разглеждат различните форми в контекста на институционално насилие, насилие на работното място, насилие в общността, насилие в семейството, домашно насилие.

Основният международен правнообвързващ инструмент, който предоставя стандарти за предотвратяване и борба с дискриминацията срещу жени и насилието срещу жени, е Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените (КПДЖ).¹⁶ В чл. 1 Конвенцията дава определение за дискриминация по отношение на жените: *„дискриминация по отношение на жените“ означава всяко различие, изключение или ограничение по признака на пола, което е насочено към отслабване или намаляване до минимум на признанието, използването или осъществяването от жените, независимо от тяхното семейно положение, въз основа на равноправието на мъжете и жените на правата на човека и основните свободи в политическата, икономическата, социалната, културната, гражданската или всяка друга област.“* С други думи, дискриминация е всичко това, което поставя жените в неравностойна позиция във всички области на обществените взаимоотношения. В Обща препоръка 19 (GR 19) на Комитета на КПДЖ се дава определение за насилие, основано на пола: *„Насилието, основано на пола, е форма на дискриминация, която възпрепятства жените да се ползват от права и свободи наравно с мъжете.“*

В България няма статистика за жени и момичета жертви на насилие, основано на пола. Държавата не събира и данни за случаите на домашно

---

¹⁶ Приета и открита за подписване, ратификация и присъединяване с резолюция 34/180 на ОС на ООН от 18.12.1979 г.

насилие и насилие, основано на пола (НОП). Според неофициални данни през 2021 г. в България най-малко 22 жени са убити от мъже и почти във всички случаи заподозрени за убийството са техните партньори, съпрузи, синове. Официална статистика за тези убийства обаче липсва. Според различни проучвания една на всеки три жени е преживяла физическо и/или сексуално насилие. *Заради бездействието си в борбата с домашното насилие България е била осъждана от Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) в Страсбург.* Неправителствените организации у нас предоставят неофициална статистика, която е непълна, тъй като те дават информация единствено за случаи, в които жертвата се е обърнала за помощ към тях. Съществуващата официална статистика у нас също е непълна, тъй като тя дава информация само за случаите на насилие, стигнали до съдебно производство. От скоро МВР събира и съхранява данни за случаи на домашно насилие, които актуализира на всеки месец. Данните се събират от регионални координатори в областните дирекции на МВР на базата на информация, получена от съответния съд по постоянен адрес на извършителя на домашно насилие. **С други думи, ако няма съдебно дело, няма статистика.** Липсата на статистика поставя сериозни препятствия пред разпознаването на проблема у нас и води до липса на адекватна национална политика за изкореняване на явлението и предоставяне на ефективна защита на жертвите.

През юли 2022 г. Министерският съвет (МС) прие две законодателни промени, изготвени от Министерството на правосъдието, които се налагат заради изострянето на домашното насилие и увеличаването на броя на жертвите по време на пандемията от COVID-19. Промените предвиждат създаването на Национален съвет за осъществяване на държавната политика по превенция и защита от домашното насилие. Предлага се и създаване на национална информационна система и национален регистър за случаите на домашно насилие, осъществени на територията на страната или по отношение на български граждани в чужбина, които са потърсили помощ и подкрепа. Достъп до данните в системата ще имат МВР, Агенцията за социално подпомагане, Агенцията за качеството на социалните услуги, Държавната агенция за закрила на детето и органите на съдебната власт.

Европа срещу насилието над жени

Най-пространната международна рамка, занимаваща се по всеобхватен начин с насилието над жени и домашното насилие, е *Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие*,¹⁷ приета на 11 май 2011 г. в Истанбул. Република България е една от шестте държави – членки на ЕС, заедно с Чехия, Словакия, Унгария, Литва и Латвия, която не е ратифицирала Конвенцията. Освен определение за „пол“, „насилие над жените, основано на пола“ и „жертва“, член 3 на Конвенцията дава определения за:

¹⁷ [Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие](#) (CETS № 210); COM(2016)111.

А. „насилие над жени“ е нарушение на правата на човека и форма на дискриминация срещу жените и означава всички актове на насилие, основано на пола, които водят или е вероятно да доведат до физически, сексуални, психологически или икономически увреждания или страдание за жените, включително заплахи за такива актове, принуда или произволно лишаване от свобода, независимо дали това се случва в обществения или в личния живот;

В. „домашно насилие“ означава всички актове на физическо, сексуално, психологическо или икономическо насилие, които се случват в семейството или в домакинството, или между бивши или настоящи съпрузи или партньори, независимо дали извършителят живее, или е живял заедно с жертвата.

Статистиката сочи, че в ЕС жените и момичетата жертви на насилие са над 250 милиона. Всяка трета жена в Европа е засегната от физическо и/или сексуално насилие и всяка втора жена в ЕС е преживяла сексуален тормоз до 15-годишна възраст с пресичащи се форми на дискриминацията.¹⁸ Въпреки това, все още липсва хармонизирано европейско законодателство, а мерките за защита и методите за превенция, предприети от различните правителства са различни. За да се гарантира еднакво ниво на защита на всички жени в ЕС е необходимо да се осигури хармонизиране на съществуващите законодателни инструменти на ЕС по отношение на формите на насилие срещу жени и момичета, като бъдат допълнени с приемането на хоризонтална директива на ЕС с холистичен, чувствителен към пола и междусекторен подход. Именно заради това, на 8 март 2022 г. ЕК направи Предложение за директива на Европейския парламент и на Съвета относно борбата с насилието над жени и домашното насилие,¹⁹ с което *насилието над жени и момичета се признава за системен проблем на ниво ЕС, което не се случва единствено в частната сфера.* В Предложението се признава, че *„насилието над жени е насилие на социалнополова основа, което е насочено срещу жена, защото тя е жена, или което засяга предимно жените“* и то включва *„всички актове на насилие на социалнополова основа, които водят или е вероятно да доведат до физически, сексуални, психологически или икономически увреждания или страдание за жените, включително заплахи за такива актове.“* В документа се подчертава, че насилието над жените се корени в неравенството между половете, което е проява на структурна дискриминация по отношение на жените и включва **сексуалното насилие, изнасилването, гениталното осакатяване на жени, насилствените бракове, насилствените аборти или стерилизация, трафика на хора с цел сексуална експлоатация, преследването, сексуалния тормоз, убийството на жени, речта на омразата и престъпленията въз основа на пола, както и различните форми на онлайн насилие („кибернасилие“), включително споделянето или манипулирането на интимни материали без съгласие,**

¹⁸ European Union Agency for Fundamental Rights, Violence against women: an EU-wide survey, 2014.

¹⁹ [Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on combating violence against women and domestic violence](#), COM/2022/105 final.

киберпреследването и кибертормоза. По отношение на **домашното насилие**, документът го определя като „форма на насилие над жени, тъй като засяга предимно жените“, като посочва, че „домашното насилие се случва в семейството или домакинството, независимо от биологичните или правните семейни връзки, между интимни партньори или между други членове на семейството, включително между родители и деца.“

Предложената директива е важна първа стъпка в посока на хармонизиран подход към насилието срещу жени и момичета в ЕС и особено необходима за държавите членки, които не са ратифицирали Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие, която е и отправна точка за предложението. В същото време документът включва кибернасилието над жени, което не е конкретно разгледано от Конвенцията на Съвета на Европа, предлага криминализирането на изнасилването, гениталното осакатяване на жени и някои форми на кибернасилие и установява минимални стандарти за превенция, преследване, защита и интегрирани политики за борба с насилието над жени. Директивата определено ще спомогне за значително подобряване на националните правни системи в държавите – членки в ЕС.

Форми на насилие над жените

ООН определя четири категории насилие над жените:

- **Насилие, възникващо в семейството или домашната среда**

Този тип насилие включва физическо и психическо насилие и агресия; емоционално и психологическо насилие; изнасилване и сексуално насилие; кръвосмешение; изнасилване между съпрузи (изнасилване в брака), изнасилване в партньорска връзка; престъпления, извършени в името на т.нар. „чест“ (атаки с киселина, принуда към самоубийство, убиване с камъни, и др.); генитално и сексуално осакатяване на жените; принудителни бракове; бракове на деца; тест за девственост; домашно насилие между бивши или настоящи съпрузи или партньори, независимо дали извършителят споделя или е споделял едно и също жилище с жертвата; финансово и икономическо насилие и злоупотреба; селективен аборт по пол; преследване.

- **Насилие, което се случва в общността**

Тук могат да бъдат изредени следните форми на насилие: изнасилване; сексуално насилие; сексуален тормоз и сплашване на работното място, в институции или другаде; трафик на жени с цел сексуална експлоатация или икономическата експлоатация; проституция; тормоз, свързан с пола; насилие, свързано с експлоатация; финансови и икономически злоупотреби; извънбрачно насилие; фемицид/женоубийство; всички форми на мобинг/групов психически тормоз; нарушаване на сексуалното и репродуктивно здраве и права на жените; медиен сексизъм, сексистка реклама и виртуално насилие (сексистки стереотипи, порнификация на публичното пространство,

кибернасилие и тормоз); насилие в институциите, в различни заведения като болници, институции за грижи, затвори или приемни центрове за търсещи убежище.

- **Насилие, извършено или толерирано от държавата или нейни служители**

Тук говорим за насилие срещу жени в институции, в затвори, в центрове за задържане, в религиозни институции; насилие, извършено от длъжностни лица като полицейски служители, болногледачи, здравни специалисти, специалисти в областта на правосъдието.

- **Нарушаване на човешките права на жените в ситуации на въоръжен конфликт**

Вземане на заложници; принудително изселване; системно изнасилване; сексуално робство, насилствена бременност; трафик с цел сексуална и икономическа експлоатация.

Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието срещу жени и домашното насилие определя насилието срещу жени като попадащо в четири основни форми:

- **физическо**
- **сексуално**
- **психологическо**
- **икономическо.**

Европейският институт за равнопоставеност на половете (EIGE) е изготвил и използва единни дефиниции на различни форми на насилие, които подкрепят цялостното разбиране за обхвата на насилието, основано на пола. Сред тях, освен физическо и сексуално насилие, са:

- **феминцид** – убийство на жена или момиче поради нейния пол; то може да приеме различни форми, като например убийство на жени в резултат на насилие от интимен партньор, изтезание; убийство в името на „честта“;
- **принудителен контрол** – принудителният контрол се дефинира като потисническо поведение, обикновено характеризиращо се с често, но ниско ниво на физическо насилие и сексуална принуда в комбинация с тактики за сплашване, унижаване, изолиране и контрол на жертвите;
- **психологическо насилие** – всяко умишлено поведение, което сериозно накърнява психологическата цялост на друго лице чрез принуда или заплахи;
- **кибернасилие** – нарастващият обхват на интернет, бързото разпространение на мобилна информация и широкото използване на

социални медии доведоха до появата на кибернасилието срещу жени и момичета, който се очертава като нарастващ глобален проблем с потенциално значителни икономически и обществени последици. Изследване на Световната здравна организация показва, че въпреки сравнително новия и разрастващ се феномен на интернет свързаността, една на всеки десет жени и момичета над 15-годишна възраст е преживяла форма на кибернасилие;

- **генитално осакатяване на жени** – всички процедури, които включват частично или пълно отстраняване на външните женски гениталии или друго нараняване на женските полови органи по немедицински причини; и др.

Европейският институт за равнопоставеност на половете поддържа и база данни за различните форми на насилие, основано на пола.²⁰

---

²⁰ European Institute for Gender Equality, [Gender-based violence](#).

Част 3.

Митове и реалност за насилието над жените

Първа стъпка към предотвратяването на насилието над жените, вкл. и домашното насилие, е разбирането за причините, поради които насилието, основано на пола, се случва. Съществуват много митове и стереотипи относно причините и последиците от насилието в дома и насилието над жените като цяло, които имат сериозно отрицателно въздействие върху помощта и защитата на жертвите. Тези фалшиви заключения, които не се основават на доказателства или изследвания, често се подсилват от обществото и медиите. Поради това е важно професионалистите, които са в редовен контакт с жертвите, да познават нагласите и възприятията относно насилието, основано на пола. Изключително важно е осъзнаването на тези митове, причината, поради която възникват, и последиците, до които могат да доведат. Митовете могат да причинят вторична виктимизация. Вторична виктимизация възниква, когато вместо да получи уважение, конфиденциалност и професионално отношение, жертвата установи, че на нея се гледа като на ненадеждна или преувеличаваща. Вторична виктимизация може да се осъществи, когато служители на правоприлагащите или правораздавателните органи, както и други професионалисти (журналисти, специалисти в сферата на човешките ресурси, учители и преподаватели, и т.н.) вместо да бъдат подкрепящи и обективни и да накарат жертвата да се чувства спокойна и защитена, поставят под въпрос нейните действия и се съмняват в достоверността на разказа ѝ. Вторичната виктимизация може да бъде избегната и предотвратена чрез изучаване на често срещаните стереотипи и митове около насилието над жени и домашното насилие. Ефективното справяне с митовете и стереотипите изисква цялостно портфолио от обучения, което да се предоставя редовно.

Най-разпространените митове за насилието над жените и домашното насилие включват различни твърдения.

Твърдение:

Насилието над жени и особено домашното насилие между партньори е рядкост.

Отговор: Невярно.

Според проучване на Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) от 2014 г. 45% от всички жени в ЕС са били жертви на някаква форма на насилие. В България всяка трета жена е жертва на насилие – физическо, психологическо, сексуално. Половината от тези жертви

страдат от екстремни форми на насилие, включително смърт, а актът на насилие е извършен от партньори или бивши партньори. Жертвите обаче рядко съобщават поради страх от отмъщение, стигма, осъждане, незнание какво да правят и къде да отидат и заради надежда, че извършителят ще се промени.

Твърдение:

Насилието в дома и насилието над жени като цяло засяга само бедни или слабо образовани жени или жени от етнически малцинства и мигранти.

Отговор: Невярно.

Насилието в дома и насилието над жени засяга жени от всички слоеве на обществото, независимо дали са богати или бедни, образовани/необразовани, независимо от статут на мигрант, религия, сексуална ориентация и етническа принадлежност. Извършителите също могат да идват от всякакъв произход. Насилието над жени се извършва и от професионалисти: професори, лекари, съдии и дори полицаи. Въпреки че бедността и ниското образование могат да повлияят на вероятността от възникване на насилие, всеки акт на насилие е умишлен избор, независимо от индивидуалните или социалните обстоятелства.

Твърдение:

Насилието между партньорите е личен въпрос.

Отговор: Невярно.

Законодателството в повечето страни по света признава насилието между двама души като престъпление и не прави разлика дали са или не са в интимна връзка. В държавите, в които е ратифицирана Истанбулската конвенция, насилието между партньори се приема за утежняващ фактор и се счита, че обществото е отговорно да се справи с този тип насилие.

Твърдение:

Насилието се случва заради употреба на наркотици и алкохол.

Отговор: Невярно.

Наркотиците и алкохолът могат да увеличат риска и да намалят бариерите за контрол при някои агресивни хора, но те не причиняват насилието. Насилниците са такива, независимо дали са в нетрезво състояние или не. Наркотиците и алкохолът могат да се считат за рискови фактори и

жертвите, както и извършителят могат да се позовават на тях, за да обяснят и оправдаят насилието, но те не са причината.

Твърдение:

Насилници са предимно жените.

Отговор: Невярно.

В случаите на домашно насилие най-честите форми на насилие са тези, извършени от мъжа над жената (95% срещу 5%). Противоречията относно тези цифри са, защото жените често използват насилие срещу партньора си като реакция или защита на насилието. В някои случаи дори жертвата може да стигне до убийство над насилника. Международни проучвания сочат, че за да се разбере по-добре предполагаемата пропорция на насилието между мъже и жени, е важно жените, посегнали над партньора си, да бъдат попитани кой е започнал и какво се е случило. Това не изключва факта, че трябва да се обърне внимание на всяка форма на домашно насилие, включително на мъже, жертви на насилие, които могат да се почувстват негативно оценени и дискриминирани.

Твърдение:

Дори и да се случват, актовете на насилие в една връзка са изолирани епизоди.

Отговор: Невярно.

Всеки отделен епизод на насилие трябва да бъде надлежно разследван и, ако е необходимо, наказателно преследван, а на засегнатите от него трябва да бъде предложена помощ и подкрепа. Въпреки това, домашното насилие може да представлява модел на продължаващо физическо, психологическо, сексуално или икономическо насилие (член 3(b) от Истанбулската конвенция). Домашното насилие се характеризира с цикъл на насилие, който се състои от сплашващо и унизително поведение, заплахи, атаки, контрол, ден след лишаване от власт и понижаване на самочувствието на жертвата. Домашното насилие се характеризира с увеличаване на честотата и тежестта на действията, излагащи жертвата на по-висок риск. Много малко вероятно е извършителят да спре, тъй като не вярва или не иска да повярва, че действията му са погрешни.

Твърдение:

Домашното насилие е резултат от проблем с психичното здраве, насилниците са болни.

Отговор: Невярно.

Въпреки че психичното здраве, психиатричното увреждане или разстройството на личността играят роля в злоупотребата и се считат за рискови фактори, по-голямата част от мъжете, които малтретират или дори убиват партньора си, са психически здрави. Те са наясно с това, което правят.

Твърдение:

Мъжете насилници са били малтретирани като деца и затова трябва да бъдат оправдани.

Отговор: Невярно.

Да бъдеш изложен като дете на домашно насилие или да бъдеш пряко малтретиран е пагубно преживяване, което може да има дълготрайни последици. В осем от всеки десет случая мъжете, които злоупотребяват, са били малтретирани като деца. Да бъдеш малтретиран като дете, увеличава стреса и риска от повторение на това поведение. Това се нарича предаване на насилието между поколенията. Въпреки това, повечето деца, които живеят в домове с насилие, имат силна устойчивост или имат добри отношения поне с другия родител или член на семейството и няма да станат насилници в бъдещи взаимоотношения. В това отношение е важно децата, които живеят в насилствена среда, да бъдат изведени възможно най-бързо от тази среда и да се изгради среда на защита и обич с родителя, който не е насилник.

Твърдение:

Ако жените бяха наистина малтретирани и наистина искаха да напуснат насилника, те биха го направили.

Отговор: Невярно.

Подлагането на актове на домашно насилие не води незабавно до напускане на насилника, независимо от тежестта, честотата и продължителността на насилието. Има социални и индивидуални фактори, които могат да попречат на тази незабавна стъпка. Първо, както показва цикълът на насилието, насилието не е постоянно. Партньорът насилник редува заплахи и атаки, извинения и обещания, като държи жертвата в постоянно

състояние на напрежение, несигурност и страх. Насилниците могат да бъдат любящи и внимателни и да успяват да им бъде простено. Това прави всеки план на жената да се колебае при вземането на решение за раздяла. Ако жертвата е напуснала насилника, тя може дори да се върне. Веднага щом жената се опита да се освободи от всякакъв по-нататъшен контрол, цикълът на насилие следва същия модел, като в спирала, в която насилието става все по-жестоко. Жената е все по-застрашена и всеки път по-депресирана, сама, чувстваща се виновна, безсилна и засрамена. Други хора в общността също може да са въввлечени или да са наясно с насилието, но вместо да направят нещо, те много често се изолират от случващото се. Често жертвата не напуска насилника поради липса на алтернативи, социална и икономическа подкрепа, безработица или жилище. Жените, които са подложени на домашно насилие и които не напускат насилника, би трябвало да бъдат попитани дали се страхуват от това, което би могло да им се случи, ако излязат от връзката. Изследванията показват, че насилниците са по-склонни да убият партньорите си, когато жертвата е прекратила или се е опитала да прекрати връзката или когато е говорила за раздяла.

Твърдение:

Един мъж е насилник, защото го е грижа за жената.

Отговор: Невярно.

Насилието е обратното на любовта и уважението. Конфликт може да възникне във всяка двойка, но конфликтът е различен от насилието.

Твърдение:

С времето и с търпение нещата ще се подобрят и насилието ще приключи.

Отговор: Невярно.

Насилието не свършва от само себе си, освен ако извършителят не реши да го направи, но това е рядкост. С времето насилието става все по-интензивно, по-често и по-опасно. Насилникът се чувства непобедим, защото никой не търси отговорност за поведението му. Колкото по-бързо бъде спрял цикълът на насилие, толкова по-малко ще бъдат щетите, последствията и разходите, свързани с него. Опитите за посредничество, за подценяване на сериозността на всеки акт на насилие, дори и за актове на насилие, които не оставят синини, могат да бъдат много опасни. Насилниците изглеждат съвсем различни пред външния свят и професионалистите, които работят с такива случаи, трябва да имат познания за този тип поведение.

Твърдение:

Насилието е по вина на жените / жените провокират насилие и си го заслужават.

Отговор: Невярно.

Никой не заслужава да бъде малтретиран. Дори и да има случаи, в които жените действат по начин, който се възприема като провокативен, това не може да оправдае или обясни актовете на насилие. Повечето насилници прехвърлят отговорността върху жертвата. Общите социални норми също подкрепят този начин на мислене, „лошите неща се случват на лошите хора“, и ние сме склонни да обвиняваме онези, които страдат и изпитват болка.

Твърдение:

Ако един мъж не е агресивен сред приятели и колеги, то той не проявява насилие към партньора си.

Отговор: Невярно.

Мъжете, които упражняват физическо и психическо насилие, са напълно наясно с поведението си, те са много изобретателни, когато трябва да уверят външния свят, че жената си измисля или преувеличава. Те са като „хамелеони“ и умеят да се променят и да манипулират. Не всички насилници попадат в тази типология, но този тип поведение е много често срещано. Способността за промяна на поведението и на отношението е поведение, което насилниците използват и във взаимоотношенията си с жертвата с цел да я объркат. С такъв тип циклично поведение, „тояга и морков“, насилникът поставя жертвата в ситуация на колебание и на надежда, че хубавите моменти са истински и насилието трябва да бъде омаловажавано. Точно този тип поведение е опасно за жертвата и увеличава нейната уязвимост.

Твърдение:

Няма смисъл да се помага на жените, защото те винаги се връщат при извършителя.

Отговор: Невярно.

Жените жертви на насилие не са мазохисти. Ако и когато се върнат при насилника си, то е защото не са получили ефективна защита и помощ, поради което им е трудно да предприемат каквито и да било действия и да

вземат решения. Случаите, в които жената се е върнала при извършителя, не трябва да се тълкуват като доказателство за промяна в поведението на насилника, защото това се случва изключително рядко. Следователно, вместо обвинения за завръщането, е необходимо да се намери и предостави адекватната за всеки отделен случай защита на жертвата. Никой не се радва на живот, пълен с насилие, страдание, очерняне, изолация и страх. Право на всички хора е да живеят в среда без насилие. Отговорност на държавата е да гарантира това право.

ЛНЕ

МОДУЛ 2

Медицински, психологически и социални показатели за идентифициране на жертвите на домашно насилие

Основната цел на тази част от обучителните модули е да подпомогне идентифицирането на симптомите и признаците на домашно насилие. Преди да се посочат конкретните индикатори на физическо, психическо и социално ниво, по които могат да се идентифицират пострадалите от домашно насилие, ще представим няколко ключови характеристики на явлението в по-долу описаните теми.

Част 1.

Теоретична рамка на феномена „домашно насилие“

Причини и фактори за възникване на домашното насилие и насилието, основано на пола

Фактори, влияещи върху явлението „домашно насилие“²¹

Необходимо е да се прави разграничение между причини и фактори. Причините са онези явления, които водят до възникване на насилие. Факторите са предпоставките, които оказват влияние върху ситуацията и могат да допринесат както за възникването, така и за предотвратяването на насилие. Най-честите фактори за възникване на домашно и основано на пола насилие, идентифицирани чрез изследвания са:

- **Полова принадлежност.** Полът има значение не само като биологична, но и като социална характеристика на личността. Когато се говори за полови различия, обикновено се имат предвид най-тежките сексуални и физически престъпления, при които физическата сила има определяща роля. Другите форми на насилие като психологическо и икономическо насилие, контролиращо поведение и преследване, в голяма част от случаите се пренебрегват. Това е и причината за преобладаващото мнение, че жените са в по-голям риск от насилие от мъжете.
- **Злоупотреба или зависимост към психоактивни вещества или хазарт.** Поради своята специфика, зависимостта безспорно оказва влияние върху индивидуалното поведение и взаимоотношенията с околните. Тя е посочена като втория по важност фактор за възникване на насилие при представителите на ромски общности.
- **Финансови проблеми и професионални неуспехи.** Липсата на средства за задоволяване на базовите потребности и нужди на домакинството води до напрежение и конфликти между членовете на семейството. Нерядко това прераства в актове на насилие, както физическо, така и психическо, и икономическо.
- **Болезнена ревност към партньора,** която може да ескалира в насилие, особено когато са налице и някои от останалите рискови фактори. Нуждата от контролиране на поведението на партньора в повечето

²¹ Вж. World Health Organisation, "[Violence against women](#)", Fact Sheet, March 9, 2021.

случаи е продиктувана от погрешното разбиране за разделението на ролите в семейството.

- **Преживяно от извършителя насилие в детството.** Една трета от пълнолетните жертви на насилие споделят, че самите извършители са преживели насилие в своето детство. Така преживяването на насилие в детството, без да бъде получена съответната специализирана професионална помощ за неговото преодоляване, се превръща в един от основните рискови фактори за повторно репродуциране на насилие.
- **Ранни бракове.** Този рисков фактор се наблюдава и в България, най-често при представителите на ромските общности (тъй като там процентът на ранни бракове е най-висок), но се отнася до всички групи. Проблемът се корени в ниската възраст на съпрузите и съответно липсата им на умения за справяне с неизбежно възникващите неразбирателства, спорове и конфликти.

Причини и фактори за ревиктимизация при жертвите на домашно насилие и насилие, основано на пола.

Освен фактори като пол, възраст и етническа принадлежност, влияние оказват и следните обстоятелства:

- **Липса на подкрепяща среда.** Липсата на подкрепа, както от страна на семейство, приятели и близки, така и от страна на институциите, е определяща за ревиктимизацията. Изолираните жертви са най-уязвими, защото емоционалният им свят е ограничен до насилника.
- **Икономическа зависимост от извършителя.** Логично е, че липсата на финансови средства и възможности за задоволяване на ежедневните потребности, води до невъзможност за напускане на ситуацията на повтарящо се или ескалиращо насилие. Когато жертвата зависи от извършителя за финансовото си оцеляване, напускането на връзката е значително по-трудно.
- **Неадекватен отговор на институциите.** Отговорът на институциите при случаи на насилие е от определящо значение за търсенето на помощ от страна на жертвите. Тук от значение са както предоставянето на подслон, услуги и продължаваща подкрепа за жертвите, така и налагането на ефективно наказание на извършителя.
- **Дискриминация и социално изключване.** Този фактор е характерен за представителите на ромски общности, тъй като при ромските жени имаме множествена дискриминация, което ги поставя в невъзможност да се автономизират. Тя се свързва веднъж с това, че са жени, второ от маргинализирана етническа група и трето в ситуациите на жертви на домашно насилие. В допълнение, тези от тях, които нямат и образование, изпадат в още по-голяма невъзможност да се овластят и автономизират. Изключването от пазара на труда задълбочава уязвимостта на жените, които са жертви на домашно насилие, защото е поредната пречка

пред тяхната самостоятелност и ги обрича на зависимост от насилника. Напускането на общността и установяването на самостоятелен живот са свързани преди всичко с намиране на работа. Трудовата заетост представлява трудност не само поради негативните нагласи на широката общественост към ромите, но и поради ниското образование и липса на професионална квалификация сред нейните представители.

- **Психологически аспекти у жертвата, като вина и чувство за отговорност за случващото се насилие.** Традиционното разбиране за разпределението на ролите в семейството и за отговорностите на партньорите в него е причина за вменияване на чувство за вина у жертвата, разбиране, че не се справя със задълженията си.
- **Травматичен опит в детството на жертвата и липса на изграден капацитет за справяне със ситуации на насилие.** Насилието в ранна детска възраст, превръща някои деца в насилници като възрастни, а други – в жертви.

Екологична рамка за разбиране на причините за насилието над жени

Какво причинява насилието над жени? Широко разпространено е обяснението, че НОП – било то под формата на изолирани действия или системно насилие – не е причинено само и единствено от един отделен фактор. По-скоро това е комбинация от няколко фактора, които повишават риска мъжът да извърши насилие над жена. Едно такова разбиране за причините за насилието е описала Лори Хайс,²² наречено от нея „екологична рамка“ за разбиране на насилието над жени.

Все по-често изследователи използват „екологичната рамка“, за да разберат взаимодействието на лични, ситуационни и социокултурни фактори, които се съчетават, за да причинят злоупотреба. В този модел насилието над жените е резултат от взаимодействието на фактори на различни нива.

Екологичният модел на човешкото развитие прокламира, че човек не се развива в изолация, а в контакт със семейството и дома си, училището, общността си и обществото като цяло. Чрез „екологичната рамка“, разработена от Лори Хайс, се разграничават рискови фактори на четири нива: индивидуално, отношенческо, общностно и обществено.²³ Тези фактори са свързани с повишената вероятност индивидът да стане жертва или извършител на насилие. Моделът предлага цялостна рамка за разбиране на рисковите фактори на НОП и тяхното взаимодействие и следователно може да се използва като ръководство за планиране на интервенции в областта на превенцията и реакцията към насилието.²⁴

²² Heise, L., 1998, *Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework*.

²³ Пак там, цитирана в СЗО 2005.

²⁴ СЗО/London School of Hygiene & Tropical Medicine, 2010.

Фигура 2. Екологична рамка за разбиране на насилието над жени

Източник: Хайс, Л., 1998, [Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework](#).

Моделът може най-добре да се визуализира като четири концентрични кръга. Най-вътрешният кръг представлява биологичната и лична история, която води всеки човек до съответното лично поведение в отношенията. На индивидуално ниво, факторите тук включват злоупотреба с индивида като дете или насилие в дома, отсъствие или отхвърляне на бащата и честа употреба на алкохол.

Вторият кръг представлява непосредствено взаимоотношение, в чийто контекст се извършва злоупотреба, често семейството или друга интимна или близка връзка. На равнището на семейството и взаимоотношенията межкултурните изследвания сочат, че мъжкият контрол върху богатството и вземането на решения в семейството и брачните конфликти са силно предопределящи злоупотреба и насилие.

Третият кръг онагледява институциите и социалните структури, официални и неформални, в които са вградени връзки – квартал, работно място, социални мрежи и групи от хора. На равнището на общността изолацията на жените и липсата на социална подкрепа, заедно с групите мъже, които оправдават и легитимират насилието на мъжете, прогнозира по-високи нива на насилие.

Четвъртият, най-външен кръг, представлява икономическата и социалната среда, включително културните норми. На обществено ниво различни национални изследвания са установили, че насилието над жените е най-често срещано в случаите, когато ролите на двата пола са строго дефинирани и изпълнени и където понятието за мъжественост е свързано с твърдост, мъжка чест или господство.

Други културни норми, свързани със злоупотреби и насилие, включват **толерантността към физическото наказание над жени и деца**, приемането на насилието като средство за разрешаване на междуличностни спорове и вярването, че мъжете имат „собственост“ над жените. Като пример за толерантност към физическото наказание над деца в българското общество може да се посочи кампанията срещу *Националната стратегия за детето*. Българската православна църква се противопостави, като обяви

публично, че шамарът е средство за възпитание на детето. Кампанията пък срещу Конвенцията за превенция и борба срещу насилието над жени (Истанбулската конвенция)²⁵, която не се ратифицира от България, и

Таблица 1. Фактори, влияещи върху явлението „домашно насилие“

	Насилници мъже	Виктимизация на жени
Индивидуално ниво	Демография: <ul style="list-style-type: none"> • Ниски доходи • Ниско образование 	Демография: <ul style="list-style-type: none"> • Млада възраст • Ниско образование • Статус на разделена/разведена жена
	Малтретиране в детството: <ul style="list-style-type: none"> • Сексуално насилие • Родителско насилие 	Малтретиране в детството: <ul style="list-style-type: none"> • Родителско насилие
	Психично разстройство: <ul style="list-style-type: none"> • Антисоциално разстройство на личността 	Психично разстройство: <ul style="list-style-type: none"> • Депресия
	Злоупотреба с: <ul style="list-style-type: none"> • Алкохол • Наркотици 	Злоупотреба с: <ul style="list-style-type: none"> • Алкохол • Наркотици
	Приемане на насилието	Приемане на насилието
Отношенческо ниво	Многобройни връзки/ изневери Ниска устойчивост на натиск от връстници	
Общностно ниво	Слаби санкции от общността Бедност	Слаби санкции от общността Бедност
Обществено ниво	Традиционни полови стереотипи и социални норми в подкрепа на насилието	Традиционни полови стереотипи и социални норми в подкрепа на насилието

Източник: Световна здравна организация/Лондонско училище по хигиена и тропическа медицина към Лондонския университет, 2010.

²⁵ Конвенция №210 на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие.

изключително високият процент противопоставили се, отново говори за културни норми в обществото, приемащи наказание над жените.

Чрез комбиниране на рискови фактори на индивидуално ниво с констатации от межкултурни изследвания, екологичният модел допринася за разбирането защо някои общества и някои индивиди са по-насилствени от други и защо жените толкова често са жертви на злоупотреби.

Разбиране динамиката на насилието в интимните партньорски отношения

Жените, преживели насилие, често посещават здравни заведения, като не съобщават за насилието. Дори в случай че пациент разкрие, че е преживял насилие от интимен партньор, здравните специалисти разбират, че търси медицинска помощ, но не желае да напусне насилствената връзка.

Много здравни специалисти и представители на институциите, към които жертвите се обръщат за помощ, или служители на предприятията, в които жертвите работят, споделят нормите, вярванията и нагласите на по-широката част от обществото, в което живеем. Отрицателното отношение към жените като цяло, и по-специално към преживелите насилие, може да нанесе допълнителна вреда на жените, претърпели насилие, и може да попречи на специалистите да предоставят адекватна помощ на пострадалите. Процесът се нарича ревиктимизация на жертвите.

Неразбирането на динамиката на насилието може да предизвика объркване в специалистите и да ги накара да мислят, че тази жена не се нуждае или дори не заслужава помощ, предвид обстоятелството, че тя не приема помощ и не напуска насилствената връзка. Жертвата може дори да бъде обвинявана за нейното положение.

Разбирането на динамиката на насилствените интимни взаимоотношения може да помогне на **специалистите в сферата на ЧР да прилагат подкрепящо, неосъждащо и утвърждаващо отношение спрямо преживелите насилие**, което е важна предпоставка за ефективен отговор на системите за помощ и защита.

Следователно подобряването на нагласите и убежденията на специалистите в сферата на ЧР, относно насилието, основано на пола, следва да се счита за основна отговорност на всяка институция. Това обаче е предизвикателство, която изисква дългосрочен подход.

По-долу са представени модели и теории, които обикновено се използват за илюстриране на динамиката на насилствените интимни отношения и показват как властта и контролът се използват за поддържане на жените в положение на подчинение и контрол, което, от своя страна, прави насилието устойчив феномен.

Различни властови позиции в отношенията

Позиции на неравнопоставеност в отношенията

Колелото на власт и контрол предлага рамка за разбиране на проявенията и механизмите на власт и контрол в интимните отношения.²⁶ Този модел е разработен от „Програмите за Интервенция за Домашно Насилие“²⁷ в Минесота, САЩ, въз основа опита на жени, преживели насилие от интимно партньорство, участвали във фокус групи.

Колелото се състои от осем спици, които обобщават моделите на поведение, използвани от даден индивид за умишлено контролиране или доминиране над интимния му партньор: използване на сплашване; използване на емоционална злоупотреба; използване на изолация; минимизиране, отричане и обвиняване; използване на деца; използване на мъжки привилегии; използване на икономическа злоупотреба и използване на принуда и заплахи. Тези действия служат за упражняване на „власт и контрол“ и представляват центъра на колелото. Джантата е изградена от физическо и сексуално насилие, което насилие задържа отделните елементи на колелото заедно.

Фигура 3. Колело на властта и контрола²⁸

Източник: [Domestic Abuse Intervention Programs](#).

²⁶ Световна здравна организация, 2005.

²⁷ Разработени през 1980 г. и популяризирани от „Защитници на човешките права от Минесота“, както и от „Глобални права за жените“.

²⁸ Wheel Gallery, [Domestic Abuse Intervention Programs](#).

Използване на принуда и заплахи – заплашва, че ще я нарани; заплашва че ще се самоубие; кара я да се откаже от подадени обвинения; напомня ѝ че притежава оръжие.

Икономическа злоупотреба – не позволява на партньорката си да работи или да се задържи на работното място; принуждава я да му дава парите си; укрива доходите си.

Емоционална злоупотреба – унижава я; оскърбява я; ругае я; предизвиква у нея чувство за срам и я унижава и манипулира.

Омаловажава, отрича, обвинява – омаловажава насилието и пренебрегва безпокойството ѝ по съществуващия проблем; отрича побоя над нея; обвинява я, че го провокира.

Използва мъжката привилегия – третира я като слугиня; взема сам всички важни решения; той определя ролята на мъжа и ролята на жената.

Използва сплашване – заплашва я, че ще се самоубие; подтиква я към извършване на престъпление.

Използва изолация – контролира всичките ѝ действия; решава вместо нея с кого да се среща и разговаря; ограничава контактите ѝ; оправдава това с ревност.

Използва децата – кара я да се чувства виновна спрямо децата; използва ги за предаване на послания; използва посещенията си, за да я тормози; заплашва с лишаване от родителски права.

Фигура 4. Колело на равнопоставеността

Източник: [Domestic Abuse Intervention Programs](#).

Позиции на равнопоставеност в отношенията

Незаплашително поведение – беседват; помагат си взаимно, за да се чувстват сигурни и психически стабилни.

Икономическо партньорство – вземат съвместни решения относно семейните финанси.

Преговори и безпристрастност – търсене на правилно решение при евентуален конфликт.

Отговорно родителско поведение – разпределят родителските си задължения; дават добър пример на децата си, без да прилагат насилие.

Споделена отговорност – справедливо разпределят задълженията и работата; вземат съвместни семейни решения.

Уважение – вслушват се в партньора си; не се обвиняват взаимно; имат емоционална връзка; отнасят се с уважение към мнението на другия.

Честност и отговорност – носят отговорност за действията си; признават грешките си; открити и искрени са помежду си.

Доверие и подкрепа – уважават взаимно правото си на собствен живот, собствени възгледи, чувства, приятелства; имат си доверие и се подкрепят.

Цикличност на насилието

Моделът на „цикъла на насилие“ е разработен от американския психолог Ленор Е. Уокър през 1979 г. Той описва хода на насилствена връзка в три фази или цикъла: В първата фаза напрежението постепенно нараства. Жената се опитва да умилистави партньора си, като поражда фалшиво чувство, че може да контролира неговата агресия и да предотврати насилието. Следва втората фаза – епизод на физическо, сексуално и психологическо насилие, който завършва, когато извършителят временно прекрати насилието. В третата фаза (фаза „меден месец“) извършителят се извинява и обещава да промени насилственото си поведение. Може да прояви особено любящо и нежно поведение; това кара жената да повярва, че насилника има „добра“ страна, която тя може да запази чрез приспособяване към поведението му чрез промяна на своето собствено.²⁹ Цикълът на насилието се повтаря, като с течение на времето фазите на агресия се увеличават по отношение на останалите две, тежестта и продължителността, докато фазите на „медения месец“ стават по-кратки.³⁰ В тази ситуация жените разработват стратегия за оцеляване, която може да включва изключителна пасивност – отричане на насилието, отказ на предлаганата помощ и дори защита на агресора.³¹

²⁹ Walker, 1979, цитирано в Stark, 2000, WHO 2005.

³⁰ Федерално министерство за наука, изследвания и икономика в Австрия, BMWFJ, 2010.

³¹ Walker, 1979, цитирана в Stark, 2000.

Фигура 5. Цикъл на насилието³²

Източник: Domestic violence or violence in intimate relationships.

Стокхолмски синдром, нормализиране на насилието

Т. нар. Стокхолмски синдром се използва за обяснение защо жените остават в насилствени отношения. За първи път е научно описан през 1973 г., когато банкови обирджии в Стокхолм вземат четирима души за заложници и ги държат в продължение на шест дни. През този период пленниците развиват близки отношения с похитителите и смятат полицията за врагове. В проучване, проведено сред повече от 400 жени, преживели насилие от интимен партньор, Греъм и Ралингс идентифицират подобен модел на реакция. Тези жени са склонни да развиват близки връзки и дори да се идентифицират с извършителя като стратегия за справяне, за да оцелеят. Ако насилващият партньор е готов да направи дори малки отстъпки или прояви известна приветливост, жената има нови надежди и е готова да даде пореден шанс на насилника. Стокхолмският синдром може да се развие при четири условия:

³² Council of Europe, [Domestic violence or violence in intimate relationships](#).

- Животът на оцелелия е застрашен.
- Оцелелият не може да избяга или смята, че бягството е невъзможно.
- Оцелелият е изолиран от лица отвън.
- Похитителят/ите показва/т известна степен на доброта към оцелелия/ите.

Греъм и Ралингс откриват, че Стокхолмският синдром е често срещан при лица, като малтретирани деца, членове на секта или военнопленници, преживели тежка травма и насилие, които не виждат изход от своето положение. След определено време те започват да се идентифицират с агресорите, за да оцелеят. По този начин жените, преживели насилие, не развиват специфични психологически модели на справяне, а по-скоро реагират като други хора в подобна ситуация.³³

Концепцията за нормализиране на насилието

Концепцията за нормализиране на насилието, разработена от шведския социолог Ева Лундгрен, обяснява защо жените, които живеят с насилствен интимен партньор, трудно се самоопределят и определят собствените си преживявания като насилие. Това е така, защото живеещите в насилствена връзка променят своето тълкуване и разбиране на преживяното насилие – те възприемат разбирането на партньора за насилието като свое. Вследствие на това жените могат да възприемат нападение, което външен човек счита за насилие, като проявление на собствения си провал. Освен това, оцелелите жени не са склонни да се идентифицират като „малтретирани жени“, а партньорите им като „насилници“, тъй като това би означавало да си признаят, че те и техните партньори представляват отклонения от нормата на равни взаимоотношения. Важно е също така да се разбере, че определянето на насилието като нещо различно от насилие или възпроизвеждането му може да бъде стратегия за справяне.

---

³³ Graham et al 1988, цитирана в WAVE, 2006.

Част 2.

Последици от преживяно насилие и индикатори за разпознаване

Въздействието на насилието, основано на пола, върху здравето на жените

Домашното насилие е изключително сериозен проблем. Значимостта му се определя както от разпространението му, така и от тежките последици, които оказва върху живота на жертвите, а също така и върху живота на техните близки. Домашното насилие е предпоставка за дълбока социална и икономическа изолация, за социално неравенство и неравнопоставеност на пострадалите. Жертва на домашно насилие може да стане всеки, но това са предимно жени и деца, както и възрастни хора, които са тормозени и малтретирани от своите пораснали деца, внуци, племенници.

Насилието, основано на пола, сериозно засяга всички аспекти на женското здраве – физическо, сексуално и репродуктивно, психическо и поведенческо здраве.³⁴ Последствията за здравето от НОП могат да бъдат както незабавни и остри, така и дълготрайни и хронични; наистина отрицателните последици за здравето могат да продължат дълго след като насилието е спряло. Колкото по-тежко е нивото на насилие, толкова по-голямо ще бъде въздействието върху здравето на жените. Освен това излагането на повече от един вид насилие (напр. физическо и сексуално) и/или множество случаи на насилие с течение на времето води до по-тежки последици за здравето.³⁵

НОП може да доведе до непосредствена смърт на жена, например при убийство от партньора, или да причини смърт впоследствие – например психичните проблеми в резултат на травма могат да доведат до самоубийство или до състояния като злоупотреба с алкохол или сърдечно-съдови заболявания, които, от своя страна, да доведат до смърт. ХИВ инфекцията в резултат на сексуално насилие може да причини СПИН и в крайна сметка да доведе до смърт.³⁶

³⁴ Essential Services Package for Women and Girls Subject to Violence Core Elements and Quality Guidelines, Modul Health, UNWomen, WHO, etc.

³⁵ Световна здравна организация (WHO), 2002; Johnson/Leone, 2005, цитирани в СЗО/Панамериканска здравна организация (ПАНО), 2012.

³⁶ Heise, L., 1999; Световна здравна организация (WHO), 2013.

Световната банка изчислява, че изнасилванията и домашното насилие представляват 5% от годините на здравословен живот, изгубени за жени на възраст от 15 до 44 години в развиващите се страни. Всяка година, загубена поради преждевременна смърт, се отчита като една житейска година, адаптирана към уврежданията (DALY), и всяка прекарана година болна или нетрудоспособна се брои като част от DALY,³⁷ в зависимост от тежестта на увреждането. В световен мащаб броят на годините на живот, коригирани за увреждания, загубени от жените в тази възрастова група, се оценява на 9,5 милиона години, сравними с други рискови фактори и заболявания като туберкулоза, ХИВ, сърдечно-съдови заболявания или рак.³⁸

Проучване, публикувано от СЗО през 2013 г., систематично преразглежда проучвания, предоставящи данни за здравните ефекти от физическо и сексуално насилие при интимен партньор и сексуално насилие без партньори над жени. Прегледът установява следните последици от насилието над жени: в световен мащаб 38% от всички убийства на жени са извършени от интимни партньори. От всички жени, които са преживели физическо и/или сексуално насилие от интимен партньор, 42% са получили наранявания.

Резултати за здравето от насилието над жени и момичета

- **Физически последици:** наранявания, функционални увреждания, трайни увреждания.
- **Рисково за здравето поведение:** злоупотреба с алкохол и наркотици, тютюнопушене, поемане на сексуален риск, самонараняващо се поведение.
- **(Психо)соматични последици:** синдром на хронична болка, синдром на раздразненото черво, стомашно-чревни нарушения, инфекции на пикочните пътища, дихателни нарушения.
- **Последици за репродуктивното здраве:** възпалителни заболявания, полово предавани болести, нежелана бременност, усложнения при бременност, спонтанен аборт/ниско тегло при раждане.
- **Психологически последици:** посттравматично стресово разстройство, депресия, страхове, нарушения на съня, панически разстройства, хранителни разстройства, ниско самочувствие, суицидни тенденции.
- **Смъртни наранявания:** убийство, самоубийство.

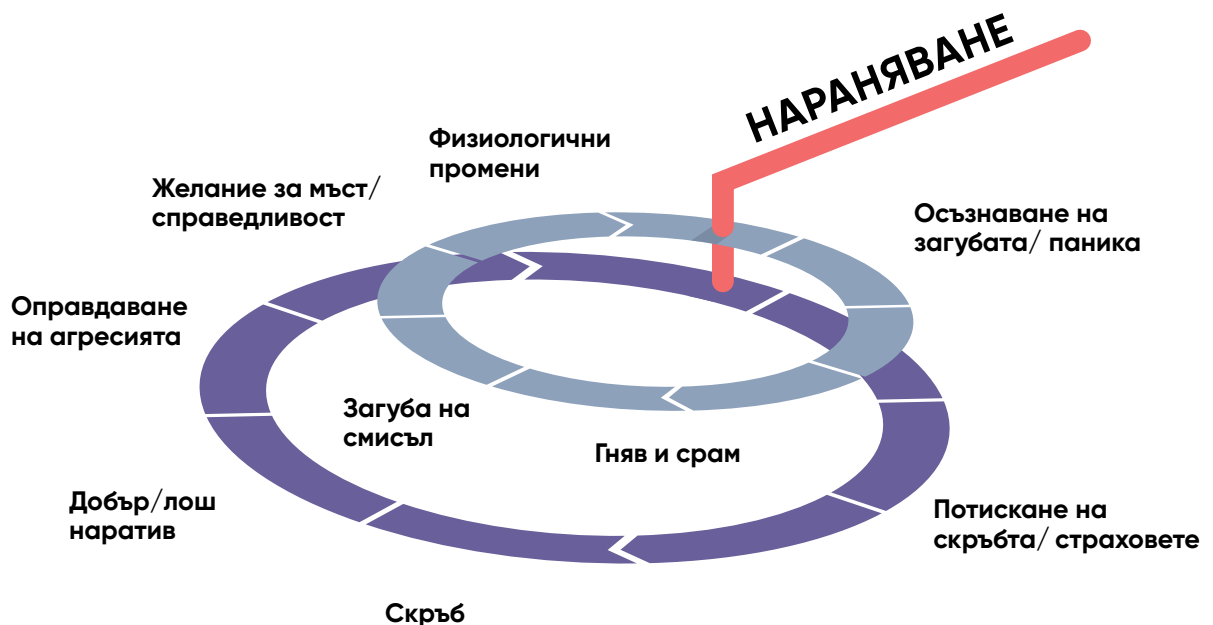
³⁷ [DALY - Disability-adjusted life year.](#)

³⁸ Световната банка, 1993, цитирана в Heise et al., 1994, [Violence against women : the hidden health burden.](#)

Травматологични процеси и динамика

Травматологичните процеси и цикличността в насилствените отношения са изследвани дълго време, но по-съвременна интерпретация и обяснение откриваме в публикацията на д-р Дария Уайт „Травма, наративи и механизми за личностно и обществено преодоляване“. Преживяното насилието предизвиква усещания за гняв срещу себе си или другия. Всеки път реакцията е първо физиологическа – учестен пулс, изпотяване, шок, треперене. Странно е как този тип реакции се повтарят и в бъдеще с нови хора и се изживяват отново. Следва паниката – какво стана? Какво мога да направя? Защо аз? Мълчанието е най-доброто средство да се оцелее, потискане на скръбта и страховете. Чувствата са дълбоко прикрити, до степен в която са трудно разпознаваеми. Поговорката „наведена глава сабя не я сече“ работи добре. Но как да се справим с болката, срама, огромната вина, чувството за отговорност, безсилието, тревожността, страха, самотата, провала, безнадеждността? Къде да отидем за утеха? От време на време усещането за справедливост надделява, гневът прелива, търси се промяна, и накрая жертвата се уморява и цикълът се завърта и продължава да се върти.

Фигура 6. Последници от насилието

Източник: Уайт, Д., [Травма наративи и механизми за личностно и обществено преодоляване като предпоставки за възстановително правосъдие в България](#), 2020.

Излизането от цикъла на жертвата и насилието започва с осъзнаването, признаването и споделянето на цялата истина за това, което се е случило. Това е най-трудната част на процеса, защото срама от случилото се води до естествено желание да се премълчи и да се продължи напред. Ако се опитаме да приемем злото бързо, като се надяваме да избегнем казването на цялата истина за преживения ужас, гнева в нас и дълбоката скръб, тогава ремисията е видима, но вътре възпалението продължава. Изцелението е бавен процес. Казването на истината отваря старите рани, които сме отричали, води до повече гняв, преди истинската скръб да доведе до чудото на приемането и вътрешния мир. Да си казваме какво трябва да изпитаме, как да се държим и какви да сме прекъсва процеса на изцеление.

Докато сме държали в мълчание тежкото минало, сме затворили и радостта, единството с другите и връзките на любовта. Казването на цялата истина показва наяве лъжите, измамата, манипулацията, лицемерието, които са ни държали в робство. Когато получим милост, може да приемем другия и да дадем милост.

Фигура 7. Преодоляване на последиците от насилието

Източник: Уайт, Д., [Травма наративи и механизми за лично и обществено преодоляване като предпоставки за възстановително правосъдие в България](#), 2020.

Показатели за идентифициране на жертвите на домашно насилие

При оценка на състоянието на жертвата трябва да се обърне внимание на интензивността на преживяване на психичната травма. Когато жертвата е в състояние на травматичен или посттравматичен стрес, е възможно да се наблюдава поведение, което на пръв поглед да изглежда алогично и притеснително за околните. Тези реакции са нормални реакции на ненормално събитие в човешкия живот.

Остротата на симптоматиката зависи от фактори като:

- възраст;
- физическа и психическа кондиция на пострадалия;
- наличие на предишен опит с подобни ситуации;
- адекватен отговор на подкрепящото лице;
- подкрепа от семейството, професионалната и социалната общност.

Остра стресова реакция

Възниква непосредствено в момента на стресогенното събитие и е свързана с:

- първоначално състояние на вцепененост;
- стесняване на вниманието и дезориентация;
- отдръпване от стресогенната ситуация;
- депресия;
- прекомерна тревожност, самоизолация;
- възбуда, гняв, хиперактивност.

Това са поведенчески реакции, които наблюдаваме при задействане на един от трите несъзнавани защитни механизма, възникващи в ситуации на силен стрес. Индивидът не е в състояние да възпроизведе когнитивен отговор на събитието, поради стреса, който надхвърля ресурса му за справяне. Тези психични защитни механизми се наричат „трите F“ и представляват:

- **Fight** – борба, когато по несъзнавани подбуди индивидът се впуска в битка, за да се защити.
- **Flight** – бягство, когато в пристъп на ужас избягва от ситуацията.

- **Freeze** – ступор (замръзване, вцепеняване), когато се вцепенява и не може да реагира на събитията около себе си.

Може да се наблюдава частична или пълна амнезия за времето на травматичното събитие. В подобни случаи е препоръчително жертвата да бъде изведена бързо от стресогенната ситуация. Обикновено симптомите отзвучават бързо и с жертвата може да се работи безболезнено за нея. Ако това не стане, симптомите започват да отзвучават спонтанно след 24 – 48 часа до 3 дни.

Посттравматично стресово разстройство

Възниква в случаите, когато травматичната реакция не е добре овладяна и жертвата не може да се справи с травмата. Става дума за закъснял отговор на стресогенното събитие. Симптомите на посттравматичното стресово разстройство са:

- епизоди на повтарящо се изживяване на травмата като внезапно спомняне на отделни фрагменти от ситуацията;
- преживявания под формата на сънища, кошмари;
- продължаващо чувство на „вцепененост“ и емоционална притъпеност;
- проява на враждебност към другите;
- загуба на настроение, апетит, нарушения в съня;
- избягване на действия и сигнали, напомнящи травматичната ситуация.

Специалистите в сферата на ЧР могат да разпознаят само част от симптомите, които са свързани с промяна в начина, по който функционира индивидът, като промяна в настроението, липса на енергия и мотивация за работа, недоспиване и неефективност в работата. Тези симптоми са само част от симптоматиката на ПТСР, за диагностицирането е необходимо консултиране със специалист. Специалистите в сферата на ЧР могат да насочат служител с подобна симптоматика към медицински преглед, било то и профилактичен.

Реакции у жертвата на престъплението, различни от травматичния и посттравматичния стрес

- **Чувство за вина и самообвинения.** Тази симптоматика е разпространена при сексуални престъпления и домашно насилие. Често това чувство се внушава от насилника, с цел осигуряване на „мълчание“ от страна на жертвата.
- **Чувство за безпомощност и страх.** Генерирането на страх и тревожност, като ефекти на насилието, може да доведе до негативни промени в социалното поведение на жертвата и така чувството ѝ за защитеност да бъде уязвено.

- **Парадоксални реакции** като смях или обезценяване на случилото се.
- **Неконтролируем гняв и агресия** и пренасочване на гневните реакции към неутрални субекти, предимно към представителите на закона. Това е често срещана реакция и тя е парадоксална при домашното насилие. Подобно поведение обаче не е израз на лично отношение към помагация. Жертвата изпитва необходимост от незабавно разтоварване, а гневът е интензивно емоционално състояние. Обект на този гняв е насилникът, но не винаги взаимоотношенията жертва – извършител позволяват адекватно освобождаване на емоцията и в този случай гневът се пренасочва към по-достъпен обект.

Тук поведение, което може да се наблюдава от специалистите в сферата на ЧР е именно неконтролируемо избухване и влизане в спорове или повишена тревожност. Такова поведение отново не е единствено основание за твърдение на домашно насилие, но е повод за това лицето да бъде насочено към специалист.

Какво преживява жертвата на насилие

Системното и инцидентното преживяване на насилието води до промяна на личността. Преживяването на насилие се отразява върху качеството на справяне със задачите от ежедневието. То предизвиква отрицателни психични състояния, които нарушават изградения динамичен стереотип. Преживяването на насилие се приема като събитие, което предизвиква криза на съществуването. Последниците от преживяването на насилие могат да бъдат описани като посттравматично стресово разстройство. То може да бъде открито в поведението на жертвата и в здравословното ѝ състояние. Малтретираният, унизяваният, нараняваният, изнасилваният човек живее в страх. Страхът променя самочувствието на жертвата.

Страхът провокира:

- ниско самочувствие и обезценяване на живота;
- усещане на омраза към себе си;
- съобразяване с изискванията на насилника;
- отказ от собствено мнение;
- компромис със собствените принципи и потребности;
- чувство за вина и безпомощност;
- злоупотреба с различни вещества;
- хронично безпокойство;
- членство в различни групи, например религиозни.

Жертвата изпитва неудовлетвореност от междуличностното взаимодействие и жизнената перспектива губи смисъл. Животът „без компас“ е предпоставка за самоизолация, агресия или автоагресия.

Психологични признаци за разпознаване на жертвите според вида на преживяното

Симптоми на жертвата на физическо насилие:

- **Младежи:** затвореност (апатия), агресивно и антисоциално поведение, неразбирателство с младежи на същата възраст и търсещи вниманието на възрастните, бягства от вкъщи и употреба на алкохол, наркотици и др., проблеми в училище.
- **Възрастни:** неспособност за поддържане на продължителни и удовлетворяващи отношения, лошо самочувствие, прояви на страх, гняв и ситуации на насилие.

Симптоми на жертвата на сексуално насилие:

- **Младежи:** сексуализирано поведение и позорство, разврат и проституция, неподчинение или неговорчивост, доведени до крайно изолиране, страх, самонараняване, симптоми за самоубийство, псевдозрялост, смущения в храненето, злоупотреби с алкохол и наркотици, бягство от вкъщи.
- **Възрастни:** сексуални проблеми, недоверие, срам от тялото, неспособност за самоутвърждаване, самоопределяне като жертва, злоупотреби с алкохол и наркотици, лошо самочувствие.

Идентифициране на предупредителните знаци за домашно насилие

Някои от признаците на домашно насилие, като физически белези, могат да бъдат лесни за идентифициране. Други може лесно да обясните като обикновена загуба на интерес или да пренебрегнете – например, че приятел е пропуснал дейност, която някога сте практикували заедно.

Домашното насилие засяга всеки човек по различен начин, но влияе както физически, така и психологически. Често това е съвкупност от свързани признаци на домашно насилие, които подсказват, че дадено лице е изложено на риск.

Домашното насилие може да се случи на всеки, независимо от неговия социален, образователен или финансов статус. Затова е важно да се знаят и разпознават предупредителните знаци за домашно насилие. Мнозина, които

са били малтретирани, може да се опитат да прикрият това по различни причини, но се подразбира, че тези хора биха имали нужда от помощ.

Физически признаци на домашно насилие

Ако някой е физически малтретиран, той вероятно ще има чести натъртвания или физически наранявания, съответстващи на това, че е бил удрян, душен или съборен – и вероятно ще има слабо или непоследователно обяснение за тези наранявания.

Някои признаци на физическо насилие включват:

- кръгове под очите;
- синини по ръцете;
- спукани устни;
- червени или лилави петна по шията;
- изкълчени китки.

Също така е обичайно някой да се опитва да прикрие физическите признаци с дрехи. Например може да забележите, че някой, на когото държите, носи дълги ръкави или шалове през горещото лято. Носенето на по-тежък от нормалния грим или носенето на слънчеви очила на закрито, също са често срещани признаци на домашно насилие.

Злоупотреба възниква, когато един човек във връзка се опитва да доминира и контролира другия човек. Обикновено контролът започва с психологическо или емоционално насилие, след което ескалира до физическо насилие.

Емоционални признаци на домашно насилие

Домашното насилие, разбира се, може да има сериозни емоционални последици, създавайки усещане за безпомощност, безнадеждност или отчаяние. То може да накара хората да вярват, че никога няма да избягат от контрола на насилника. Те могат също така да проявяват постоянно състояние на бдителност до степен, че никога да не могат да се отпуснат напълно.

Други емоционални признаци на насилие включват:

- възбуда, безпокойство или постоянно безпокойство;
- промени в навичките за сън (твърде много или недостатъчно сън);
- развиване на проблем с наркотици или алкохол;
- изключително извинителен или кротък тон;
- загуба на интерес към ежедневните дейности;
- ниско самочувствие;
- изглежда страхлив;

- симптоми на депресия;
- говорене за или опит за самоубийство.

Тези симптоми, разбира се, могат да се дължат на много други състояния или фактори, но те са типични за жертвите на домашно насилие, които се чувстват в капана на насилствена връзка.

Как злоупотребата причинява промени в поведението

Ако забележите, че някой, който някога е бил общителен и весел, постепенно е станал тих и отдръпнат, това може да е знак за домашно насилие.

Може да забележите, че лицето:

- става сдържано и дистанцирано;
- започва да се изолира, като прекъсват контактите си с приятели и членове на семейството;
- отменя ангажименти или срещи с Вас в последния момент;
- отпада от дейности, които обикновено му харесват;
- проявява прекомерна поверителност относно личния си живот или лицето, с което има връзка;
- често закъснява за работа или други срещи;
- показва признаци на страх.

Хората, които са били малтретирани, може да изглеждат тревожни или нервни, когато са далеч от насилника, или да изглеждат прекалено загрижени да угодят на партньора си. Ако имат деца, те може да изглеждат плахи, уплашени или изключително добре възпитани, когато партньорът е наоколо.

Въпреки че жертвите може да не говорят за действителното насилие, те могат да нарекат насилника „мрачен“ или с лош нрав. Те могат да разкрият, че партньорът е особено лош, когато пие алкохол.

Понякога страхът, който жертвите на насилие изпитват, е толкова силен, че се чувстват парализирани да вземат решения или дори да защитят себе си или децата си. Когато страхът стигне до този момент, те дори ще откажат помощта, предложена им от приятели, семейство или специализирани услуги.

Как изглежда контролиращото поведение

Домашното насилие не е свързано само с насилие, а и с контрол. Ако забележите, че някой изглежда контролиран или изключително

манипулиран във всички области на живота си, това може да е знак, че е малтретиран на някакво ниво.

Ето няколко примера за контрол:

- искане на разрешение да отиде където и да е или да се срещне и общува с други хора;
- постоянни обаждания, текстови съобщения или проследяване от партньора, който иска да знае къде е, какво прави и с кого е;
- малко пари на разположение, липса на достъп до кредитна карта или отчет за всеки разход;
- без достъп до превозно средство.

Други признаци, могат да бъдат:

- извинение от страна на жертвата за поведението на извършителя;
- лесно вбесяване и вербална агресия на жертвата;
- често отсъствие от работа и болнични на жертвата;
- жертвата се опитва да скрие синини или наранявания;
- извинения за срещи, избягване на срещи;
- избягване на разговори;
- изглеждат тъжни, самотни и дистанцирани;
- злоупотреба с алкохол или наркотици и др.

Ако на жертвата е дадена възможност да избяга от насилието, без да има непосредствен риск, трябва да следва процес на психологическа, правна, социална и медицинска подкрепа.

ЛНЕ

МОДУЛ **3**

Законова уредба на ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

Този модул разглежда законовите особености при случаи на домашно насилие, като представя основното законодателство по въпроса, мерките за защита на жертвите и ангажираните институции.

Част 1.

Обща правна рамка

Основната правна уредба на мерките за защита от домашно насилие се намира в *Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН)*.³⁹ Този закон урежда правата на хората, пострадали от домашно насилие, мерките за защита от домашно насилие и реда за тяхното налагане.

Непосредствената цел на ЗЗДН е да преустанови домашното насилие, затова може да създаде впечатлението, че извършителят на домашно насилие не носи „достатъчна отговорност“ за извършеното (че на насилника не бива просто да му бъде забранено да доближава жертвата, а да му бъде наложена и тежка санкция за стореното). Отговорността, която носи извършителят по ЗЗДН обаче не изключва гражданската, административнонаказателната и наказателната му отговорност. Затова е важно да се знае, че ЗЗДН урежда основно правните отношения по преустановяване на домашното насилие и няма пряк санкционен и превъзпитателен характер, а ако такъв бъде постигнат като резултат от някоя от мерките, които той урежда, то това би могло да се разпознае по-скоро като вторичен ефект на закона.

Освен че съдържа основните законови мерки за възпиране на домашното насилие, ЗЗДН регулира цялостната национална правна рамка по въпроса, тъй като предоставя легални дефиниции за домашно насилие, жертва, извършител, видове домашно насилие и др.

По деликатни въпроси като семейноправните, правните понятия и начинът, по който законодателят ги дефинира, оказват фундаментално значение за евентуалната защита, която гражданите могат да търсят. Затова е важно да се осъзнае, че ефективният достъп до правосъдие на жертвите на домашно насилие, преди да зависи от правоприлагащите и правораздаващите органи, зависи най-вече от правосъздаващите (законодателните).

Настоящият раздел ще разгледа законовата рамка на домашното насилие основно през призмата на ЗЗДН, тъй като именно той предоставя най-бързите, привременни и ефективни мерки за защита на жертвата.

---

³⁹ Закон за защита от домашното насилие, обн. ДВ. Бр.27 от 29 март 2005г., посл. изм. ДВ бр.101 от 27 Декември 2019г.

Домашното насилие според българското законодателство⁴⁰

Чл. 2 от ЗЗДН дава легална дефиниция на домашното насилие:

„Домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпругеско съжителство. За психическо и емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.“

Законът не съдържа легална дефиниция за всички изброени видове домашно насилие. Това не е непременно лошо – по този начин се намалява рискът някои хипотези на домашно насилие да попаднат извън обхвата на правната норма. Когато законът урежда обществени отношения, които могат да имат различни проявления и субектите участници в тях да имат различни отношения към самите деяния, законодателят трябва да бъде изключително деликатен в изразните средства, които използва – не трябва да бъде твърде конкретен, но не бива и да представя нещата твърде абстрактно.

Без претенции за изчерпателност настоящият раздел ще опита подробно да разгледа различните видове домашно насилие, които законът предоставя.⁴¹ Тук накратко са описани някои от тези типове с примери, за да се илюстрират актове на насилие, за които законът не предвижда изрична дефиниция.

Физическо насилие. Може да бъде всеки вид нежелано, насилствено действие, което се опитва да причини или води до болка и/или физическо нараняване. Както при всички форми на насилие, основната цел на извършителя е не само или не винаги да причини физическа болка, но и да ограничи способността за контрол на жертвата върху собствената ѝ физическа неприкосновеност.

Примери за физическо насилие могат да бъдат: плесница, силов контакт, задушаване, бутане, запушване на уста, хващане на крайници, насочване на оръжие срещу жертвата и др.

Сексуално насилие. Включва широк спектър от действия, които принуждават жертвата да бъде в сексуален контакт с агресора по време или по начин, по който тя не желае, както и опитът за това. Сексуално насилие

⁴⁰ Закон за защита от домашното насилие, Глава първа.

⁴¹ За повече информация относно видовете домашно насилие – вж. Модул 1.

може да е всяко сексуално нараняване, изнасилване, насилствен или силов контакт, насилствено въвличане в сексуален акт, принудителен секс или сексуален тормоз.

Психическо насилие. Включва изключително разнообразна гама от възможни действия от страна на насилника спрямо жертвата. Може да се осъществи чрез психологически нападки като заплахи за определени действия, заплахи за насилие и нараняване, насочени срещу жертвата, или срещу други лица. Някои случаи на заплахи за самоубийство също могат да бъдат разпознати като психическо насилие. Други примери са: унищожаване на имущество, като например чупене на вещи, нападение на домашни любимци, непредпазливо шофиране, накърняване на репутацията на жертвата и др.

Емоционално насилие. Може да бъде всяка словесна, емоционална или психологическа травма. Като например злоупотреби, омаловажаване, преследване, дебнене, нежелано обиждане, забрана за срещи с приятели, роднини и др.

Видно от описанията на психическото и емоционалното насилие, те доста си приличат. Разликата между двете понятия е много деликатна, а още по-труден я прави и фактът, че житейски термините се използват взаимнозаменяемо. В компетентността на съда е да прецени кои действия представляват психическо и кои емоционално насилие. В своята практика, съдът често отчита сходствата между тези два вида насилие и използва понятието „психоемоционално насилие“ или просто разпознава един акт на домашно насилие както като психическо, така и като емоционално.

Икономическо насилие. Всяко действие, насочено към подчиняване на пострадалия, при което агресорът използва финансовото си положение като оръжие. Например укриване на доходи, разпореждане с доходите на пострадалия, стремеж да се попречи на пострадалия да има някакъв доход или да осигури средства, поставяне на жертвата в положение на финансова зависимост, контрол над достъпа до здравеопазване, заетост и образование, създаване на пълна зависимост за средствата за издръжка и за задоволяване на лични нужди, както и опита за това. Възможно е извършителят да отказва да работи и да принуждава жертвата да издържа семейството/домакинството.

Принудително ограничаване на личния живот. Личен живот е широко понятие, което е невъзможно да бъде дефинирано изчерпателно и обхваща различни аспекти от физическата и социалната идентичност на човека. Принудителното ограничаване на личния живот е всяко налагане на сила или насилие върху физическата, умствената или моралната цялост на лице с цел то да бъде принудено да направи или да не направи нещо против волята си. Като например забрана да се среща с определени хора, да посещава мероприятия и др.

Принудително ограничаване на личната свобода. Отново форма на принуда, но този път на свободата в тесен смисъл. Например заключване, забрана да се излиза навън и др.

Принудително ограничаване на личните права. Отново форма на принуда, но този път тя цели ограничаване на личните права. Например да се облича или да не се облича по определен начин, да слуша или чете определени произведения, да учи или да не учи и т.н.

Едно деяние (един акт на домашно насилие) може да осъществява повече от една форма на насилие едновременно.

Насилие в присъствието на дете. Всеки акт на насилие, който се е случил в присъствието на дете се определя като психическо и емоционално домашно насилие върху него. Това, разбира се, не изключва възможността върху дете да бъде упражнено пряко домашно насилие, което да се квалифицира като някой от гореизброените видове.⁴²

Опит за насилие. Според ЗЗДН всеки опит за осъществяване на някой от формите на домашно насилие, също се квалифицира като такава. Опитът за осъществяване на домашно насилие представлява започналото изпълнение на някой от формите на домашно насилие, при което самото деяние все още не е довършено.

Кой може да бъде извършител на домашно насилие?

Извършител на домашно насилие може да бъде съпруг или бивш съпруг, човек, с когото пострадалият от домашно насилие е живял или живее на съпружески начала, лице, от което жертвата има дете или от което се предполага, че пострадалата е бременна, възходящ (баща, майка, дядо, баба, прадядо, прабаба), низходящ (дете, внуче, правнуче), роднини по сребрена линия (сестра, брат, чичо, леля, племенник, братовчед и др. роднина до четвърта степен вкл.), лице, с което жертвата се намира или е била в родство по сватовство (роднини на партньора до трета степен вкл.), настойник, попечител или приемен родител, възходящ или низходящ на лицето, с което жертвата се намира във фактическо съпружеско съжителство.

Фактическо съпружеско съжителство е особена връзка между двама души, които живеят заедно, на съпружески начала, споделят общ дом, но без да са обвързани чрез брачен съюз (брак).⁴³

⁴² За повече информация относно насилието над деца – вж. Видео 16 (4/4).

⁴³ За повече информация относно естеството на фактическото съпружеско съжителство – вж. Йорданов, И., [Институтът на „фактическото съпружеско съжителство“](#), 24.10.2019.

Домашно насилие между хомосексуални двойки

Хомосексуалните партньори също могат да бъдат жертви на домашно насилие. Уредбата на тяхната защита обаче е малко по-оскъдна, тъй като ЗЗДН изисква интимните партньори или да са в брачен съюз, или да са част от фактическо съпругеско съжителство. Българският законодател разпознава брака като съюз само между мъж и жена. По тълкувателен път, правоприлагащите органи стигат до извода, че фактическото съпругеско съжителство също следва да се осъществява само от две лица от противоположен пол, което означава, че много често правораздаващите органи не тълкуват закона разширително и не предоставят защита на хомосексуалните жертви. Към момента това се възприема като пропуск в българското законодателство, който обаче не спира някои съдии да предоставят защита, с мотива, че в противен случай осъществяват отказ от правосъдие.

Мерки за защита от домашното насилие и производство по тяхното прилагане⁴⁴

Мерките за защита от домашното насилие, които ЗЗДН урежда, не представляват същински санкции⁴⁵ и тяхната пряка цел не е да накажат извършителите на домашно насилие. Основното предназначение на мерките за защита от домашното насилие е да преустановят домашното насилие и да предотвратят повторното му извършване. Мерките имат по-скоро защитен отколкото репресивен характер.

Предоставянето на мярка за защита се случва само по съдебен ред, затова, въпреки че е възможно жертвата да подаде сигнал в полицейско управление, най-ефективна защита, която подлежи на контрол, може да предостави именно съдът.

Мерките:

- Задължаване на извършителя да се въздържа от извършване на домашно насилие.
- Отстраняване на извършителя от съвместно обитаваното жилище за срок, определен от съда.
- Забрана за извършителя да приближава пострадалото лице, жилището, местоработата и местата за социални контакти и отдиш на пострадалото лице при условия и срок, определени от съда. Дори обитаваното от

⁴⁴ Закон за защита от домашното насилие, Глава втора.

⁴⁵ Същински санкции са наказанията, предвидени в закона като последица от извършване на престъпления или административни нарушения.

извършителя и жертвата на домашно насилие жилище да е собственост на първия, в случая, правото на живот и физическата и психическата неприкосновеност на жертвата надделяват над правото на собственост на извършителя.

- Временно определяне местоживеенето на детето при пострадалия родител или при родителя, който не е извършил насилието, при условия и срок, определени от съда, ако това не противоречи на интересите на детето.
- Тази мярка не се налага докато родителите са част от съдебен процес, който цели да присъди упражняване на родителските права за детето, да определи къде ще живее то или в какви отношения ще бъде с близките и родителите си. Задължаване на извършителя на насилието да посещава специализирани програми.
- Насочване на пострадалите лица към програми за възстановяване.

Всяка една от тези мерки е превантивна и може да бъде наложена за срок от 3 до 18 месеца, самостоятелно или в комбинация с друга мярка. При налагане на която и да е от тези мерки, в своето решение, съдът налага на извършителя и глоба от 200 до 1000 лв.

Действаща мярка срещу домашно насилие не е пречка да се иска защита отново.⁴⁶

Процедура по налагане на мерки за защита

Компетентен да наложи мярка за защита е районният съд по постоянния или настоящ адрес на пострадалото лице.

Право да инициира процедура по налагане на мерки за защита имат както жертвата, така и нейните братя, сестри, родители, баби и дядовци, деца, настойници и попечители, както и директорът на Дирекция „Социално подпомагане“, когато лицето е непълнолетно, поставено под запрещение или с увреждания.

Производството се образува чрез молба.⁴⁷ Молбата за образуване на производство е винаги писмена.

Молбата се подава в срок до един месец след извършване на последния акт на домашно насилие.

При подаване на молбата не се внася държавна такса. След приключване на процеса, съдът разпределя такси и разноски. При издадена заповед за защита, държавната такса и разноските по делото се възлагат на извършителя. При отказ от издаване на заповед или при отмяна на заповедта, те се възлагат на молителя (лицето подало молбата за защита), освен ако молбата е за защита на лица, които са непълнолетни, поставени под запрещение или с увреждания.

⁴⁶ За повече информация вж. [Тълкувателно решение 2/2019 на ВКС](#).

⁴⁷ Вж. образец на молбата в Приложение 1.

Правилата за насрочване на заседание по производство за мерки за защита са специални и целят ускорена процедура.

Съдът се произнася с решение в открито заседание. При уважаване на молбата издава заповед за защита, с която може да наложи една или повече мерки за защита.

Решението може да се обжалва пред окръжен съд в 7-дневен срок от връчването му. Решението на окръжния съд е окончателно. Обжалването не спира изпълнението на заповедта.

Когато молбата съдържа данни за пряка, непосредствена или последваща опасност за живота или здравето на пострадалото лице, районният съд в открито заседание без призоваване на страните (т.е. без да извика за изслушване участниците в производството) издава заповед за незабавна защита в срок до 24 часа от получаването на молбата.

Заповедта по ал. 1 се връчва на страните и се изпраща служебно до районното управление на Министерството на вътрешните работи.

Доказване

Много често жертвите на домашно насилие или хората, на които е известно, че срещу близките им се упражнява домашно насилие, се страхуват да потърсят помощ от съда, защото смятат, че биха могли да срещнат трудности при доказването на определени факти. Законодателят отчита колко лични са семейноправните отношения и факта, че те остават видими само за членовете на семейството. Затова е предвидил и някои „компромиси“ – особености и при доказването.

Поради специфичността и личния характер на семейните отношения много често актовете на домашно насилие нямат свидетели. Затова освен обикновени доказателства страните могат да използват и документи, издадени от лекари, психолози, дирекции „Социално подпомагане“, както и декларацията, която се прилага към молбата за защита и в която жертвата описва акта на извършеното насилие. Страните по производството имат възможност да поискат заверени преписи (копия, подписани от служител на съответната институция) на документи от МВР или други органи, които могат да имат отношение към извършеното домашно насилие. Така например, ако жертвата е подала сигнал към МВР, може да изиска протокол, за да го използва като доказателство в производството.

В случай че няма никакви доказателства по делото, съдът може да издаде заповед за защита и само на основание декларацията⁴⁸, която е попълнила жертвата.

⁴⁸ Вж. Приложение 1.

Изпълнение на заповедта за защита⁴⁹

Заповедта за защита подлежи на незабавно изпълнение.

Когато със заповедта за защита е наложена мярка: задължаване на извършителя да се въздържа от домашно насилие, отстраняване на извършителя от съвместно обитаваното жилище за срока, определен от съда, забрана на извършителя да приближава пострадалото лице, жилището, местоработата и местата за социални контакти и отдих на пострадалото лице при условия и срок, определени от съда, органите на МВР следва да следят за изпълнението на заповедта.

При неизпълнение на заповедта на съда, полицейският орган, констатирал нарушението, задържа нарушителя и уведомява незабавно органите на прокуратурата. Подобна констатация може да се осъществи от служителите на МВР вследствие на сигнал, подаден както от жертвата, така и от други хора.

Когато е наложена мярка „отстраняване на извършителя от съвместно обитаваното жилище за срока, определен от съда“, и извършителят откаже доброволно да я изпълни, той се отстранява от съвместно обитаваното жилище със съдействието на полицейските органи от районното управление на МВР по местонахождението на жилището.

Специализирани услуги по защита

Освен че може да предприеме мерки по превенция и преустановяване на домашното насилие, жертвата може да се възползва и от социалните услуги, които представляват елементи на основното ѝ право на достъп до правосъдие по въпросите, свързани с домашното насилие.

Към момента законът предвижда социални услуги да предоставят както държавни, така и недържавни органи – различни доставчици на социални услуги, дружества и неправителствени организации.⁵⁰

Държавата се грижи за организирането на програми за превенция и защита от домашно насилие и програми, осигуряващи помощ на пострадалите лица.

Тези програми могат да включват: социално, психологическо и правно консултиране и помощ от специалисти, насочване към други необходими специалисти и интердисциплинарни консултации, както и към социални услуги за лица, пострадали от домашно насилие, специализирани програми, посещавани от лица, които са извършили домашно насилие, и които включват социални и психологически консултации и др.⁵¹

⁴⁹ Закон за защита от домашното насилие, Глава втора, Раздел III.

⁵⁰ Вж. Анотиран работен план, Приложение 3. Списък с неправителствените организации, работещи с жертви на домашно насилие.

⁵¹ Вж. Модул 4 за повече информация относно Социални услуги.

Домашното насилие като престъпление⁵²

Както бе споменато, непосредствена цел на мерките, предвидени в Закона за защита от домашното насилие, е преустановяване на акта на домашното насилие. Твърде често обаче едно действие представлява както акт на домашно насилие по смисъла на ЗЗДН, така и престъпление по смисъла на Наказателния кодекс (НК).

Само по себе си домашното насилие не е включено като отделно престъпление в наказателното ни законодателство. Наказателният кодекс урежда най-различни форми, чрез които то може да бъде осъществено, а в общия случай всяка от тези форми може да представлява отделно престъпление.

В Наказателния кодекс домашното насилие е уредено като квалифициращ признак на някои от деянията в него, т.е. ако едно престъпление бъде извършено в условията на домашно насилие, това обстоятелство просто утежнява допълнително наказанието, което следва да се наложи на извършителя. Наказателният кодекс обаче възприема легална дефиниция за домашното насилие, различна от тази в ЗЗДН. Понятието, което НК предоставя, е една идея по-консервативно. Според НК „Престъплението е извършено „в условията на домашно насилие“, ако е предшествано от системно упражняване на физическо, сексуално или психическо насилие, поставяне в икономическа зависимост, принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права и е осъществено спрямо възходящ, низходящ, съпруг или бивш съпруг, лице, от което има дете, лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство, или лице, с което живеят или е живяло в едно домакинство.“⁵³ В този смисъл, за да разпознае съдът едно деяние като квалифицирано престъпление, извършено в условията на домашно насилие, той ще се ръководи от определението на НК. Основната разлика между определението в двата нормативни акта е изискването за системност, което означава, че няма да бъде квалифицирано престъплението, ако домашното насилие е извършено еднократно. Това обаче не означава, че деянието не може да бъде разпознато като престъпно според някои от основните състави на НК.

По смисъла на ЗЗДН един акт безспорно ще може да се определи като домашно насилие, когато отговоря на определението за домашно насилие, но той със сигурност ще бъде и престъпление (без значение дали неговият състав е квалифициран или не), ако този акт се изразява в някоя от следните форми (неизчерпателно изброени):

- **Убийство** – когато насилникът умишлено или непредпазливо е умъртвил жертвата на домашно насилие.⁵⁴
- **Телесна повреда** – случаите, в които насилникът е предприел физическо

⁵² Наказателен кодекс, Глава Втора.

⁵³ Наказателен кодекс, чл.93, т.31.

⁵⁴ Наказателен кодекс, Глава втора, Раздел I.

посегателство върху телесната неприкосновеност на жертвата. Възможно е да е причинило наранявания на кожата, кръвонасядания, навяхвания, изгаряния от по-лека степен, мозъчно сътресение и др.⁵⁵

- **Принуда** – случаите, в които извършителят кара жертвата да прави неща против волята ѝ.⁵⁶
- **Закана** – заплахите за посегателство или за извършване на някакво друго престъпление също се включват на самостоятелно основание.⁵⁷
- **Следене** – намеса в личното пространство, в които извършителят следи жертвата физически, подслушва телефона ѝ, преглежда кореспонденцията ѝ без нейно съгласие, както и всички останали форми на следене, което предизвикват страх и карат жертвата да се опасява за живота, здравето и неприкосновеността си.⁵⁸
- **Противозаконно лишаване от свобода и отвлечане** – когато се ограничи свободата на придвижване на едно лице, която му дава възможност да избира сам къде да пребивава.
- **Отвлечане** – особена хипотеза на лишаването от свобода, която се отличава с метода на извършване – чрез отвлечане, т.е. чрез отвеждане на жертвата против нейната воля на място.
- **Изнасилване и/или други сексуални престъпления/разврат** – тези престъпления могат да бъдат осъществени в най-различни форми. Общото между тях е, че се характеризират с липсата на съгласие от едната страна в сексуалния акт (в т.ч. и лицата, които по закон не са в състояние да дадат съгласие – например децата).⁵⁹
- **Обида или клевета** – Когато някой каже или извърши нещо унижително за честта и достойнството на друго в негово присъствие (обида) или когато някой разгласи позорно обстоятелство за друго или му припише престъпление (клевета).⁶⁰

Всеки човек, който е пострадал от домашно насилие, разполага с подходящите законови механизми, чрез които да се защити. От една страна, ЗЗДН предоставя възможност на пострадалите по един бърз и ефективен начин да потърсят закрила от съда, който да постанови необходимите мерки за защита. От друга страна, когато извършеното домашно насилие осъществява признаците на престъпление, то наказателното ни законодателство урежда и възможността за образуване на наказателно производство, в което срещу извършителя да бъде повдигнато обвинение, а в същото време пострадалият да получи „възмездие“ и така да бъде

⁵⁵ Наказателен кодекс, Глава втора, Раздел II.

⁵⁶ Наказателен кодекс, Глава втора, Раздел V.

⁵⁷ Наказателен кодекс, чл. 144.

⁵⁸ Наказателен кодекс, чл. 144а.

⁵⁹ Наказателен кодекс, Глава втора, Раздел VIII.

⁶⁰ Наказателен кодекс, Глава втора, Раздел VII.

обезщетен за накърнените си права. Когато едно лице е пострадало от домашно насилие, за да може да защити както себе си, така и правата си, то следва преди всичко да се обърне за помощ към адвокат, специализиран в дела за домашно насилие. Само така ще могат бързо и навременно да бъдат постановени съответните мерки за защита, а пострадалият ще има и възможност да получи обезщетение за нанесените му имуществени и неимуществени вреди. Жертвата има възможност да получи имуществена компенсация за преживяното чрез иск за имуществени и неимуществени вреди. Искът може да бъде подаден както по време на наказателното производство, така и като отделен граждански иск. За да се предяви иск пред гражданския съд, не е необходимо да се образува наказателно производство. Това означава, че ако пострадалото лице не желае да започне наказателно производство или ако актът на домашно насилие не се квалифицира като престъпление съгласно Наказателния кодекс, пострадалото лице все пак има право да получи обезщетение за причинените от извършителя материални и нематериални щети. Размерът на щетите трябва да бъде подкрепен от доказателства (напр. касови бележки/фактури за хоспитализация, лекарства и др.). Решението за паричния размер на присъденото обезщетение се взема от съда. Ако съдът отхвърли иска изцяло или частично, решението на съда може да се обжалва в окръжния съд и след това във Върховния съд.⁶¹

Ако пострадалите от домашно насилие също са пострадали и от едно от следните престъпления: умишлено убийство; опит за убийство; умишлена тежка телесна повреда; сексуално насилие; изнасилване, те имат права по Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления в т.ч. и правна помощ.⁶²

---

⁶¹ За повече информация: Ръководство по правата на човека, [Обезщетение за пострадалите](#).

⁶² Ibid.

Част 2

Възможности за включване на специалистите в сферата на човешките ресурси в борбата на пострадалите от домашно насилие служители

Какви законови действия могат да предприемат специалистите в сферата на човешките ресурси, ако имат опасения, че служител е жертва на домашно насилие? Възможностите, които предлага законът за тях, не са много. В такъв случай най-полезно би могло да бъде те да разполагат с достатъчно знания, за да насочат жертвата към подходящата институция.⁶³

Докладване на случаи на домашно насилие

Видно от описаните възможности за подаване на молба за издаване на заповед за защита, специалистите в сферата на човешките ресурси не могат да инициират производство пред съд.

Те могат да се консултират със специалисти, които да помогнат в борбата за спасяването на жертвата и децата ѝ. Могат да потърсят лекари, полицаи, прокурори и адвокати, за да са наясно с възможностите, които жертвата има и да ѝ предадат информацията. Могат да потърсят и психолог, който да даде насоки за поведението на жената – най-подходящи биха били тези от специализираните центрове за защита. Специалистите от централите за защита от насилие трябва да оказват нужната подкрепа, както и да поемат грижата за самата жертва.

Въпреки че не могат да бъдат страна в производството, специалистите в сферата на човешките ресурси могат да изиграят ключова роля в него чрез добрата си подготовка и осведоменост.

Не бива да се забравя, разбира се, че като гражданин, служителът в сферата на човешките ресурси има отговорността да докладва за извършени престъпления, в случай че има данни за това. В този смисъл, при очевидни

---

⁶³ За повече информация относно подхода при предоставяне на съвет на служител пострадал от домашно насилие вж. Анотиран работен план.

действия от страна на извършителя към жертвата, служителят в сферата на човешките ресурси винаги може да подаде сигнал до съответните органи на МВР или прокуратурата.

Роля, правомощия и задължения на ангажираните институции при защита от домашното насилие

Полезно за специалистите в сферата на човешките ресурси е да знаят каква роля има всяка една институция в борбата с домашното насилие, за да могат да насочат жертвата към нея.⁶⁴

Съд

Подробно бе описана ролята на съда, но ако трябва тя да се синтезира: съдът издава заповедите за защита и за незабавна защита.

МВР (полиция)

Министерството на вътрешните работи е администрация, чиято дейност е насочена към защита на правата и свободите на гражданите, националната сигурност и обществения ред.

По отношение на гражданите, пострадали от домашно насилие, органите на МВР приемат и работят по сигнали и жалби за извършено домашно насилие. В случаи на домашно насилие копие от протокола за предупреждение се предоставя на пострадалото лице при поискване.

Органите на МВР приемат молби за предприемане на мерки съгласно Закона за Министерството на вътрешните работи, когато има данни за опасност за живота и здравето на пострадалото лице. В рамките на производството по издаване на заповед за защита издават преписи от евентуални писмени доказателства, с които разполагат, за извършено домашно насилие.

При някои от мерките за защита съдът връчва на районното управление по настоящия адрес на извършителя и на пострадалото лице препис от решението и заповедта за защита, а полицейските органи следят за изпълнението на заповедта и съдействат при нужда от отстраняване от съвместно обитаваното жилище

Районните управления получават служебно и заповедите за незабавна защита.

⁶⁴ За информация относно конкретните задължения и правомощия на институциите вж. Модул 4.

Прокуратура

Който попречи или осуети по какъвто и да е начин изпълнението на съдебно решение или не изпълни заповед за защита от домашното насилие, се наказва с лишаване от свобода до три години или глоба до пет хиляди лева.⁶⁵ Неизпълнението на заповед за защита е умишлено престъпление от общ характер.

На практика прокуратурата работи с наказателноправния аспект на домашното насилие.

Прокуратурата реагира най-бързо, когато сигналът за нарушение (неизпълнение) се подаде в МВР. В такива случаи пострадалият се посещава от патрулен автомобил на МВР и, ако насилникът все още е в нарушение или съществува очевидна опасност за такова, той бива задържан. А ако не е там, започва на момента неговото издирване и задържане. В такива случаи наказателното производство се започва в една от бързите форми: незабавно или бързо производство. Незабавното се разследва в 3-дневен срок, а бързото – в 7-дневен срок. В тези случаи прокурорът решава делото по най-бързия начин: незабавното – веднага, а бързото производство – в 3-дневен срок. Ако се внесе обвинителен акт в съда, при незабавното производство делото се разглежда от съда същия ден, а при бързото производство – в срок до 7 дни. По този начин се получава правосъдие в най-кратък срок.

Друга функция на прокуратурата е да консултира и напътства лица, пострадали от домашно насилие, за завеждане на дело по ЗЗДН и снабдяване със заповед за защита от домашно насилие и впоследствие прилагане на наказателна репресия при неизпълнение на заповедта.

Дирекция „Социално подпомагане“, вкл. Агенция за социално подпомагане

Агенцията за социално подпомагане способства за разпознаването на пострадали от домашно насилие и насочва към социални услуги в общността за помощ и подкрепа. Структурите на Агенцията имат преки ангажименти за проследяване на изпълнението на част от заповедите за защита, свързани с непълнолетни, поставени под запрещение и лица с увреждания. В тази връзка Агенцията създава и поддържа информация за лицата, на които са наложени тези мерки, извършва периодични проверки за изпълнението им и реагира на всеки сигнал за неизпълнение.

Директорът на дирекция „Социално подпомагане“ подава молба до районния съд за налагане на мярка за защита, когато пострадалото лице е непълнолетно, поставено е под запрещение или е с увреждания. Дирекциите „Социално подпомагане“ могат да издават протоколи, доклади и други

⁶⁵ Наказателен Кодекс, чл. 296.

актове, които да служат като доказателствени средства в производството за издаване на заповед за защита. Агенцията за социално подпомагане води регистър на лицата, извършващи социални услуги, сред които такива, насочени към жертви на домашно насилие.

Медицински персонал и др. работещи в сферата на здравеопазването

По искане на пострадалото лице всеки лекар е длъжен да издаде документ, в който писмено да удостовери констатираните от него увреждания или следи от насилие.

Роля на неправителствените организации в борбата с домашното насилие

За целите на превенцията на домашното насилие и оказване помощ на жертвите, държавата и неправителственият сектор осъществяват непрекъснато сътрудничество, заложено в ЗЗДН. Благодарение на това сътрудничество съществуват множество горещи телефонни линии, учредени са центрове за оказване на помощ, както на жертвите, така и на извършителите, предоставя се безплатна правна, медицинска и психологическа помощ и др.

Специалистите в сферата на човешките ресурси също могат да осъществят сътрудничество с неправителствения сектор – както чрез организиране на кампании за осведоменост на жертвите, така и за предоставяне на услуги на жертвите на домашно насилие. Самите специалисти също могат да се възползват от услугите, които неправителствените организации осъществяват, като се обърнат към тях за съвет или поискат информация.

Важно е да се отбележи, че услугите, които неправителствените организации предоставят, са свързани с подкрепа и насочване на жертвите. Нито те, нито специалистите в сферата на човешките ресурси могат да подадат сигнал само до неправителствена организация и да очакват издаване на мярка за защита като последица от това.

Специалистите в сферата на човешките ресурси могат да намерят неизчерпателен списък с организациите, които осъществяват специализирани услуги в помощ на пострадалите от домашно насилие в Анотирания работен план.

Закони от значение за жертвите на домашно насилие

- Закон за защита от домашното насилие, в сила от 29 март 2005г.
- Наказателен кодекс, в сила от 1 май 1986г.
- Наказателно-процесуален кодекс, в сила от 29 април 2006г.
- Закон за задълженията и договорите, в сила от 1 януари 1951г.
- Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления, в сила от януари 2007г.
- Закон за Министерството на вътрешните работи, в сила от 24 ноември 2009г.

ЛНЕ

МОДУЛ 4

Междуинституционална подкрепа и насочване на потенциални жертви към полиция, здравна помощ и социални услуги

Настоящият модул представя практическото приложение на теоретичните концепции и законодателните регламенти, описани в предходните модули, съотнесени към потребностите на жертвите и отговора на институции и организации, предоставящи грижа и защита в рамките на своите правомощия.

Част 1.

Теоретична рамка на междуинституционалната подкрепа

Междуинституционалната подкрепа и реферирането на жертвите към институции се базира на два основни документа. Това са Моделът на координиран отговор на общността (КОО) и Стандартите на организации от обединените нации (ООН) за основни услуги и дейности в случаите на домашно насилие.

Действията по междуинституционалната подкрепа и насочване на жертвите към съответни институции не са конкретно разписани в подзаконов акт в България. Те се регламентират в българската практика като част от Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН)⁶⁶, където са вменени задължения на всички ресорни министерства по прилагането му. Конкретните действия, които се прилагат от всяко едно ресорно ведомство, са регламентирани във вътрешноведомствени разпоредби в някои от институциите, като например „методически указания“ в рамките на системата на полицията.

Практиката, която Асоциация „Деметра“, респективно и формалната мрежа от организации за защита на жертвите на насилие Алианс за защита от насилие, основано на пола (АЗНОП) в България, прилага, се базира на т.нар. Модел на координиран отговор на общността, или КОО.

Първият КОО е разработен в Делут, Минесота,⁶⁷ в началото на 80-те години от Телен и Дери, работейки в тясно сътрудничество с „Duluth Domestic Abuse Intervention Project“, като чрез този проект стартира и моделът на колелото на власт и контрол, даващо обяснение за властовите отношения при домашно насилие.

Координираният отговор на общността е широко известен, като един от най-ефективните методи за намеса при домашно насилие. Той се прилага в множество населени места в Северна Америка, Европа, Нова Зеландия и Австралия. Методът включва организиране на общността и застъпничество, като се прилагат програми за обучение, политики, процедури и текстови формуляри за прием, формати на отчети, оценки, контролни списъци и други материали, целящи да отговорят на два основни въпроса: „Как всяка практика, процедура, формуляр или брошура подобрява или компрометира

⁶⁶ Описани в Модул 3 от настоящия Наръчник.

⁶⁷ Gender Violence Institute, [Coordinated Community Response](#).

безопасността на жертвата?“ и „Какво по-добре би организирано всяка институция/екип за по-ефективна намеса в домашното насилие?“

Същност на подхода на Координиран отговор на общността

Определението, което организациите “Minnesota Advocates for Human Rights” и “Global Rights for Women”⁶⁸ дават за Координирания отговор на Общността е следното: *КОО (Координиран отговор на общността) е система от мрежи, споразумения, процеси и подходи на различните институции и НПО на местно ниво, насочени към осигуряване на сигурността на пострадалите от ДН. Водещо начало е сигурността на жертвата на ДН. КОО означава, че институциите следва да координират действията си, като вземат решение какво означава сигурност на жертвата в тяхната общност. КОО изисква коренна промяна в отношението на институциите – промяна в отношението на гражданите и наказателния съд, промяна в процеса, който иначе е концентриран върху отделен инцидент и утвърдени методи на доказване.*“

В практиката самият модел на КОО се реализира на две нива:

- ниво сключване на споразумения с институции и договаряне за съвместна работа, където се реализират срещи с представителите на различните институции и се договарят параметрите на работа, като се подписват и договори за сътрудничество;
- ниво мултидисциплинарен екип за работа по случай, където всяка институция е изпратила свой професионалист или е определила такъв за работа по конкретни случаи.

Така разписания модел, базиран на практиките, дава основата на работа в организациите, предоставящи помощ, подкрепа и закрила на жертвите на домашно насилие.

Следвайки философията на модела КОО, това, което в годините се опитваме да наложим в практиката, е първо, разписването на **споразумения за сътрудничество с различните институции**, в които да регламентираме именно **междуинституционалното взаимодействие** и подкрепа за жертвите.

Това определя в екипите да имаме представители от различни професии и институции, които стартират съвместна работа с пострадалите с цел осигуряване на тяхната безопасност като първостепенна задача. Така изграденият екип се обединява около прилагането на конкретни дейности, свързани с прилагането на модела на КОО, а именно:

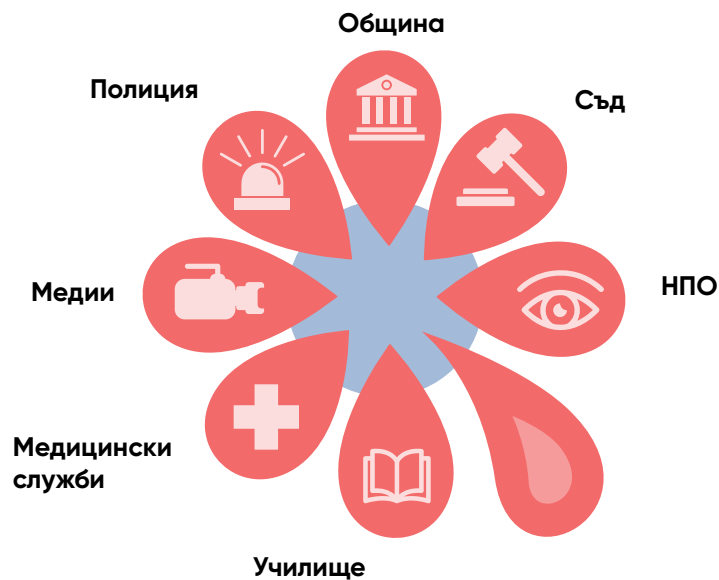
---

⁶⁸ Определения за същността на модела могат да бъдат открити на [уебстраницата](#) на Global Rights for Women.

- създаване на последователен философски подход с централен принцип сигурността на жертвата;
- развиване на добри практики и протоколи на институции;
- намаляване на разпокъсаността на интервенциите;
- инкорпориране на мониторинг в системата;
- осигуряване на поддържащи структури в общността;
- осигуряване на интервенция за насилниците с оглед намаляване на насилието;
- премахване на вредите върху децата от насилието срещу жените;
- оценка на системата за интервенция от гледна точка на жертвата.

КОО изисква промяна на фрагментарния подход на институции – социални служби, в повечето случаи некоординиран с институции и организации. Практиката на институциите е от изключително голямо значение за пречупване на модела на насилието. Тя изпраща послания както към насилника, така и към жертвата.

Фигура 8. Координиран отговор на общността (КОО)⁶⁹

Източник: Асоциация „Деметра“.

⁶⁹ Брошура по проект [„Да окажем по-ефективна помощ и достигнем до скритото домашно насилие“](#), Асоциация Деметра, 2015 година.

В прилагането на модела на КОО се включват всички институции, които имат отношение към проблема домашно насилие, като например в горепосочената схема това са: община, полиция, съд, НПО, медии, медицински служби, училище и др. Освен изброените могат да бъдат включени и други, които са част от местната общност и имат ангажираността да се справят с проблемите в нея, като например църкви, благотворителни организации и др.

Горепосочената схема, изготвена от Асоциация „Деметра“⁷⁰ и Алианса за защита от насилие, основано на пола, представя този модел.

Координираният отговор е важен, защото е много ефективен по отношение на сигурността на жертвите или оцелелите от насилие и държи извършителите отговорни за стореното, за разлика от ситуации, в които различните сектори работят отделно.

В допълнение на това, в координирания отговор към правата на жените може да бъде включена и форма на финансова и социална автономност, за да се намали рискът от преживяване на бъдещи подобни злоупотреби и да се подобри възможността за реакция след появата на такива.

Координираният отговор подкрепя институциите и ги прави по-ефективни. Спазвайки минималните стандарти, партньорските институции могат да дадат последователни отговори. Яснота относно ролите и отговорностите означава, че всеки сектор може да постигне отлични резултати в своята област на експертиза, а работата на всеки професионалист се допълва от тази на другите професионалисти в институциите. Координацията повишава способността и на системата на правосъдието да привлече извършителите към отговорност. Споделените протоколи осигуряват ясни и прозрачни механизми за комуникация и отчетност между институциите. Координацията означава, че на жертви и извършители могат да се дават последователни послания и отговори спрямо нуждите на процеса. Общите системи за данни могат да подкрепят индивидуалното управление на случаите, като например осигуряване на подходящ отговор на резултатите от текущата оценка на риска, и могат да послужат като източник на информация за мониторинг и оценка на програмата.

Координирането води до по-голямо въздействие и обхват на програмите, чрез обединяване на финансови и човешки ресурси и чрез намаляване на дублирането на усилията, което е и финансово по-изгодно. Координацията предоставя възможности за споделяне на ресурси, базирани на практиката, знания, иновации и изследвания.

---

⁷⁰ Обучение в [модела на КОО](#) от създателите на модела от Делут, Минесота, 2013 г.

Стандарти на основни услуги и дейности в случаите на домашно насилие и насилие, основано на пола

Още един документ, който е базисен и в конкретика описва действията на различните институции при противодействие на домашното насилие, са стандартите за основни услуги и дейности в случаите на домашно насилие и насилие, основано на пола, разписани в документи на ООН.

Таблица 2. Основни услуги и дейности в случаите на домашно насилие и насилие, основано на пола⁷¹

Здравна система	Правосъдие и полиция	Социални услуги
1. Идентифициране на жертвите на насилие	1. Превенция	1. Кризисна информация
2. Първоначална помощ и подкрепа	2. Първоначален контакт	2. Кризисни консултации
3. Грижи за наранявания и спешна медицинска помощ	3. Оценка / разследвания	3. Гореща линия
4. Преглед и грижи за сексуално посегателство	4. Досъдебни и съдебни производства	4. Безопасни места за настаняване – кризисни центрове, приюти
5. Оценка и грижи за психичното здраве	5. Отговорност на извършителя и обезщетения	5. Материална и финансова помощ
6. Документация (медико-правна)	6. Следсъдебни процеси	6. Създаване, възстановяване, замяна на документи за самоличност
	7. Следсъдебни процеси	7. Правна информация, съвети и представителство в съда
	8. Безопасност и защита, помощ и подкрепа	8. Психосоциална подкрепа и консултиране

⁷¹ За повече информация – вж. [“Essential Services Package for Women and Girls Subject to Violence”, Core Elements and Quality Guidelines – UNDP, UNFPA, WHO, UNDP, UNODC.](#)

	9. Комуникация и информация и координация на правосъдния сектор	9. Подкрепа, насочена към жените. Помощ за икономическа независимост, възстановяване и автономия
		10. Услуги за всяко дете, засегнато от насилие
		11. Информация в общността, образование и работа на терен

Източник: Асоциация „Деметра“.

В настоящия наръчник, въз основа на стандартите, разписани в документи на ООН, е описано кои от тези практики са развити и какви са конкретните действия на представителите на съответната система по отношение на пострадалите от домашно насилие, конкретно за България.

Отговор на здравната система

Жените често търсят здравни услуги, включително за физически травми, дори и да не разкриват свързаната с тях злоупотреба. Проучвания обаче показват, че малтретираните жени ползват здравни услуги повече от немалтретираните.⁷² Те идентифицират медицинския персонал като лица, на които могат да се доверят, разкривайки злоупотребите с тях.

Необходими са също така обучения на здравните работници за ефективно разпознаване и третиране на жертви, обект на насилие.

Предоставянето на добри услуги е съществен елемент от здравната система:

- Първоначална здравна помощ, например в здравни заведения, центрове и диспансери, районни болници.
- Насочено здравеопазване, включващо специализирани услуги.
- Първоначална (първична) подкрепа се отнася към минималното ниво на помощ (вкл. първоначална психологическа такава), която трябва да бъде получена от всички жени, разкриващи и потвърждаващи опит с насилие. „Първоначална спешна психологическа помощ“ е необходимо

⁷² За повече информация – вж. [“Essential Services Package for Women and Girls Subject to Violence”, Core Elements and Quality Guidelines – UNDP, UNFPA, WHO, UNDP, UNODC.](#)

да се предостави от лекаря в контекста на спешна ситуация, включваща действия по линия на физическите травми.

Когато се предлага първична помощ на пострадал от насилие, трябва да се вземат предвид четири вида подкрепа:

- незабавна емоционална или психологическа подкрепа;
- незабавна физическа и здравна помощ;
- обезпечаване на последващи нужди по отношение на сигурността;
- постоянна подкрепа за психичното здраве.

Всички тези стъпки се осъществяват без нарушаване на поверителността. Често първичната помощ е и най-важната.

Жените, разкриващи каквато и да е форма на насилие от интимен партньор (или друг член на семейството) или сексуално посегателство, трябва да бъдат незабавно подкрепени. Доставчиците на здравни услуги трябва да предлагат като минимум първична подкрепа при споделяне на насилие от страна на жертвата. Първичната подкрепа включва:

- неосъждане, подкрепа и разбиране на това, което разказват жертвите;
- предоставяне на практически грижи и подкрепа, които отговарят на нуждите и притесненията на жертвата, но без намеса в независимостта ѝ;
- въпроси, изясняващи историята на насилието, слушане с разбиране без притискане за отговори или разкриване на друга информация;
- предлагане на информация, подпомагаща достъп до различни ресурси за помощ;
- предоставяне на информация относно стратегии за справяне със стреса;
- помощ за повишаване безопасността на жертвата и децата ѝ, когато това е необходимо;
- предоставяне на социална подкрепа;
- провеждане на консултациите в конфиденциална среда.

Междуинституционалното взаимодействие със здравните институции и прилагането на по-горе разписания стандарт за здравни услуги е на много ранен етап в практиката в България.

В прилагане на КОО Асоциация „Деметра“ е подписала Споразумение за сътрудничество⁷³ с шест здравни заведения на територията на гр. София за съвместни действия за помощ на жертвите на домашно насилие и прилагане на стандартите за здравна грижа за пострадалите от домашно насилие. Като първа инициатива от споразумението е специализираната Гореща телефонна линия⁷⁴, чиято цел е свързана с предоставянето на психологическа помощ за жертвите на домашно насилие, достигнали до здравните заведения и спешните медицински центрове.

Фигура 9. Брошура в рамките на Споразумение за сътрудничество със здравни заведения

Източник: Асоциация „Деметра“.

Прилагането на този стандарт ще продължи да се развива, както и посочените в споразумението инициативи за провеждане на обучения с медицински специалисти по предоставянето на първична подкрепа за жертвите.

Към настоящият момент здравните специалисти са задължени по закон да предоставят на жертвите медицинско свидетелство за извършен преглед. Този документ е необходим на жертвата и се представя като доказателство пред съда за нанесените физически вреди.

Когато физическите наранявания са по-тежки, е необходимо посещение при съдебен лекар, който издава съдебномедицинско свидетелство, което също се представя в съда.

⁷³ Споразумение за сътрудничество между Асоциация Деметра, ГДНП и Здравни заведения в гр. София, март 2022г.

⁷⁴ Брошура Гореща телефонна линия в рамките на Споразумение за сътрудничество, септември 2022г.

Действия на полицейските органи

Една част от действията на полицейските служители е разписана в ЗЗДН. Униформените служители от охранителната полиция предприемат мерки съгласно Закона за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР) и следят за прилагане на заповедите за защита, издадени по ЗЗДН. С оглед по-ефективна помощ на пострадалите е разписан и вътрешноведомствен документ, т.нар. „Методически указания за действия на полицейските служители при случаи на домашно насилие“.

Ефективната подкрепа на служителите от полицейските структури би била възможна, ако служителите преминават през специализирано обучение и придобият съответните знания и умения. По-долу разписаните указания и насоки стъпват на ЗЗДН и на Методическите указания и са описани в „Джобен Наръчник за полицаи, работещи по случаи на домашно насилие“ на Фондация „Позитивни умения на личността в социума“:⁷⁵

- **Активно слушане** на всички нива на комуникация – фактологична информация, регистриране на несъответно поведение, оглед на място и регистриране на актуалната ситуация.
- **Оценка на конкретните нужди** – нуждата от моментална защита, лекар и съдебномедицинска експертиза, психологически нужди от доверие и подкрепа.
- **Оказване на съдействие** при необходимост от освидетелстване на пострадалото лице от служба за спешна медицинска помощ, а след това по възможност и от съдебен лекар. Издаването на медицинско свидетелство, констатиращо тежестта на телесните повреди, както и някои невидими увреждания, е също необходимо при събирането на доказателства.
- **Събиране по възможност на всички факти и доказателства** (адреси, имена на свидетели, медицински документи), позволяващи да се изясни извършеното нарушение. Много от подадените от пострадалите лица жалби не достигат до резолюция поради липса на доказателствен материал.
- **Емоционална подкрепа** – необвиняващо отношение, проява на разбиране, приемане и уважение.
- **Позитивиране** (насърчаване) на избора на пострадалия да търси помощ и да наруши мълчанието: „Важно е, че си се осмелил/а да потърсиш помощ“ , „Срамът не е за теб, а за този, който ти го е причинил“, „Ти не си виновен/а!“.

⁷⁵ За повече информация – вж. Фондация ПУЛС, [Джобен наръчник за полицаи, работещи по случаи на домашно насилие](#).

- **Едниткво зчититне и отнотение** ктм втиткит поститритли, китти ттритят поиттщит, нитзитвиситмо от титхнитит вттирит, етнитческит или релитиознит приитдлителност и дрити белезит.
- **Предитстититне нит пттилит нитличнит интитрмитит** зит прититит и вттижниттитит.
- **Притслелититне нит слитчит** и притдприетитне нит етиткитвнит меркит сттлитсно Зиткитнит зит Минитстритството нит вттирешнитте ритботит. От момитнтит, в китити изитвршителитт нит нитсилити имит веритйтност дит се притберит в кттици (крит нит зитдттиржитнето или пускитне под или без сттебен контрол), полицейскити оргитни притдупритжлитват зит титвот поститритлилит лицит, зит дит можит тит дит притдприетит адекватнит послелдвитти меркит зит зитщитит.
- **Нитсочитне** ктм дрити слитжбит и спитциитлистит в подкритепит нит лицит, поститритлилит от дитмшитно нитсилити, в т.ч. ползитне нит кризитсен центттир зит нитститнититне и рехитбилититионнит програмит.

В зитвиситмост от митстотит нит получититне нит сигнитлит дитйствиит нит полицейскити слитжитителит сит ритзлитчнит и вклитчлитват четитри ритзлитчнит подхитдот:

Титблитцит 3. Дитйствиит нит полицейскити слитжитителит при дитмшитно нитсилити

Дитйствиит нит полицейскити слитжитителит при дитмшитно нитсилити			
Получитен сигнитл зит нитсилити (телитфоннит обитждитне)	Посититен сигнитл зит дитмшитно нитсилити /в дитмшит/	Подавитне или оттеглиитне нит житлбит зит дитмшитно нитсилити	Китгити поститритлилит от дитмшитнито нитсилити лицит е ДИТЕ

Изитточитник: Асоцититиит зит „Демиттра“.

Дитйствиит нит полицейскити слитжитителит при получитен сигнитл зит изитвршитено дитмшитно нитсилити

Критзитснит ситуититиит, киттотит в момитнтит се ритзлитвит:

- Дитжурнитт нит сттбитрит интитрмититит отнотсит имитто и адритсит нит поститритлилит лицит, телитфоннитт нитномер, митстотит, отктдето се обитждит лицитто, меститнитхитждитне нит инцитдентит, притдитшнит сигнитли и зит китквит е сигнитлт. Уветдмититит обитждитиит се, чет изитпритщитит поиттщит, зит дит го успиткитиит. Ако имит непоситрелдствитенит опитсност зит поститритлилит лицит и китгити имит дитецит, полицититт поддттиржит телитфоннитт вртзкит дит идитветито нит поиттщит.

- Полицаяте, които отиват на място, получават от дежурния описание на ситуацията; местонахождение на извършителя; има ли някаква сериозна опасност (има ли въоръжено лице); наличие на употреба на алкохол или други упойващи вещества при извършителя; брой и връзка между засегнатите лица; нужда от медицинска или друга помощ; специфичното състояние при жените (бременност, кърмачка с бебе); присъствие на дете/деца на местопроизшествието; други особености (свидетели, риск и за други лица); наличие на заповед за незабавна защита или за заповед за защита по ЗЗДН. Ако връзката прекъсне, дежурният съобщава на колегите си, които трябва да се намесят изключително внимателно, спазвайки правилата за безопасност.

Насилието вече е приключило – тогава на пострадалото лице могат да се дадат някои съвети:

- да затвори всички изходи, ако извършителя на насилието е излязъл от мястото на извършване на акта на домашно насилие;
- да избяга при съседите, ако извършителя е опасен, и да се покаже, щом дойде полицията;
- ако няма съседи, да каже мястото, където може да бъде намерена;
- да се насочи към НПО, работещо с жертви на домашно насилие.

Ако повикването идва от дете, е много важно то да бъде успокоено и да бъде посъветвано, а ако е малко, да се скрие на сигурно място.

Действия на полицейските служители при посетен сигнал на домашно насилие (в дома)

- Посещават мястото на извършване на домашно насилие и информират Оперативно-дежурните центрове (ОДЦ) за ситуацията, като при необходимост може да поискат съдействие.
- Предприемат действия за отделяне на пострадалото лице от извършителя. Дават възможност на всяка от двете страни да каже своята версия за конфликта. Пострадалото лице и извършителя на насилие се изслушат поотделно и насаме, по възможност в различни помещения. При необходимост осигуряват предоставянето на медицинска помощ, като изискват от медицинското лице документ, удостоверяващ това обстоятелство.
- Действия по отношение на извършителя на насилие: Снемат писмено обяснение. Разпитът за фактите на насилието (сегашно и предишно) се извършва след като възбудата му е преминала. Установяват самоличността на извършителя и връзката му с жертвата (съпруг,

партньор, бивш партньор или бивш съпруг, роднинска връзка). Информират извършителя, че е нарушил закона и неговото поведение е противоправно. Уведомяват извършителя за отговорността, която носи за извършеното деяние. Съставят протокол за предупреждение.⁷⁶ При наличие на предвидените от закона предпоставки⁷⁷ задържат извършителя и го отвеждат в РУ. Полицаяте могат да задържат извършителя до 24 часа при налична опасност за здравето и живота на жертвата. Дежурният полицейски орган трябва да впише сигнала в дежурната книга, като при случаи на домашно насилие се води специален регистър или се прави отбелязване, че се касае за „домашно насилие“.

- Действия по отношение на пострадалия: Отношението на полицейските органи спрямо пострадалото лице трябва да бъде особено внимателно поради стреса и травмите, които е понесло, като следва да: поговорят с пострадалото лице/да го успокоят; да се информират за фактите/снемат писмено обяснение; предоставят копия от протокола за предупреждение (при поискване); предложат мерки за безопасност при конкретната ситуация; обсъждат възможности за подслон при приятели или близки; уведомяват пострадалото лице за възможността да ползва кризисен център за настаняване и рехабилитационни програми; оказват съдействие за вземане на дете/деца, документи, лични вещи от първа необходимост и лекарства, в случай че пострадалото лице предпочита да напусне жилището; при физически белези насочват към съдебен лекар. Ако пострадалото лице пожелае да си остане в къщи: да бъде успокоено, изслушано и признато правото му на избор; при нов конфликт да бъде инструктирано да се обади веднага в РУ; да се прикани да обмисли къде би могло да отиде при опасност; да му бъде припомнено, че насилието се преследва и наказва със закон; да бъде насочено да се обърне към специализираните служби и/или юрист; да се договори план за сигурност при последваща опасност за живота и здравето на пострадалото лице.

Действия на полицейските служители при подаване или оттегляне на жалба за домашно насилие

При приемане в районното управление/полицейския участък:

Ситуациите, които могат да накарат пострадалото лице да отиде в полицията и да декларира домашното насилие, са различни: било е изгонено от партньора си, понякога заедно с децата; търси помощ от полицията, за да спре насилието, или пък е извикано в полицията в резултат на намеса на полицията по други причини; идва да подаде жалба; или идва, за да оттегли жалбата си.

Във всички тези ситуации пострадалото лице е преживяло мъчителни моменти, които не може да понася повече. То изпитва сложни чувства на срам от ситуацията и от себе си, на вина, че предава партньора насилник,

⁷⁶ Чл. 65 от ЗМВР.

⁷⁷ Чл.72 от ЗМВР.

който може да е и родител на детето/децата му, на страх от последващо насилие спрямо него или близките му. В същото време, макар и да изпада в противоречие, пострадалото лице не желае да причини неприятности на извършителя на насилие. То не винаги е готово да приеме раздялата и се надява полицията да може да спре някак насилието. Явяването в полицията е мъчителна и трудна стъпка, на която малко жертви на домашно насилие се решават, и по тази причина служителят, който приема пострадалото лице, трябва да се отнесе към него по подходящ начин: да го успокои и да му вдъхне увереност, че постъпката му е правилна; да осигури необходимите условия, за да може то да сподели фактите; да покаже уважение, спокойствие и разбиране, за да създаде климат на доверие.

При подаване на жалба е необходимо да се запишат следните данни: гражданско състояние и връзки на пострадалото лице с извършителя на насилие (съпруг, бивш съпруг, интимен партньор, бивш партньор, приятел, роднина). По преписката в рапорта се отразяват обстоятелствата и фактите, касаещи настоящите и евентуално предишни прояви на насилие; сегашното и евентуални предишни напускания на дома от страна на пострадалото лице; доказателствата, които има пострадалото лице (свидетели, медицински свидетелства, протоколи в полицията, други жалби, евентуално случаи на оттегляне на жалба); специфичното състояние на пострадалото лице (бременна, възрастен, с увреждания).

Ако пострадалото лице не е готово да сигнализира официално за фактите, като подаде жалба, полицейските органи следва да му припомнят, че насилието е недопустимо и че може да потърси защита по ЗЗДН в съда.

При подадена жалба:

Полицейският орган запознава пострадалото лице с предвидените по закон възможности за защита и наказателно преследване. Има се предвид, че актът на домашно насилие може да: осъществява състав на престъпление от общ характер; осъществява състав на престъпление, което се преследва по тъжба на пострадалия; не осъществява състав на престъпление. Когато актът на домашно насилие осъществява престъпление от общ характер, наказателното преследване започва независимо от волеизявлението на пострадалото лице.

При издадена заповед за защита по реда на ЗЗДН:

Решението и заповедта се изпращат и на РУ по настоящ адрес на извършителя, и на пострадалото лице. Полицейските органи са тези, които следят за изпълнението на издадената от съда заповед за незабавна защита и/или заповед за защита, когато с нея са наложени мерки по чл. 5, ал 1, т. 1, 2 и 3 от ЗЗДН (т. 1 задължаване на извършителя да се въздържа от извършване на домашно насилие; т. 2 отстраняване на извършителя от съвместно обитаваното жилище за срока, определен от съда (3-18 месеца) без значение чия е собствеността; и т. 3 забрана на извършителя да приближава пострадалото лице, жилището, местоработата и местата за социални

контакти и отдих на пострадалото лице при условия и срок, определени от съда (3-18 месеца)).

Когато е наложена мярка за защита по чл. 5, ал. 1, т. 2 от ЗЗДН и извършителят откаже доброволно да я изпълни, той се отстранява от съвместно обитаваното жилище със съдействието на полицейските органи от районното управление на Министерството на вътрешните работи по местонахождението на жилището. При неизпълнение на заповедта на съда полицейският орган, констатирал нарушението, задържа нарушителя и уведомява незабавно органите на прокуратурата.

Неизпълнението на заповед за защита от домашното насилие или европейска заповед за защита, се наказва с лишаване от свобода до три години или глоба до пет хиляди лева (чл.296 от НК).

При оттегляне на жалбата/молбата от пострадалото лице:

Често лицата, пострадали от домашно насилие, са склонни да оттеглят подадените жалби/молби. Световната статистика сочи, че този акт обикновено се повтаря до 8 (осем) пъти. Често оттеглянето на жалби е свързано с емоционално влияние от страна на насилника. В тези случаи е важно да има: необвиняващо отношение; проява на разбиране; уважение и подкрепа; информиране, че ситуацията най-вероятно ще се повтори. По този начин пострадалия чувства подкрепа.

Основни причини за оттеглянето могат да бъдат: натиск на семейната среда; заплахата от наказание за пострадалото лице, близките и децата му; страх, че наказателните последици ще доведат задължително до развод или раздяла; извършителят на насилие кара пострадалото лице да се чувства виновно или недоволено от себе си, внушава му, че има психични проблеми и др.; извършителят пренебрегва насилието и неговата сериозност, като твърди, че насилие не се е случвало; прехвърля отговорността върху пострадалото лице като го обвинява, че то го е предизвикало; емоционалното насилие прави пострадалото лице зависимо, слабо и безпомощно.

Социални услуги в отговор на домашното насилие

В България практиките при предоставяне на социални услуги за лица, жертви на домашно насилие, са развити до степен, че покриват почти изцяло разработените от ООН стандарти. Предизвикателство е предоставянето на финансова и материална помощ за пострадалите, както и устойчивостта на самите услуги. Те са недостатъчни на брой, предоставят се от НПО и финансирането им е непостоянно.

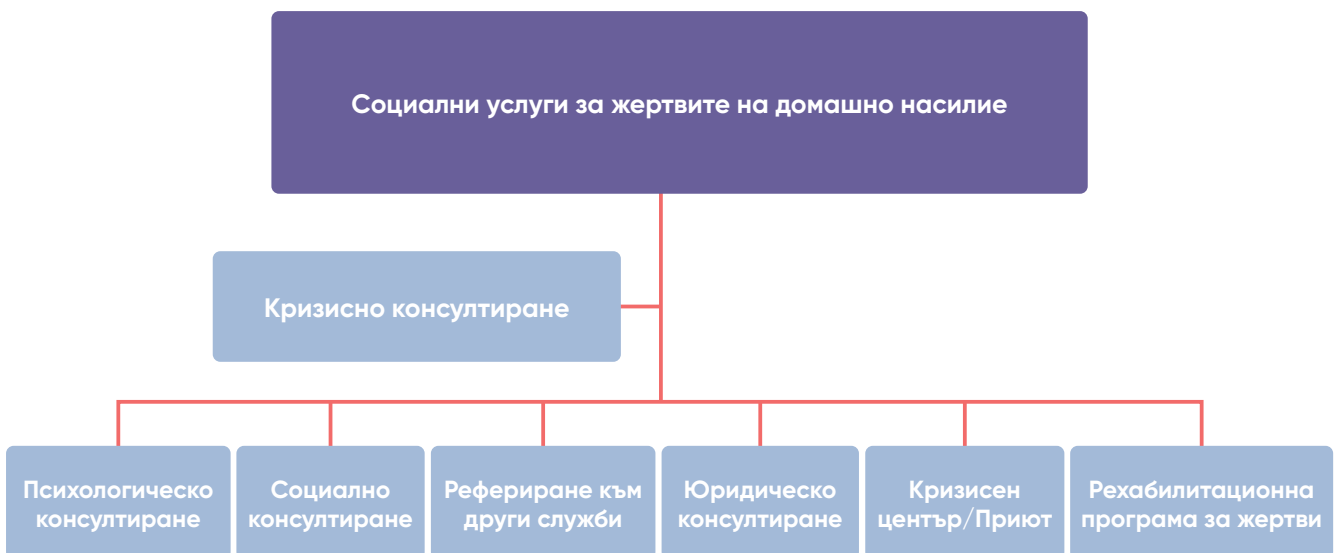
Социалните услуги са свързващото звено между различните институции, тъй като ключов елемент в методиките им е управлението на случай. То, от своя страна, включва онова проследяване и рефериране към различни

институции, което дава цялостната картина по случая. В тази концепцията на КОО, социалните услуги се явяват основен координатор на дейностите по подкрепа, защита и рехабилитация за жертвата и поставянето ѝ в центъра на интервенциите, съобразно с нейните потребности, а не с тези на институциите.

В Асоциация „Деметра“ е разработен и се предоставя целият набор от дейности и социални услуги, описани в стандартите, както следва:

Дейности, предлагани в социалните услуги, предоставяни от Асоциация Деметра:

Фигура 10. Социални услуги за жертви на домашно насилие

Източник: Асоциация „Деметра“.

Кризисно консултиране

- **Кризисното консултиране** цели да извърши разпознаване на проблема и незабавна оценка на нуждите, както и насочване към релевантните служби и специалисти. Кризисната интервенция (КИ), извършена от социалния работник, съчетава добро слушане, емпатия, успокояване и вдъхване на увереност, подходящи напътствия. Също така, по време на кризисната интервенция се идентифицират клиентите, нуждаещи се от последваща помощ (юридическа и психологическа подкрепа и полицейска закрила).

Целта на КИ е да снижи ефекта от преживяното насилие и да ускори възстановяването на нормалния ритъм на живот на жертвата. Този вид консултиране, може да бъде една от формите за помощ, предоставяна от специалистите в сферата на ЧР.

Психологическо, социално и юридическо консултиране

- **Психологическо консултиране** за преодоляване на травмиращото събитие: При психологическата работа с жертви на домашно насилие трябва да се има предвид, че личността е изпаднала под влияние на своя партньор, като в повечето случаи този процес е бил действащ продължително време. Цел на помощта тук е да се разпознае и назове насилието от клиента, да се премахне чувството на вина, да се повиши самооценката, да се поставят лични граници на функционирането, да се направи анализ на собственото минало, както и да се започне борба със зависимостта от насилника.
- **Социално консултиране** може да се предоставя като продължение на КИ или самостоятелно, като консултацията със социален работник включва обсъждане на варианти за справяне със ситуацията на насилие и вземане на правилните решения. Тук се включва и реферирането към останалите специалисти и институции след направената първоначална оценка на риска.
- **Юридическа консултация** включва разясняване на процедурите за водене на дела по ЗЗДН и подпомагане на клиента при изготвяне и депозиране на необходимия пакет документи. В процеса на работа по случая клиентите ще могат да получат адекватни насоки и консултации и по Гражданския процесуален кодекс (ГПК). Юридическото консултиране е част от социалните услуги, като не на всички места/центрове то се предоставя. Когато е в рамките на социалната услуга, то е безплатно за клиента.

На клиентите, ползващи социални услуги, се издава удостоверение/препис от регистър на потребителите, като част от доказателствения материал по делото.⁷⁸

Кризисен център/приют, рехабилитационна програма за пострадали

- **Кризисен център/приют** е дейност, която предоставя настаняване на пострадали от домашно насилие, в случаите когато има висок риск от насилие или повторен акт на такова. Оценката на риска е от съществено значение за влизането в тази услуга. Основната цел на услугата е осигуряване на безопасност на пострадалото лице. Услугата се предоставя за период до шест месеца, като през това време пострадалото лице може да участва в рехабилитационната програма за възстановяване.
- **Рехабилитационна програма** за пострадали се предоставя краткосрочно, до три месеца, и дългосрочно, до шест месеца, като

⁷⁸ Чл.13 от ЗЗДН.

може да включва интегрирани услуги от психолог, социален работник и юрист. Програмата включва набор от теми и терапевтични подходи и цели да подпомогне пострадалото лице да се възстанови от преживяното насилие и да се интегрира обратно в социума. Подпомага се развитието на силните и позитивните характеристики от ценностната система на потребителя.

Рефериране към други служби и услуги

- Реферирането към служби и услуги също може да бъде част от помощта, която се предоставя от специалиста в сферата на ЧР. То може да включва: насочване към медицинско лице за преглед и освидетелстване (ако жертвата има наранявания); насочване към консултация с полицейски инспектор за съдействие при написване на заявление; насочване и координиране на дейността с полицейските служители от РУП; насочване към консултация с общински служител за предоставяне на информация за възможностите за кандидатстване за ползване на общинско жилище и за свободни работни места в структурата.

Част 2.

Възможности за включване на специалистите в сферата на човешките ресурси в оказването на помощ и подкрепа на жертвите на домашно насилие

Емпатично слушане, оценка на риска, план за безопасност

Както беше посочено по-горе, КИ е една от формите на помощ, в които специалистът в сферата на ЧР може да участва. Основните стъпки в тази форма на подкрепа са емпатичното слушане и оценка на риска.

Когато говорим за емпатично слушане, трябва да имаме предвид следното:

- Необходимо е изслушването да се осъществява на защитено и спокойно място.
- Добре е да се осигури тишина, която ще даде възможност на лицето да обмисли и разбере чувствата си. Тишината ще улесни разбирането, какво е най-важно към момента или съответно уточняване на мислите и реакциите. Изслушването на лицето би било от помощ.
- Перифразиране – показване на разбиране, интерес и емпатия чрез повтаряне на определени части от разказаното. Перифразирането също позволява да се получи обратна връзка за това, дали сте разбрали правилно, да уточните това, което сте разбрали погрешно, и още веднъж да покажете, че слушате внимателно – „Значи казваш, че...”, „Чух те, че казваш...”. Перифразирането може да изглежда неловко или неудобно, но всъщност е ефективен метод за изграждане на доверие.
- Отразяване на чувства – специалистът в сферата на ЧР може да забележи, че тонът или езикът на тялото на клиента изразява емоции като гняв, скръб или страх. Може да кажете „Изглежда, че те е страх да се прибереш вкъщи, вярно ли е?”. Такъв тип въпроси ще помогнат на клиента да изкаже емоциите и нуждите си.
- Дайте възможност на клиента да изрази емоциите си – предаването на силните емоции чрез сълзи или чрез изговаряне ще помогне на клиента да се справи с чувствата си и по-добре да осъзнае конкретните си нужди за момента. Специалистът може да помогне на клиента да разбере, че

това, което изпитва, е напълно нормално и естествено и не бива да се притеснява от чувствата си.

- Разговаряйте с клиента докато оцените риска за нейната/неговата сигурност.⁷⁹ Не пренебрегвайте факта, че в този момент обикновено лицето е объркано, тревожно, шокирано, което му пречи да мисли реално за ситуацията. Помогнете му да вземе най-доброто решение за себе си, което да му осигури безопасност.

В никакъв случай не трябва да:

- отправяте обвинения;
- давате оценки за партньора на пострадалото лице;
- да „пришпорвате“ клиента да вземе решението си веднага.

Какво можете да кажете:

- „Разбирам, че си загубил/а чувството си за безопасност и сигурност, но с времето ще се почувстваш по-добре.“
- „Разбираемо е, че се чувстваш по този начин.“
- „Не си направил/а нищо нередно/погрешно. Вината не е твоя. Справил/а си се по най-добрия начин.“
- „Силните емоции и мисли са нормални. В никакъв случай не мисли, че полудяваш.“

Задължително се спазват следните основни насоки при консултиране на лице, пострадало от домашно насилие:

- **спечелване доверието на клиента** – представяме се, изразяваме готовност да изслушаме и да помогнем; уверяваме, че предоставената ни информация ще бъде запазена в тайна, няма да достигне дори до нейни/негови близки или до колеги, а само до институциите, които имат ангажимент за разрешаването на проблема;
- **изслушваме спокойно**, без да обвиняваме;
- **проявяваме търпение**, като допускаме варианта пострадалото лице да се откаже или да не вземе веднага своето решение;
- **поощряваме и поздравяваме всеки напредък**; оценяваме това, че се е осмелил да потърси помощ и нов шанс за себе си след години преживявано насилие и тормоз.

---

⁷⁹ Вж. Приложение 2.

При идентифициран висок риск за жертвата⁸⁰ осигурете защитена и сигурна среда (настаняване в кризисен център, при близки и познати). Добре е да разполагате със списък с координати на ключови институции и специалисти. Не се колебайте да насочите пострадалото лице директно към Специализираната гореща телефонна линия: 0700 40 150⁸¹ или други такива на територията на страната, посочени в Анотирания работен план.

Ако на жертвата е дадена възможност да избяга от насилието, без да има непосредствен риск, също може да следва процес на психологическа, правна, социална и медицинска подкрепа.

Изработване на план за безопасност съвместно с пострадалото лице.⁸²

Планът за безопасност е поредица от стъпки, които пострадалото лице предприема, за да намали риска за себе си и децата си. При планирането на безопасността могат да се включат приятели и роднини на пострадалия. Планът за безопасност трябва да е индивидуален, съобразен с пострадалия, подробен и ясен. Задължително трябва да кореспондира с всички идентифицирани рискове.

Планът за безопасност трябва да включва следните области:

- **Безопасност в семейното жилище** – изброяване на най-безопасните места в семейното жилище (обезопасени врати, ключалки). Обикновено за най-рискови се приемат кухнята (където има ножове и други остри предмети) и банята.
- **Безопасност на работното място** – как пострадалият да реагира при конфликт на работното място, към кого да се обърне, на кого може да разчита.
- **Планът за безопасност** трябва да включва следните области: безопасност на обществени места; безопасност за децата, особено в случаите, когато насилникът заплашва да ги отвлече или нарани; безопасност при различни ситуации – при раздяла, по време на съдебно заседание, когато насилникът е под въздействие на алкохол или психоактивни вещества и т.н.
- **Реакции** при нарушаване на съдебна заповед за защита.
- **Телефонни номера** на институции, близки, приятели, роднини, кризисни центрове.

⁸⁰ Вж. Приложение 2.

⁸¹ 0700 40 150 е Специализирана гореща телефонна линия за домашно насилие, създадена от Асоциация Деметра, Главна дирекция „Национална полиция“ и здравни заведения в гр. София.

⁸² Вж. Приложение 2.

Информирание за възможностите за помощ и защита по ЗЗДН, рефериране към специалисти и служби

Реферирайте към специалисти и служби – свържете се с полицейските служби за оказване на съдействие (в случаите когато пострадалия желае да вземе личните си вещи или децата). При нужда осигурете контакт с близки и познати. Свържете пострадалия със социални служби, социални услуги, здравни институции, местни и национални организации за последваща помощ (в зависимост от нуждите). При необходимост от психологически интервенции, насочете клиента към психолог или психиатър. Насочете клиента към консултация с юрист за разясняване на възможностите за защита по ЗЗДН.

Разяснете на клиента, че може сам да подаде молба за заповед за защита, директно към районния съд. Можете да му предоставите бланка за попълване на молба и декларация към нея. Не пропускайте да предоставите информация, че подаването на молба за защита може да се случи до един месец от инцидента (освен в случаите на спешност), така че през това време е добре да се съберат доказателства за съда.

Информирайте клиента, че доказателства в съда могат да бъдат медицински свидетелства, изискани от пострадалото лице копия на полицейски преписки или удостоверение от ползвана социална услуга.⁸³

---

⁸³ Чл. 13 от ЗЗДН.

ЛНЕ

МОДУЛ 5

Домашното насилие като насилие над деца

Този модул цели да запознае специалистите в сферата на човешките ресурси с формите на насилието срещу деца в дома, факторите за възникването му, последиците от него и възможностите за оказване на помощ и подкрепа.

Част 1.

Определения за насилието над деца и видове насилие

Подобно на насилието над жени, насилието над деца е глобален проблем. Приема различни форми и се случва в различна среда: в дома и семейството, в училищата и учебните заведения, в институциите като сиропиталища, детски домове или места за задържане, или в общността. Децата изпитват насилие най-често от хора, които са част от живота им – родители, съученици, учители, гаджета/приятели, съпрузи или партньори.

Според класификацията на Световната здравна организация, насилие над дете е „Всякакви форми на физическа и/или емоционална злоупотреба, сексуално насилие, занемаряване или нехайно отношение, експлоатация с търговска или с друга цел, които водят до реално или потенциално увреждане на здравето на детето, заплахата за неговото оцеляване и развитие или унижаване на неговото достойнство, произтичащи от взаимоотношения, които са основани на отговорност, доверие или власт“ (1999, 2002).

В България, *Правилникът за прилагане на Закона за закрила на детето*⁸⁴ дава правни дефиниции на всички форми на насилие върху детето. Според §1, т. 1-5 от Допълнителните разпоредби на Правилника:

„Насилие“ над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.“

„**Физическо насилие**“ е причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето.“

„**Психическо насилие**“ са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване,

⁸⁴ Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето, ПМС № 153 от 14.07.2003 г.

подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда.“

„**Сексуално насилие**“ е използването на дете за сексуално задоволяване.“

„**Пренебрегване**“ е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.“

Данни за насилието над деца

През 2021 г. за пръв път в България бе публикуван резултат от представително изследване на УНИЦЕФ за насилието над деца.⁸⁵ До данни от изследването всяко второ дете (47%) е преживяло някаква форма на насилие до 18-годишна възраст, като емоционалното насилие е най-често срещаният вид насилие (45,9%), последвано от физическото насилие (31,2%), сексуалното насилие (15,6%) и пренебрегването (10,5%). Насилието най-често се наблюдава сред децата в училище (38,3%), следвано от това в общността (37,6%) и у дома (30,9%). Всяко трето дете (34,8%) посочва, че се чувства в опасност у дома, в училище или в общността. Децата и младите хора, преживели насилие или пренебрегване, и тези от тях, които се чувстват в опасност, имат много по-ниско ниво на благосъстояние в сравнение с останалите деца.

Относно **видовете насилие** изследването посочва, че почти едно от всеки три деца и млади хора е било подложено на **физическо насилие** до 18-годишна възраст, като момчетата (37,2%) по-често от момичетата (25,6%) са били жертви на физическо насилие. **Емоционалното насилие** е най-разпространената форма на насилие над деца (45,9%), като момчетата и момичетата съобщават еднакво често, че са били негови жертви. За разлика от физическото насилие децата се сблъскват най-често с емоционално насилие в училище и в общността, а не у дома. Едно от всеки 7 деца съобщава, че е било жертва на **онлайн тормоз**, особено чрез социални мрежи.

Около 16%, или почти 1 от всеки 6 деца и млади хора, съобщават, че са били подложени на **сексуално насилие** в детството си. Момичетата (1 от всеки 5) значително по-често от момчетата (1 от всеки 10) са ставали негови жертви.

Едно от всеки 10 деца и млади хора съобщава, че е преживяло **пренебрегване** в детството си: 3,5% посочват, че лицата, полагащи грижа за тях, понякога са забравяли да ги нахранят, 6,8% посочват, че в някои случаи тези лица са забравяли да ги заведат на училище или да им кажат да отидат на училище,

⁸⁵ UNICEF, *Изследване на насилието над деца в България*, 2021.

а 5,9% посочват, че лицата, грижещи се за тях, понякога са забравяли да ги заведат на лекар, когато са били болни.

Децата, преживели която и да е форма на насилие, посочват по-често, че пушат, употребяват алкохол и наркотици, а също така по-често упражняват насилие над други деца. Чувството за опасност у дома оказва **най-сериозно въздействие върху благосъстоянието на децата**: 64% от децата, които посочват, че се чувстват в опасност у дома, имат ниско ниво на благосъстояние.

Възрастните, които са били **подлагани на физически наказания в детството си**, заявяват значително по-често, че физическото и емоционалното насилие над деца е **приемливо** и по-рядко осъзнават **вредите**, които нанася то, в сравнение с тези, които не са били подлагани на такива наказания. Мъжете и момчетата считат по-често от жените и момичетата, че физическото и емоционалното насилие над деца е приемливо.

Насилието над деца в семейството често се случва в контекста на дисциплината под формата на жестоко или унижително физическо наказание. То нерядко е придружено от психологическо насилие, като обиди, омаловажаване, извикване на име или отхвърляне. Освен това, все повече се признава за появата на сексуално насилие в дома.

Фактори за насилието над деца

Стигма при докладването: В голям процент насилието над деца остава скрито. Много деца се страхуват да съобщават за насилието, което преживяват. Този страх е тясно свързан със стигмата по линия на докладването на насилие, особено в случаи на изнасилване или други форми на сексуално насилие.

Нормализиране на насилието: Приемане на физическо, сексуално или психологическо насилие от страна на двамата, извършител и дете, като нормално.

Липса на достатъчен брой надеждни и безопасни начини децата да подават сигнал за насилие: В България функционира денонощна телефонна линия за деца 116 111, на която децата могат да подават сигнал. При установяване на насилие специалистите от телефонната линия уведомяват полицейските структури и отделите за закрила на детето (ОЗД).

Уязвимост на децата: Децата също са пряко или косвено засегнати от насилието на интимните партньори, извършено спрямо техните майки, по следните начини: умишлено нараняване на деца с цел заплахата или контрол на жертвата (например използване на дете като физическо оръжие, като го хвърлят срещу жената) или физическо или сексуално малтретиране на дете, като начин да принудят жената да направи нещо; неволно нараняване на децата по време на нападение (например нараняване на дете, когато

майката е притисната към стената, когато държи детето или рита дете, което се опитва да спре атаката срещу нея/неговата майка); създаване на среда, в която децата стават свидетели на злоупотребата или на последиците от нея чрез директно гледане на нападението; подслушване или виждане на последиците от нараняванията на майката; и използване на децата за принудителен контрол върху оцелелия, докато партньорите живеят заедно или след раздяла.

Според българския Закон за защита от домашно насилие, „За психическо и емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.“⁸⁶

---

⁸⁶ ЗЗДН, чл.2, ал. 2.

Част 2.

Последици за децата в случай на домашно насилие

Насилието над деца в различните му форми има отрицателно въздействие върху физическото, психологическото и сексуалното здраве на децата. Когато те са свидетели на насилие от страна на интимните партньори спрямо техните майки – дори когато децата не са физически наранени – това може да доведе до отрицателни социални и здравни последици, включително тревожност, депресия, лоша училищна успеваемост и отрицателни резултати за здравето.

Насилието над деца е свързано с изграждането на механизъм за съхранение. Често в ситуации на насилие детето е поставено пред въпроса как да съхрани своята физическа и емоционална цялост. За да се случи това, то прибъгва до изграждането на редица специфични поведения, чрез които да оцелее. Те могат да бъдат както адаптивни, да помагат на детето, така и патологични и да водят до задълбочаване на проблема. Част от тези реакции са описани от Фондация ПУЛС.⁸⁷

Девиантното поведение: В случаите, когато е имало злоупотреба, този вид поведение може да е израз на спомени или емоции на срам, гняв, болка, които не могат да бъдат изказани чрез думи и получават отдушник в поведението. Такъв израз са внезапните гневни избухвания, самонараняващото поведение и др.

Отричане и потискане: Поведение, което цели да „забрави“ травматичното събитие. Детето помни само приятните моменти, свързани с насилника, и пренебрегва конфликтите. Системната злоупотреба с алкохол или наркотици също може да е следствие на стремежа да се забрави, като се предизвиква състояние на съзнанието, в което се изключват спомените за болезнените преживявания. Отричането дава възможност на детето да оцелее, като не живее непрекъснато в миналото.

Оправдание за насилието: Детето непрекъснато търси начини да оправдае случващото се, като оневинява или поведението на насилника, или собственото си примирение с насилието. Желанието на жертвата е да промени собственото си съзнание и спомени, тъй като действителността не може да бъде променена.

---

⁸⁷ Вж. Фондация „П.У.Л.С.“ [Насилие над деца \(pulsfoundation.org\)](http://pulsfoundation.org).

Желанието да помагаш на другите: Често пъти това е реакцията, която позволява на жертвата да преодолее травмата. Осъзнавайки своите проблеми да иска да помогне на други деца със сходни съдби.

Психосоматизацията: Главоболие, прилошаване, виене на свят, диабет, психогенна астма и др.

Натрапливо поведение: Децата жертви на насилие често се връщат към ситуацията на насилие. Именно от усещането за загуба на контрол идва психологическото травмиране. Многократното преживяване на ситуацията е начин детето да възстанови контрола във въображението си.

Придобиване поведението на насилника (идентификация с агресора): Когато детето е било жестоко малтретирано, сексуално или физически, упражняващият насилието родител се възприема като всемогъщ. За да се справи с чувството на безпомощност, детето започва да се възприема като също толкова могъщо, колкото е и насилникът.

Самообвинение: Това е най-характерната реакция за жертвата на насилие. Почти винаги детето се чувства свръхотговорно за случилото се, което не отговаря на реалната ситуация. То се обвинява, че по някакъв начин е предизвикало насилието с действията или мислите си или че не е могло да го избегне. Самообвинението е свързано със самонаказващо се поведение, завишени изисквания към себе си, самоунижение и пр. Именно толерантността към насилието прави жертвата на злоупотреба в детството потенциална жертва в зряла възраст.

В материали⁸⁸, разработени от Инга Хулд, децата, изложени на насилие, могат да проявяват някои от изброените по-долу признаци.

Тревожност, страх и общо чувство за нещастие. Често деца не са достатъчно зрели, за да разберат какво се случва. Атмосферата в дома е потискаща и те се чувстват несигурни. Това оказва лошо влияние върху тях, тъй като те не знаят как да реагират и тогава се чувстват изплашени и безпомощни. В този случай е важно да не забравяте, че за децата може да е трудно да изразят чувствата си и много често показват безпокойството си, като се оплакват от физическа болка, като главоболие и/или стомашни болки. Децата също могат да страдат от нарушения в съня, кошмари или загуба на апетит или преяждане.

Чувство за вина и отговорност. Децата, които живеят в дом с домашно насилие, много често обвиняват себе си. Те имат чувството, че по някакъв начин са отговорни. Опитват се да бъдат тихи и се притесняват да не причинят допълнителни спорове и насилие. Понякога дори имат чувството,

---

⁸⁸ Информацията е разработена от [Inga Huld Hermóðsdóttir](#) и [Reynir Harðarson](#).

че са предали родителя си, като не са били в състояние да предотвратят насилието. Децата, живеещи с домашно насилие, са принудени да се справят с проблемите на възрастните от ранна възраст. Те стават „големи“ в определени ситуации и следователно нямат възможност да се развиват с нормални темпове. Започват да поставят нереалистични изисквания към себе си и поемат домашни отговорности, за да помогнат на своите „разбити“ родители. Също така е добре известно, че децата играят родителската роля и поемат грижата и защитата на по-малките си братя и сестри по време на трудни моменти.

Когато децата са уплашени и тревожни, те са склонни да се държат като по-малки деца. Те могат да започнат отново да подмокрят леглото, да смучат палеца си, да се тръшкат или да се страхуват от непознати. По-големите деца, които вече са независими и които са се чувствали сигурни преди да преживеят насилие в дома, често започват да се застояват вкъщи повече от преди.

Проблеми с поведението. Децата, живеещи в домове с насилие, могат да страдат от най-различни поведенчески проблеми или проблеми на характера, които да направят връзката им с възрастните и с други деца по-трудна. Те могат да станат много шумни и груби или обратното – сковани и пасивни. Тъй като не са в състояние да разрешат конфликтите около себе си, те могат да станат агресивни или пък да не могат да се защитават. Понякога агресивното им поведение и проблемите, които създават, са техният начин да се справят със ситуацията у дома.

Част 3.

Насилието над деца, като домашно насилие в българското законодателство

Законът за защита от домашното насилие (ЗЗДН) определя всеки акт на насилие, който се е случил в присъствието на дете, като психическо и емоционално домашно насилие върху него. Това, разбира се, не изключва възможността върху дете да бъде упражнено пряко домашно насилие, което да се квалифицира като някои от видовете, изброени в Модул 3.⁸⁹

Когато съдът разглежда дела по прилагане на мерки за защита или мерки за незабавна защита по ЗЗДН, той може да се произнесе и относно режима на отношения между детето и насилника/жертвата на домашно насилие. Затова, като специална мярка за защита от домашното насилие, законът предвижда „временно определяне на местоживееенето на детето при пострадалия родител или при родителя, който не е извършил насилието, при условия и срок определени от съда, ако това не противоречи на интересите на детето“. Тази мярка обаче не се прилага, ако в същото време родителите са част от друг съдебен процес, който има за предмет упражняване на родителските права.

Освен това, когато разглежда дела за домашно насилие, съдът следи дали интересът на детето е застрашен, и когато от данните по делото е видно, че е необходимо да се предприемат мерки по отношение на дете, предвидени в *Закона за закрила на детето*, съдът уведомява директора на Дирекция „Социално подпомагане“ (ДСП).

Директорът на дирекция „Социално подпомагане“ може да подаде молба до районния съд за налагане на мярка за защита, когато пострадалото лице е непълнолетно, поставено е под запрещение или е с увреждания. Дирекциите „Социално подпомагане“ могат да издават протоколи, доклади и други актове, които да служат като доказателствени средства в производството за издаване на заповед за защита. Агенцията за социално подпомагане води регистър на лицата, извършващи социални услуги, сред които и такива, насочени към жертви на домашно насилие.

⁸⁹ За повече информация относно насилието над дете – вж. Видео 16 (4/4).

Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) извършва мониторинг, координиране и контрол за спазване правата на детето. ДАЗД се стреми да осъществи координация между различните институции, за да осъществи по-добра среда за детето. За изпълнение на тази цел ДАЗД анализира информацията, която събира от различни източници, като за тази цел извършва и проверки на място. Вследствие на анализа си ДАЗД може да издава задължителни предписания, а при констатация на съществени нарушения – да сезира съответната отговорна институция. Индивидуалните предписания представляват индивидуален административен акт, който подлежи на обжалване.

Част 4.

Ролята на институциите при случаи на деца жертви на домашно насилие

Действия на полицейските служители

Когато пострадалото лице е дете, полицейският служител предприема незабавни действия по закрила на детето съгласно *Закона за закрила на детето* и *Наредба № I-51/2001 г. за условията и реда за предоставяне на полицейска закрила на детето*, като:

- осигурява предоставянето на медицинска помощ, като изисква от медицинското лице документ, удостоверяващ това обстоятелство;
- уведомява директора на ДСП и районна прокуратура за предприемане на действия по Координационния механизъм за взаимодействие в случай на деца, жертви на насилие или в риск от насилие;
- при необходимост, незабавно осигурява специализирана помощ от психолог.

Действия на съда

Дете, пострадало от домашно насилие, има същото право да получи държавна закрила, да държи извършителя отговорен за своите действия и да получи обезщетение подобно на пълнолетно лице, пострадало от домашно насилие.⁹⁰ Съгласно ЗЗДН заповедта за защита може да бъде поискана и от дете, ако то е навършило 14 години. Особеност в отклонение от общите принципи за гражданската дееспособност е признатата от този закон възможност непълнолетният пострадал да действа сам без съгласието на попечителя си. Тази дееспособност е обусловена от факта, че съществува вероятност законният представител на тези лица да е извършителят на домашното насилие и/или да действа против висшия интерес на детето. Всяка една от мерките за защита от домашно насилие може да бъде отсъдена и в производство, инициирано по негова молба, като съда следва да съобрази по какъв начин и за какъв период от време следва да бъдат приложени те. Също така, като по-уязвимо лице, детето е облекчено при заплащането

⁹⁰ Ръководство по правата на човека, [Детето, пострадало от домашно насилие](#).

на държавни такси и разноски по делото в случай на отказ за издаване на заповед или при отмяна на заповедта.

Действия на социалните служби

Една от основните функции на социалната работа с дете в риск е да се гарантират и защитят неговите права, които са регламентирани в *Конвенцията на ООН за правата на детето*, ратифицирана от България през 1991 г. *Законът за закрила на детето* също гарантира правото на всяко дете на закрила за нормалното му физическо, умствено, нравствено и социално развитие и на защита на неговите права и интереси. Закрилата на детето се дефинира като система от законодателни, административни и други мерки за гарантиране правата на всяко дете.

Закрилата на детето се осъществява от органите по закрила, които предприемат мерки за закрила в семейна среда и мерки извън семейна среда. Във всеки случай се работи приоритетно за подкрепа на детето и родителите, с цел осигуряване правото на детето да бъде отглеждано и възпитавано в биологичното си семейство. Дирекциите „Социално подпомагане“ са част от системата за закрила на детето и в това си качество е необходимо да си взаимодействат ефективно и да работят съвместно при управление на случай на „дете в риск“. В техните структури се намират и Отделите за закрила на детето (ОЗД), които управляват случаите за всяко дете в риск.

Управлението на случай за закрила на дете в риск е метод, чрез който се осигурява връзка, последователност и непрекъснатост на процеса на помагане и който се изразява в организация, координация и контрол на всички дейности и услуги, които го съставляват. В този смисъл управлението на случай обхваща интервенциите както към детето и неговото семейство, така и към жизнената им среда, включително институциите, функциониращи в тази общност. Това налага социалният работник да развие и поддържа доверителна връзка с детето и родителите, което може да позволи свързването им с организациите, които да им предоставят нужните услуги, ресурси и възможности.

Основните стъпки в процеса на управление на случай на дете в риск са:

Оценка: процес на проучване и оценка на риска за детето, на потребностите на детето и родителския капацитет, на факторите на семейната среда и на ресурсите на общността.

Планиране: разработване на план за действие въз основа на оценката и направената прогноза за бъдещото благополучие на детето, както и постигнатото договаряне с детето и семейството.

Реализиране: организиране и координиране на работата по случая по изпълнение на план за действие (предприемане на мерки за закрила и предоставяне на пакет от услуги).

Периодично оценяване: преглед на случая и оценка на постигнатите резултати (ефект от мерките за закрила и интервенциите върху функционирането на детето).

Във връзка с ефективното управление на случая на дете в риск детайлно са разписани и стандарти за конкретните действия на специалистите на всеки етап от развитието на случая.

Всеки гражданин може да подаде сигнал за дете в риск в ОЗД по следния начин:

- писмено (по поща или на място в ДСП);
- устно (на място или по телефона);
- чрез активно набиране на информация от социален работник от ОЗД (от пресата, телевизията, по време на извършване на анкети и др.).

При постъпил сигнал за насилие над дете, ОЗД свиква Координационен механизъм⁹¹, в който участва представители на всички институции имащи отношение към проблема и се предприемат мерки по закрила на детето по *Закона за закрила на детето (ЗЗД)*.

---

⁹¹ [Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция 2017 г.](#)

Заклучение

Целта на Наръчника е да събере на едно място необходимите знания и напътствия за идентифициране и насока на потенциални жертви на домашно насилие сред персонала, с който специалистите в сферата на човешките ресурси работят ежедневно. Наръчникът не е инструмент за превенция на домашното насилие – неговата цел е да бъде отправна точка за служителите на публичната администрация в дейностите по идентификация и насочване. Това изисква преосмисляне на дълбоко заложените обществени и културни стереотипи, усилие за научаване на нова информация (понякога и на нова терминология от социологията, правото, психологията, невробиология и т.н.), но най-вече изисква смелост и солидарност за навременна намеса в процес, от който инстинктивно отвърщаме поглед и се утешаваме с думите „това си е тяхна работа“ или „има кой друг да помогне“.

Наръчникът е замислен като настолно четиво, към което обаче може да се реферира в момент на нужда – когато симптомите на колегата на съседното бюро не са плод на въображението или на „любопитни клюки“; при нужда от бърза справка с формалните процедури по докладване; при нужда от насоки за това кога и как трябва да се намесим или просто при нужда от усещането, че никой не е сам и изход винаги има... докато не е станало прекалено късно.

Приложение 1:
Образци на документи

**ДО
РАЙОНЕН СЪД
ГР.**

(Молбата се подава до районния съд по постоянен или настоящ адрес на жертвата)

МОЛБА

От _____,

(Трите имена на жертвата/молителя)

ЕГН _____,

с адрес: гр. _____

_____бул./ул./ ж.к.,

№ _____, вх. _____, ап. _____, телефон за

връзка:

УВАЖАЕМИ Г-ЖО/Г-Н СЪДИЯ,

(Подробно описание на цялата информация, която си спомняте относно упражненото домашно насилие – дата, час, място, начин на извършване на домашното насилие. Може да се опише как се е отразил акта на домашно насилие на жертвата, както и други релевантни обстоятелства и факти)

Извършителят на домашно насилие е лицето

_____, ЕГН _____ и

може

да бъде призовано на адрес гр. _____, телефон за

връзка _____.

(Тук следва да посочите адреса, на който смятате, че извършителят може да бъде намерен. Не е задължително това да бъде постоянният или настоящият му адрес. Възможно е да посочите адреса на неговата работа, адреса на мястото, в което временно пребивава и др.).

МОЛЯ да издадете заповед за незабавна защита.

(Молбата за мярката за заповед за незабавна защита е примерна. Молителят може да избере някоя от другите мерки за защита, подробно изброени в чл.5 от ЗЗДН)

Прилагам и моля да присметс като доказателства:

1. _____
2. _____
3. _____

ПРИЛОЖЕНИЯ:

1. Декларация по чл. 9, ал. 3 от ЗЗНД

(когато се подава от пострадалото лице)

2. _____

(Тук може да опишете всичко останало, което прилагате. Допълнителни могат да бъдат всички доказателства, които смятате, че по някакъв начин биха спомогнали за доказване на извършения акт на домашно насилие - снимков материал, медицинска експертиза и др.).

Дата:

Декларатор:

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ИЗВЪРШЕНО ДОМАШНО НАСИЛИЕ

по чл. 9, ал. 3 от ЗЗСДН

Аз, долуподписаният/ата.....

(Трите имена на жертвата на домашно насилие)

ЕГН ..... с адрес: .....

настоящата декларация и въз основа на чл. 9, ал. 3 от Закона за защита срещу домашно насилие,
ДЕКЛАРИРАМ, че: .....

(Трите имена на извършителя на домашното насилие)

ЕГН....., с адрес: ....., с което съм в

(Подробно описание на връзката, в която се намирате с извършителя на домашно насилие).
осъществил акт на домашно насилие над мен, изразяващ се в следното

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

(Подробно описание на цялата информация, която си спомняте относно упражненото домашно насилие – дата, час, място, начин на извършване на домашното насилие. В случай, че сте уведомили трети лица, в т.ч. и държавни органи, може да го споменете и тук).

Декларирам, че всичко описано по-горе отговаря на действителността и с оглед верността му се подписвам, като ми е известна отговорността за вписване на неверни данни в настоящата декларация съгласно НК.

Дата:

Декларатор:

**ДО
РАЙОНЕН СЪД
ГР.**

МОЛБА

От _____,

ЕГН _____,

с адрес: гр. _____

_____, бул./ул./ ж.к.,
№ _____, вх. _____, ап. _____, телефон за

връзка:

УВАЖАЕМИ Г-ЖО/Г-Н СЪДИЯ,

Извършителят на домашно насилие е лицето

_____, ЕГН _____ и

може

да бъде призовано на адрес гр. _____, телефон за

връзка _____.

МОЛЯ да издадете заповед за незабавна защита.

Прилагам и моля да приемете като доказателства:

1. _____
2. _____
3. _____

ПРИЛОЖЕНИЯ:

1. Декларация по чл. 9, ал. 3 от ЗЗНД

2. _____

Дата:

Декларатор

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ИЗВЪРШЕНО ДОМАШНО НАСИЛИЕ

по чл. 9, ал. 3 от ЗЗСДН

Аз, долуподписаният/ата.....

ЕГН ....., с адрес: ..... с
настоящата декларация и въз основа на чл. 9, ал. 3 от Закона за защита срещу домашно
насилие,

ДЕКЛАРИРАМ, че: .....

ЕГН....., с адрес: ....., с което съм в
.....
осъществил акт на домашно насилие над мен, изразяващ се в следното

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Декларирам, че всичко описано по-горе отговаря на действителността и с оглед верността
му се подписвам, като ми е известна отговорността за вписване на неверни данни в настоящата
декларация съгласно НК.

Дата:

Декларатор:

Приложение 2:
Образци за специалисти от
помагащите професии

Карта за оценка на риска за специалисти от помагащите професии

Бележки: Във връзка със специалните въпроси, заложи в инструмента – въпроси 1, 3 и 7 търсят риска при непосредствени събития, следователно ако отговорът на един от тях е положителен, това трябва да е индикация за социалния работник, който разглежда тези случаи.

Получен резултат	Степен на риска
От 1 до 25 т.	Минимален риск
От 25 до 50 т.	Умерен риск
От 51 до 75 т.	Сериозен риск
От 76 до 100 т.	Непосредствен риск, необходимо е да се изготви план за сигурност и подкрепа

Степен на риска:

По време на диагностиката, нивото на риска трябва да бъде оценено и въз основа на това да се изготви план за безопасност или намеса, който трябва да се следва.

Високо ниво на риск:

Това са случаи, в които животът на жертвите би могъл да е застрашен, има нужда от специализирана охрана и жертвата веднага след оценка на риска трябва да бъде изпратена в защитен подслон. Обикновено при такава оценка са налице високо рискови фактори, наличие на опит за убийство, насилник с достъп до оръжия или подкрепяща мрежа, степен на безпомощност на жените (или загуба на контрол над ситуацията) в зависимост от тяхната физическа и/или психическа ситуация, техните икономически възможности или лични ресурси, като език, произход и др. Тези препратки изискват изключително внимание и дискретност. Жените нямат социални мрежи за подкрепа или, ако ги имат, не могат да получат от тях нужната подкрепа.

Средно ниво на риск:

Това са случаи на повтарящо се насилие със значителни последствия, които могат да бъдат сериозни. Нападателят може да има агресивен профил, но няма достъп до огнестрелни оръжия, да не е осъждан за престъпления. Жените имат активни и относително сигурни мрежи за подкрепа.

Ниско ниво на риск:

Това са случаи на леко насилие, което може да бъде вербално или емоционално, в цикъл, който започва без демонстрации на ескалиращо ниво. Лицето, което живее с насилие, има ресурси да се справи с него, било то емоционално или икономически, има активна мрежа за подкрепа и широки пространства без очевидно насилие. Жената все още не се страхува от последствията от насилствен изблик, въпреки че може да покаже признаци на лична несигурност.

Въпроси в картата за оценка на риска

Уважаеми потребители, моля ви да отговорите на следния въпросник, за да можем да ви предоставим пълноценна подкрепа. Въпросникът се състои от 10 въпроса, на които ще отговорите, като изберете подходящата цифра до отговора, който смятате за най-близък до ситуацията, в която живеете: 1 до 3: НЕ; 4 до 7: Понякога и 8 до 10: ДА, където 1 е най-ниският риск, а 10 е най-високият риск.

1. В момента страхувате ли се, че може Вашият партньор устно да Ви нападне, да Ви малтретира или да Ви удря?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
не			понякога				да		

2. Вашият партньор или приятел пречи ли Ви да се виждате със семейството си или да имате контакт с приятелите, съседите, или колегите си?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
не			понякога				да		

3. През последните три месеца Вашият партньор или приятел удрял ли Ви е, обиждал ли Ви е или заплашвал ли е да Ви убие?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
не			понякога				да		

4. Вашият партньор или приятел принуждавал ли Ви е да имате сексуален контакт против волята си, да извършите полов акт без контрацептивна защита или нанасял ли Ви е телесна повреда по време на полов акт?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
не			понякога				да		

5. През последните три месеца, случвало ли се е Вашият партньор или приятел да Ви отнеме парите, които печелите, казвайки, че Вие нямате нужда от лични разходи?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
не			понякога				да		

6. Когато е имало конфликти или спорове с Вашия партньор или приятел, той хвърлял ли е предмети, затръщвал врати, унищожавал мебели или Ви е прогонвал от дома Ви?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
не			понякога				да		

7. Вашият партньор или приятел някога заплашвал ли Ви е с пистолет, нож или друго подобно оръжие?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
не			понякога				да		

8. Случвало ли се е Вашият партньор да ви обиди или удари, а след това да каже, че не е направил „кой знае какво толкова“, или казвал ли е, че Вие сте виновна за ударите и обидите от негова страна?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
не			понякога				да		

9. Случва ли се често Вашият партньор или приятел да злоупотребява с алкохол или наркотици?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
не			понякога				да		

- 10.** Случвало ли се е Вашият партньор или приятел да ви заплашва, че ще се самоубие, ако го изоставите?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
не			понякога				да		

- 11.** Ако имате деца, Вашият партньор или приятел заплашвал ли е, че ще отведе, нарани или убие децата?

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Нямам деца	не			понякога				да		

Формуляр на план за безопасност

Какво е план за безопасност?

Планът за безопасност е списък с предварително обмислени действия и мерки, които можете да предприемете, в случай че насилието срещу Вас нарасне до степен, която не можете да понесете или в случай че решите да прекъснете насилническата връзка, в която живеете. След като обмислите възможните ходове и набележите стъпки и действия, може да ги запишете някъде или да ги запомните.

Защо е важно да имате план за безопасност?

- Важно е да имате план за безопасност най-малко по две причини. Първата е чисто практическа – да сте подготвена и да имате ход, който да ви осигури възможност да напуснете ситуацията (ако в момента го решите) при осъществяване на повторно (поредно) насилие върху Вас.
- Втората причина да имате план има особено важен психологически смисъл. Когато обмисляте и промените детайли в плана си, Вие се въвличате в активен процес, което Ви извежда макар и временно от ролята на пасивен субект, който търпи и понася въздействието на другия. Така Вие практикувате упражняването на контрол над случващото се.
- Ако Вие сте стигнали до идеята, че имате нужда от план за безопасност, това означава че сте оценили риска за Вас като висок. Това е много голяма стъпка, която е непосилна за повечето жени във Вашето положение. Хроничното насилие води до притъпяване на чувството за страх и инстинкта да се защитиш.
- Ако сте на път да направите план за безопасност, вероятно сте преодолели илюзията, че всеки акт на насилие ще е последен и съпругът Ви ще се промени.
- Планът за безопасност е една алтернатива, конкретна възможност в посока да противостоиш на импулса да останеш.

Персонализиран план за защита

По време на инцидент на насилие в къщи аз мога да използвам някои от следните стратегии:

Когато предусещам инцидент, аз ще опитам да се придвижа до място с най-малък риск (напр. не в банята, кухнята или стаи без достъп до външни врати).

Аз ще кажа на _____ и _____ за насилието и ще ги помоля да се обадят на полицията, ако чуят подозрителен шум, идващ от моят дом. (Посочете имената на поне двама души, които са Ваши съседи).

Аз ще използвам _____ като мои кодови думи до моите деца или приятели, така че те да знаят, че искам те да се обадят за помощ.

Аз ще науча моите деца на имената ни и пълен адрес, както и как да използват телефона, за да контактуват с полицията и какво да кажат.

Ще науча децата си къде да отидат, ако напуснат къщата/апартамента, за да бъдат защитени, ако аз бъда нападната.

Ако реша да напусна, аз ще:

Обмисля как да изляза безопасно. Кои врати, прозорци, подвижни стълби или аварийни изходи ще използвам?

Мога да държа моята чанта, ключове (от дома и колата) и важни документи _____ (посочете място) с цел да са ми под ръка, ако реша да напусна по-бързо.

Ако напусна дома си, ще отида _____.

(решете този въпрос предварително, дори ако не мислите, че това ще се случи отново).

Ако не мога да отида там, мога да отида _____ (друго място) или _____.

Помнете, че трябва да уведомите всички хора, които споменахте тук за Вашите планове, за да знаят, че ще разчитате на тях при нужда.

Безопасност, когато се готвите да напуснете дома си

Когато живеете в насилническа връзка има много трудни моменти, след които със сигурност Ви е се е искало да се махнете. Понякога определени обстоятелства могат да Ви принудят просто да бягате, без да имате предварителна подготовка за това къде ще отидете.

Ако все пак Ви минава мисълта да напуснете дома си ще бъде по-добре за Вас (и Вашите деца), ако можете да се подготвите и да го планирате, тъй като обикновено мъжете стават много деспотични и агресивни, когато разберат за решението на жената да ги напусне. Една от причините за това е, че мъжът насилник е силно свързан с обекта на своето насилие и не би искал да го загуби, тъй като това ще го накара да се почувства лишен от обичайната за него „опора“ в живота: налагането на тотален контрол върху живота на партньорката. За насилника това е начин на себеутвърждаване и компенсиране на ниската самооценка, емоционалната зависимост, липса на сигурност и доверие, за чието запазване той ще се бори. Поради това насилникът обикновено възприема всеки опит от Ваша страна да се защитите (сигнал до полицията, временно изнасяне от къщи, и др.) като директна атака срещу своята доминация във връзката Ви. За тези хора това означава поставяне на личността им под въпрос. Ето защо след като предприемете действия да се защитите, вероятността насилието да нарасне става огромна. Изборът да го напуснете окончателно е единствената мярка, която трайно би защитила Вас и децата Ви.

Когато решите да напуснете, най-добре е предварително да сте обмислили всичко стратегически. Това ще направи напускането по-безопасно за Вас.

Когато планирам да напусна, ще използвам някои от следните стратегии:

1. Ще оставя пари, копие на важни документи и резервна връзка ключове при _____ така, че да мога да напусна бързо.
2. Ще си открия спестовна сметка в _____ с цел да повиша моята независимост.
3. Ще потърся правен съвет от адвокат, който е наясно със спецификата на проблема и е специалист в областта.
4. Ще проверя у _____ и _____, за да разбера кой би ми позволил да остана у тях при непредвидени обстоятелства и/или да ми заеме пари.
5. Мога да оставя резервни дрехи у _____.
6. Ще репетирам моя план за бягство/напускане.

7. Други неща, които мога да направя за да повиша моята независимост са:

- мога да си купя нов мобилен телефон и да знам на кой номер да звънна при непредвидени обстоятелства;

- мога да осъществя контакт с местната гореща телефонна линия/група за подкрепа/убежище: техните телефонни номера са _____

- мога да преглеждам моя план за безопасност всеки _____ с цел да планирам най-безопасния начин да напусна.

Безопасност със заповед за защита

Имам издадена заповед за защита, но се чувствам все още застрашена, за да се защитя и за да получа бърза помощ, мога да предприема следните стъпки:

1. Ще пазя моята заповед за защита (оригинала, ако е възможно) на _____ (място). (Винаги я пазете във Вас или близо до Вас. Ако сменяте чантите, това е първото нещо, за което трябва да проверите. Добра идея е също така да направите копия, за всеки случай).

2. Ще информирам моя работодател, приятели, съседни, училището на децата, детската градина (посочете го тук) _____, че имам заповед за защита.

3. Ако нарушителят унищожи заповедта, мога да взема друго копие от съда, моя адвокат или _____.

4. Ако очаквам неприятности, мога да информирам полицията и да ги помоля да бъдат нащрек.

5. Ако извършителят наруши заповедта, ще се обадя на полицията и ще осведомя за това тях и всеки друг, който е необходимо, включително адвоката ми и съда/съдията (докладвайте за всяко нарушение на заповедта).

6. Ако извършителят се опита да осъществи нежелан контакт с мен през социалните мрежи със своята или чужда самоличност или оправя заплахи към мен или децата ще осведомя за това полицията.

7. Ако не съм доволен от действията на полицията, мога да подам оплакване до началника на управлението, както и да осведомя адвоката си, съдията и всеки друг, който е обвързан.

**Безопасност в дома ми
(при издадена заповед за защита)**

Мерките за безопасност, които мога да използвам включват:

1. Мога да сменя, възможно най-скоро ключалките на вратите и прозорците ми.
2. Мога да помоля _____ да ми помогне да сложа ключалки на прозорците и/или верига на моята входна врата.
3. Мога да си инсталирам системи за сигурност, включително и обикновени ключалки, решетки на прозорците, вклинени срещу вратите пръти и електронна алармена система.
4. Мога да заменя дървените врати с железни/метални врати.
5. Мога да си инсталирам задействаща се от движение осветителна система отвън, която светва, когато някой се приближава до дома ми.
6. Мога да блокирам телефонните номера на извършителя в мобилния си телефон или ако ми звъни от други номера да поискам разпечатка от оператора и да я предам в полицията.
7. Мога да си купя нов мобилен телефон.
8. Мога да питам полицията за всички мерки за защита, с които те биха могли да ми помогнат.
9. Ще се обадя на полицията, ако видя извършителя близо до дома ми или ако ме заплашва/свързва се с мен по друг начин.
10. Ще помоля _____ да се обади в полицията, ако види извършителя близо до дома ми.
11. Ще науча децата си как да използват телефона, за да се обадят на _____, ако сме в опасност или да се обадят на мен, ако са отвлечени.
12. Ще информирам всички хора, които се грижат за децата ми, кой има право да ги взема и кой не.

Безопасност на работа на публични места

Когато сте на работа е важно и други хора да знаят какво се случва. Това могат да бъдат Вашите най-близки колеги или Вашия началник и хора като: служителя на пропуски или рецепциониста. Не е нужно те да знаят цялата история, но те могат да бъдат помолени да не пускат някого при Вас или да не му позволяват да Ви звъни от пропуса.

Мога да предприема всяка или всички от следните мерки:

1. Ако му имам доверие, мога да информирам началника си, отговорникът по сигурността и _____ в работата ми за положението ми.
2. Мога да помоля _____ да ми помогне с проучването на телефонните обаждания в работата.
3. Когато си тръгвам от работа, аз мога да _____.
4. Когато пътувам към къщи, ако възникне проблем аз мога да _____.
5. Ако използвам обществен транспорт, аз мога _____.
6. Мога да използвам различни маршрути за пазаруване, отиване до банката и други, за да намаля риска от контакт с извършителя.
7. Мога да си купя нов мобилен телефон.
8. Мога да си купя много силна аларма, която да държа в джоба си.
9. Мога да се упражнявам да крещя много силно „Махни се от мен!“ или „Извикайте полиция, този човек е опасен!“, да визуализирам в релаксирано състояние различни ситуации на нападение и да си представям как да се защитя. Повтаряйте това, докато представата за Вашите възможни действия се автоматизира. Това ще Ви помогне в реална ситуация да не изпаднете в паника и да възпроизведете заученото поведение
10. Мога да нося обувки, с които да мога да бягам.
11. Мога да ходя на курс по самозащита, за да засиля увереността си.
12. Също така мога и да _____.

Съфинансирано от
Европейския съюз

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

ИНСТИТУТ
ПО ПУБЛИЧНА
АДМИНИСТРАЦИЯ

